

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS

RŪTA PATĖJŪNIENĖ

**SOCIALIAI GLOBOJAMŲ VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ
ĮGALINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
prof. dr. Vida Gudžinskienė

Vilnius, 2024

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS	3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
ĮVADAS.....	6
1. ĮGALINIMO TEORINĖ APŽVALGA	9
1.1. Įgalinimo samprata.....	9
1.2. Įgalinimo lygmenys ir sąlygojantys veiksniai.....	11
1.3. Įgalinimo metodas ir modeliai.....	15
2. VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ ĮGALINIMO GLOBOS ĮSTAIGOJE TEORINIAI ASPEKTAI.....	19
2.1. Įgalinimo reikšmė vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės gerinimui.....	19
2.2. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas globos įstaigoje	21
3. SOCIALIAI GLOBOJAMŲ VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ ĮGALINIMO EMPIRINIS TYRIMAS	28
3.1. Tyrimo metodologija.....	28
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	33
3.2.1. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijos globos įstaigoje.....	33
3.2.2. Vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemos globos įstaigoje.....	56
DISKUSIJA.....	61
IŠVADOS.....	69
REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪRA	73
SANTRAUKA.....	84
SUMMARY.....	87
PRIEDAI	89
1 priedas. Interviu klausimynas socialiniams darbuotojams	89
2 priedas. Akademinio sąžiningumo deklaracija.....	92

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Igalinimas – tai „dalyvavimas priimant svarbius sprendimus, tai sąlygos savipažinimui ir teigiamam savęs vertinimui“ (Miltenienė, 2005, p. 30).

„Gyvenimo kokybė (angl. *quality of life* – *QOL*) – tai sąvoka, apibūdinanti esmines gyventojų gyvenimo sąlygas, apibrėžiančias kiekvieno žmogaus žmogiškojo orumo ir asmenybės laisvės laipsnį“ (Rakauskienė ir Servetkienė, 2011, p. 66).

Socialinės globos įstaiga – šio „įstatymo nustatyta tvarka turinti teisę teikti socialinę globą įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga), šeimyna“ (Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymo 2 ir 30 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2012 m. birželio 29 d. Nr. XI – 2171).

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Įgalinimo lygmenys.....	12
2 pav. Linijinis įgalinimo proceso modelis.....	16
3 pav. Iteratyvus įgalinimo proceso modelis.....	18
4 pav. Vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje įgalinimo procesas.....	23
5 pav. Individualus ir grupinis įgalinimas.....	27
6 pav. Tyrimo organizavimo schema.....	31
7 pav. Socialinių darbuotojų įgalinimo apibūdinimas dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis globos įstaigoje.....	34
8 pav. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo nauda.....	35
9 pav. Vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje įgalinimo metodai.....	38
10 pav. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimui įtakos turintys veiksniai.....	42
11 pav. Įgalinimo būdai, naudojami socialinės globos įstaigoje gyvenantiems vyresnio amžiaus asmenų įgalinimui.....	46
12 pav. Socialinio darbuotojo turimos žinios, gebėjimai, kompetencijos įgalinant vyresnio amžiaus asmenis.....	52
13 pav. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo problemos socialinės globos įstaigoje.....	56
14 pav. Vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimą apsunkinantys veiksniai.....	58

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Įgalinimo sampratos apibrėžimai	9
2 lentelė. Į įgalinimą orientuotos praktikos su vyresnio amžiaus žmonėmis sistema.....	17
3 lentelė. Sociodemografiniai tyrimo dalyvių duomenys	30

IVADAS

Temos aktualumas. Gyventojų senėjimas visame pasaulyje sparčiai greitėja. Viena vertus, tai rodo dramatišką žmonių visuomenės raidą. Kita vertus, tai taip pat atneša naujų iššūkių. Stereotipiniu požiūriu senėjimas dažnai laikomas rimta socialine problema. Vyresni suaugusieji laikomi socialinės gerovės vartotojais, o ne kūrėjais ir manoma, kad jie yra „nepajėgūs“ arba „beverčiai“. „Visuomenė dažnai pamiršta įvairias vyresnio amžiaus žmonių galimybes ir jų teigiamą poveikį visuomenei, dėl to vyriausybė ir šeimos yra linkusios laikytis neigiamo požiūrio sprendžiant su amžiumi susijusias problemas, o tai rimtai trukdo vyresnio amžiaus žmonių funkcionavimui ir savirealizacijai bei tampa našta tiek valdžiai, tiek jų šeimoms“ (Olivia, 2017, p. 42).

Tačiau Pasaulinės sveikatos organizacijos (WHO, 2012) ataskaitoje pateikiama įrodymų, kad vyresnio amžiaus žmonių gebėjimai yra skirtingi. Kai kurie pagyvenę asmenys fizine veikla prilygsta vidutinio amžiaus žmonėms, todėl jų stipri fizinė sveikata ir įgalinimo perspektyva akcentuoja asmenų vidines ir aplinkos stiprybes bei žmonių ir jų aplinkos išteklius, o ne problemas ir patologijas. Šiuo požiūriu „pagrindinis dėmesys dirbant su vyresnio amžiaus žmonėmis yra padėti jiems išlaikyti savarankiškumą ir sukurti jiems palankią aplinką“ (Dong ir Dong, 2018, p. 466). Įgalinimas pagyvenusiam asmeniui reiškia galimybę mokytis, diskutuoti, spręsti ir priimti sprendimus. Socialinio darbuotojo požiūriu, vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas globos namuose reiškia ne tik teikti jiems paslaugas, bet ir bendradarbiauti su jais, skatinti jų dalyvavimą. „Tam tikros asmenybės savybės, tokios kaip kantrybė, tolerancija ir teigiamas požiūris, padidina socialinio darbuotojo galimybes sėkmingai bendradarbiauti, siekiant įgalinimo didinimo“ (Haber, 2019, p. 34).

Temos ištirtumas. Socialiniai darbuotojai kasdien bendrauja su globos įstaigų gyventojais, ir geriausiai įžvelgia įgalinimo problemas su kuriomis jie susiduria. Būtent nuolatinis socialinių darbuotojų gilinimasis į šias problemas leidžia suprasti ir pažvelgti į viską socialinio darbuotojo akimis. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą analizavo šie lietuvių autoriai: Petronytė (2018) analizavo senyvo amžiaus asmenų savarankiškumą palaikančius būdus socialinės globos įstaigose; Adomaitytė-Subačienė (2019) atskleidė socialinio darbo kokybės konstravimą kliento įgalinimo perspektyvoje; Charenkova (2019) aprašė socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aspektus. Užsienio autoriai taip pat analizavo vyresnio amžiaus žmonių įgalinimą. Vyresnio amžiaus asmenų „į jėgą ar įgalinimą orientuota perspektyva“ aprašė (Dong ir Dong, 2018, p. 465). Remiantis skirtingais įgalinimo modeliais buvo pasiūlytas įgalinimo įtakos ir proceso modelis. Autoriai Lin, Yu, Liou, Chou ir Chang (2022) siekė ištirti administracijos ir personalo darbuotojų perspektyvas, įgalinant vyresnio amžiaus žmones gyvenančius ilgalaikės socialinės globos įstaigose, gerinant jų savarankiškumo gebėjimus. Tyrimo metu nustatyta, kad komandinis darbas galėtų ne tik sumažinti tiek personalo, tiek šeimos globėjų našta, bet ir pagerintų vyresnio amžiaus gyventojų gyvenimo kokybę bei darbingumą. Taigi gyventojai, darbuotojai

ir šeimos globėjai turėtų dirbti, kaip komanda ir padėti didinti vyresnio amžiaus žmonių įgalinimą. Perez, Fraiz, Santos, Jimwnwz ir Guvevara (2020) atliko tyrimą, kuriuo buvo siekiama atskleisti požiūrį į vyresnio amžiaus žmonių įgalinimą, remiantis Integralios sveiko senėjimo programos patirtimi Plaza savivaldybėje Havanoje, Kuboje. Straipsnyje aprašoma Kubos gyventojų senėjimo apžvalga ir iššūkiai kuriuos jie kelia įvairioms socialinėms sferoms, taip pat Integralios sveiko senėjimo programos ypatumai jos pagrindimas ir konkretūs veiksmai, tokie, kaip vyresnio amžiaus žmonių, tam tikrų gebėjimų ugdymas skatinantis įgalinimą; socialinių veiksmų kūrimas, ugdantis šeimos ir bendruomenės žinias apie senėjimą ir senatvę; jaunosios kartos švietimas apie senatvę. Šie veiksmais bus siekiama parodyti, jog įmanoma prisidėti prie sveiko senėjimo vietos lygmeniu vyresnio amžiaus žmonių gerovei.

Temos naujumas. Taigi, galima įžvelgti tai, kad nors vyresnio amžiaus žmonių įgalinimas globos įstaigose yra analizuota tema, tačiau šiame darbe naujumas pasireiškia tuo, kad tyrimo metu išanalizuotas vyresnio amžiaus asmenų realijos įgalinimui ir nustatytos vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigose įgalinimo problemos su kuriomis susiduria socialiniai darbuotojai.

Problema. 2019 m. 1 – 11 žmonių yra vyresni nei 65 metų, o atsižvelgiant į pasaulio gyventojų didėjimą iki 2050 m. 1 iš 6 žmonių bus vyresni nei 65 metų. Visas pasaulis išgyvena žmogaus ilgaamžiškumo revoliuciją, nes išgyventi iki 65 metų galimybė didėja nuo 50 iki 90 procentų. Šiuo metu Lietuvoje vidutinė vyrų ir moterų gyvenimo trukmė siekia 77 metus, vyrų – 73 metai, moterų – 82 metai (United Nations, 2019). Remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis (2022) demografinės senatvės koeficientas per pastaruosius dešimt metų yra labai padidėjęs: 2012 metais šimtui vaikų (0-14 metų) teko 122 pagyvenusių (65 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių, o 2022 metais šis skaičius išaugo iki 134. Dėl sumažėjusio funkcinio pajėgumo, socialinio tinklo susiaurėjimo ir nepriklausomybės netekimo vyresnio amžiaus žmonės patenka į globos įstaigas, kurios dažnai laikomos uždromomis, griežta tvarka ir hierarchija pasižyminčiomis institucijomis. Charenkova (2019) teigia, kad ilgalaikės socialinės globos įstaigos vyresnio amžiaus asmenims suteikia nuolatinę ir pritaikytą jų poreikiams aplinką, tačiau visuomenėje šie žmonės vis dar matomi, kaip neaktyvūs globos įstaigos gyventojai, kurie negali savarankiškai priimti sprendimų, pasižymi silpnesne fizine sveikata bei sumažėjusiais pažinimo ir mąstymo gebėjimais. Nors autorė pastebėjo, kad ilgalaikės socialinės globos įstaigose, kuriose gyvena vyresnio amžiaus asmenys įgalinimas yra svarbus ir reikšmingas aspektas teikiant socialines paslaugas, ši praktika socialiniams darbuotojams ne visada lengvai pasiekama realija ir tenka susidurti su šiomis problemomis – trūksta kontrolės ir dalyvavimo priimant sprendimus, kurie susiję su vyresnio amžiaus žmonių gyvenimu, nors įgalinimo poreikis yra didžiulis (Charenkova, 2019).

Tyrimo objektas – socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą teoriniu ir praktiniu aspektais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti įgalinimo teorinę apžvalgą.
2. Atskleisti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo globos įstaigoje teorinius aspektus.
3. Išanalizuoti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijas globos įstaigoje, išryškinant įgalinimo naudą, būdus, veiksnius bei metodus.
4. Nustatyti vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemas globos įstaigoje.

Tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros analizės metodas naudotas, siekiant atlikti įgalinimo teorinių modelių apžvalgą bei atskleisti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo globos įstaigoje teorinius aspektus;
- empirinio tyrimo duomenims surinkti naudotas metodas – pusiau struktūruotas interviu. Tyrimu siekta išanalizuoti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijas globos įstaigoje, išryškinant įgalinimo naudą, būdus, veiksnius bei metodus. Taip pat tyrimo metu siekta nustatyti kylančias problemas įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje. Buvo pasirinktos 4 socialinės globos įstaigos Utenos apskrityje teikiančios socialinės globos paslaugas vyresnio amžiaus asmenims. Tyrime dalyvavo devyni socialiniai darbuotojai;
- turinio (*content*) analizės metodas – naudotas apdorojant gautus interviu duomenis, sisteminant ir analizuojant.

2. ĮGALINIMO TEORINĖ APŽVALGA

Pirmajame skyriuje apžvelgiama įgalinimo samprata, išskiriama įgalinimo lygmenys bei sąlygojantys veiksniai, įgalinimo metodai bei modeliai.

2.1. Įgalinimo samprata

Nors įgalinimas socialinėje srityje yra populiari sąvoka, tačiau kartu labai kompleksiška, nėra vienareikšmiškai aiškinama ir interpretuojama. Pirmą kartą literatūroje terminas „*įgalinti*“ panaudotas XVII amžiuje, autoriaus - H. L'Estrange. Tuo metu terminas „*įgalinimas*“ reiškė „*suteikti įgaliojimus*“. Įgalinimo sąvokos „kilmė siejama su 1960-ųjų pabaigoje ir 1970-ųjų pradžioje JAV vykusiais socialiniais judėjimais (savipagalbos, politinio sąmoningumo skatinimo, moterų, neįgalių asmenų lygių galimybių judėjimai ir kt.)“ (Vencloviėnė, 2015, p. 114). Socialiniuose moksluose sąvoką „įgalinimas“ vartojama įvairiose mokomų dalykų srityse: ekonomikoje, vadyboje, edukologijoje, sociologijoje, lyčių studijoje, politikos moksluose ir socialinių mažumų tyrimuose“ (Hur, 2006, p. 523 - 524). Visos šios disciplinos sąvoką „įgalinimas“ apibrėžia skirtingai, o „kasdienėje kalboje terminas „įgalinti“ vartojamas, kaip sinonimas šiems išsireiškimams: „suteikti įgaliojimus“, „suteikti atsakomybę“ (TvariJonavičius, 2014, p. 13).

1 lentelėje pateikiama įgalinimo sampratos apibrėžimų analizė, išskiriant lietuvių ir užsienio autorius.

1 lentelė. Įgalinimo sampratos apibrėžimai

	Įgalinimo apibrėžimai
Lietuvių autoriai	Įgalinimas tai „skatinimas, rėmimas ir plėtojimas vieno ar grupės asmenų gebėjimų, savarankiškai kontroliuoti savo gyvenimą ir likimą“ (Ališauskienė ir Miltinienė, 2004, p. 8).
	Įgalinimas apibūdinamas kaip „aplinkos, kuri skatina asmenį plėtoti savo gebėjimus ir žinias, sudarant tinkamas sąlygas asmens savarankiškumui, laisvei, atsakomybei išreikšti“ (Gerulaitis, 2007, p. 13 - 14).
	Įgalinimas yra gebėjimas „paimti savo gyvenimą į rankas“ dėti visas pastangas jį keičiant (Gvaldaitė, 2009, p. 43).
Užsienio autoriai	Įgalinimas – tai „politinės, tarpasmeninės ar asmeninės įtakos didinimas, imantis tam tikrų veiksmų gerinant gyvenimą, bet ir asmenų motyvavimas ir skatinimas vertinti save ir savo turimus gebėjimus, įgūdžius bei kompetencijas“ (Johnson, 2003, p 278).
	Įgalinimas – „procesas, kurio metu asmenys ar jų grupės padidina savo gyvenimo

	kūrimą, kontrolę ir sprendimų priėmimą susijusį su jų gyvenimu“ (Kreisberg, 1992, p. 18).
	Įgalinimas apibūdinamas kaip „individo ar grupės gebėjimas pasirinkti ir paversti pasirinkimą norimu veiksmu bei gauti iš to rezultatų“ (Sultan ir Yahaya, 2018, p. 528).
	Įgalinimas apibūdinamas kaip „procesas, skatinantis žmonių galią, kad jie galėtų naudotis jų pačių gyvenimuose, bendruomenėse ir visuomenėje, veikiant klausimais, kuriuos jie apibrėžia kaip svarbius“ (Crawford Shearer ir Reed, 2004, p. 257) .

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pastebėta, kad „įgalinimo terminas per kelerius metus tapo labai madingu bei vartojamu įvairiais viešosios erdvės ir profesiniais kontekstais“ (Ruškus, Mažeikienė, Naujanienė, Motiečienė ir Dvarionas, 2013, p. 9). Tokį dažną šio termino vartojimą autoriai apibūdina aforizmu: „Įgalina visi, įgalina viską“ ir toks įgalinimo termino masiškumas tarsi „išplauna“ jo turinį ir dingsta aiški sampratos idėja ir prasmė. Įgalinimo terminas neretai traktuojamas kaip savaiminė gėrybė, menkai atskleidžianti šio termino turinį, nekalbant apie jo sudėtingumą ir prieštaračius. Gerulaitis (2007) įgalinimą apibūdina, kaip asmens aplinkos kūrimą, kurioje skatinamos reikšti jo savarankiškumo, laisvės, atsakomybės kompetencijos. Kiti lietuvių autoriai Ališauskienė ir Miltenienė (2004) teigia, kad įgalinimo procesas vyksta tuomet, kai žmogus skatinamas ir palaikomas savarankiškai kontroliuojant savo gyvenimą, taip pat pabrėžia, kad įgalinimo procese yra svarbūs kiekvieno asmens išgyvenimai, kadangi įgalinimas neturi pradžios ir pabaigos, nes tai nuolatinės žmogaus pastangos. Gvaldaitė (2009) įgalinimą apibrėžia, kaip žmogaus telkiamas pastangas keičiant savo gyvenimą siekiant tikslo – teigiamo pokyčio. Autorės teigimu, įgalinimo procesas yra glaudžiai susijęs su psichosocialinėmis žmogaus kategorijomis, tokiomis kaip savigarba, savikontrolė, pasitikėjimu savimi, suvokta kompetencija ir savo stiprybių atpažinimu. Šis procesas tai žmogaus individualus kelias, kuriame žmogaus gebėjimai stiprinami visos bendruomenės pastangomis. Pagrindinė įgalinimo proceso siekis yra sustiprinti asmens prisitaikymo potencialą ir keisti nepageidaujamus struktūrinius susitarimus.

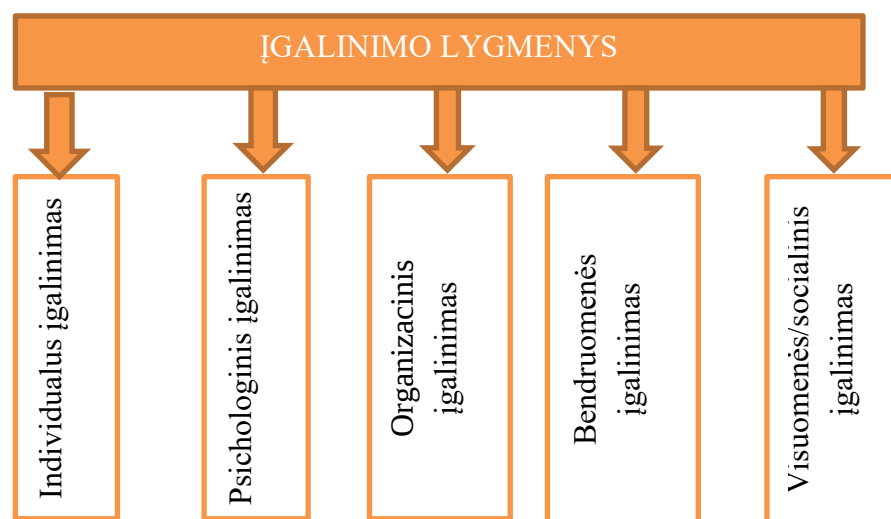
Anglų kalba įgalinimas yra „*empowerment*“. Įgalinimas – tai „politinės, tarpasmeninės ar asmeninės įtakos didinimas, imantis tam tikrų veiksmų gerinant gyvenimą, bet ir asmenų motyvavimas ir skatinimas vertinti save ir savo turimus gebėjimus, įgūdžius bei kompetencijas“ (Johnson, 2003, p. 278). Kreisberg (1992) įgalinimą apibūdina, kaip veiksmą, kurio metu žmogus arba jų grupė didina savo gyvenimo kontrolę, priimdami sprendimus, kurie susiję su jų gyvenimu. Sultan ir Yahaya (2018, p. 528) įgalinimą apibrėžia, kaip „vieno žmogaus ar jų grupės gebėjimą rinktis ir laukti pasirinkimo pokyčio. Įgalinimas yra kažko pasiekimo procesas, pavyzdžiui, gebėjimas padėti kitiems, gebėjimas priimti sprendimus šeimoje ir gebėjimas efektyviai planuoti. Įgalinimas yra kontrolės forma (kaip kontroliuoti individo sprendimus), pasirinkimo (kontroliuojanti autonomiją ir sprendimų priėmimą namų ūkyje),

bendruomenės (asmens pasikeitimas) ir taip pat galimybę (pokyčiai bendruomenei) forma“. Crawford Shearer ir Reed (2004, p. 255) mano, kad įgalinimas gali būti apibūdintas kaip „procesas, skatinantis žmonių veikimą, kad jie galėtų veikti jiems svarbiais klausimais bendruomenėje ir visuomenėje“. Įgalinimas leidžia žmogui jaustis įsitikinusiu, kad jis turi galią, reikalingą susikurti norimą gyvenimą, ir ugdyti tikėjimą, kad gali padaryti viską, ką tik suplanuoja. Įgalinimo jausmas leidžia su entuziazmu siekti savo tikslų ir svajonių. Analizuojant įgalinimo sampratą iš socialinės srities pusės Herriger (2020) įgalinimą apibrėžia, kaip paties asmens įsigalinimą sunkiais gyvenimo atvejais. Įgalinimu socialiniame darbe siekiama padėti paslaugų gavėjams įgyti sprendimų ir veiksmų galią savo gyvenime, kai iškyla sunkios gyvenimiškos situacijos, mažinant socialinių ar asmeninių kliūčių, trukdančių naudotis turima galia, poveikį, didinant jų gebėjimus ir pasitikėjimą savimi naudotis savo galia ir perduodant galią žmonėms, kurie jos neturi. „Įgalinimas, kaip įsitraukimo į socialinį darbą rezultatas, nes suteikiama pagalba palaikant įgūdžius ir suteikiama galimybė formuoti jų palaikymo svarbos supratimą“ (Di Lorito, Birt, Poland, Csipke, Gove, Diaz-Ponce ir Orrell, 2017, p. 62).

Apibendrinant galima teigti, kad įgalinimo samprata lietuvių ir užsienio literatūroje artima viena kitai. Lietuvių autoriai įgalinime pabrėžia savarankiškumo skatinimą ir atsakomybės priėmimą už savo gyvenimą. Užsienio autoriai išskiria galios ir gebėjimų savimi pasirūpinti didinimą bei gyvenimo kontrolę. Vadinasi, įgalinimas turi įtakos asmens socialinių problemų sprendimui. Taigi, įgalinimas yra veiksmingas ir interaktyvumą orientuotas procesas, kuriuo siekiama individą ar grupę savarankiškai kontroliuoti savo gyvenimą, priimti sprendimus ir atsakomybę už savo ateitį.

1.2. Įgalinimo lygmenys ir sąlygojantys veiksniai

Norint visiškai išspręsti asmenų ar grupių bejėgiškumo problemą, pastangos įgalinti turi būti dedamos tame lygmenyje, kuriame asmuo gebės būti įgalintu. Asmeniniu lygmeniu suvokus savo galios trūkumą, žmogus gali labiau stengtis didinti asmeninę galią. Aukštesniu lygmeniu teisiniai ir visuomeniniai apribojimo aspektai gali paskatinti visuomeninius ir politinius pokyčius. Taigi, įgalinimas yra daugiapakopė sąvoka, turinti įtakos asmenims, organizacijoms, bendruomenėms ir visuomenėms. Nuo pat pradžių „įgalinimas tapo pagrindine bendruomenės psichologijos idėja ir buvo svarbi tokioms sritims kaip socialinis darbas, visuomenės sveikata, švietimas, politikos mokslai, antropologija ir bendruomenės plėtra“ (Keys, McConnell, Motley, Liao ir McAuliff, 2017, p. 184). Toliau darbe bus išsamiau apžvelgti įgalinimo lygmenys (žr. 1 pav.).

1 pav. Įgalinimo lygmenys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Balcazar, Keys ir Vryhof (2022)

Individualus įgalinimas (angl. *Individual empowerment*) leidžia žmonėms kontroliuoti ir padidinti savęs veiksmingumą. Savęs veiksmingumą galima apibūdinti kaip asmeninės galios, stiprybės ar meistriškumo jausmo ugdymą, kuris padeda didinti gebėjimą veikti situacijose, kai jaučiamas jėgos trūkumas. Individualus savęs veiksmingumas kartais laikomas „vakarietišku“ arba „individualistiniu“ konstruktu, paremtu idėja, kad tik tikėjimas savo gebėjimu pasiekti tam tikrą rezultatą yra viskas, ko žmogui reikia savęs įgalinimui. Tai reikštų, kad vidinio tikėjimo savimi pakanka pakeisti savo gyvenimą. Tačiau „savęs veiksmingumo pokytis be realių pokyčių gyvenime negali būti vadinamas įgalinimu“ (Cattaneo ir Chapman, 2010, p. 184).

Psichologinis įgalinimas (angl. *psychological empowerment*) individo ir grupės lygiu reikalauja didesnio sąmoningumo ir supratimo apie veiksnius, turinčius įtakos žmogaus gyvenimui. Tai procesas, kurio metu suvokiama galios dinamika, kuri vyksta įvairiuose žmogaus gyvenimo lygiuose. Tai gali būti kažkas panašaus į suvokimą, kad su juo elgiamasi kitaip dėl odos spalvos arba kaip išteklių trūkumas bendruomenėje, kurioje žmogus gyvena, veikia jo gerovę. Tada žmonės pradeda ugdytis įgūdžius, padedančius kontroliuoti svarbius savo gyvenimo aspektus, pavyzdžiui, pasisakyti už save arba kurti kovos su diskriminacija būdus. Norint iš tikrųjų spręsti visas problemas, turinčias įtakos žmogaus gyvenimui, žmonių veiksmai taip pat turėtų būti nukreipti į apribotų sąlygų keitimą įvairiais lygmenimis, pavyzdžiui, sąlygomis namuose, darbe ar visuomenėje. Šie aplinkos pokyčiai gali būti padidėjusiu asmens gyvenimo aspektų kontrolės laipsniu (Meng ir Sun, 2019).

„Psichologinis įgalinimas remiasi į konteksto vaidmenį ir išorinių veiksnių įtaką, turinčią įtakos visų žmonių gyvenimui“ (Keys ir kt., 2017, p. 185). Pavyzdžiui, šeštojo dešimtmečio moterys nukentėjo nuo to, kaip su jomis buvo elgiamasi tiek namuose, tiek darbo vietoje. Akivaizdus galios skirtumas, paveikė moteris aplinkoje, kurioje jos gyveno ir dirbo. Moterų judėjimui ir susijusioms pastangoms vadovavo moterys, kurios individualiai išsiugdė įgalinimo įgūdžius ir pradėjo remti kitų įgalinimą

visuomeniniu mastu. Pokyčius individualiai ir grupės lygiu galima pasiekti kritiškai nagrinėjant situacijas, į kurias patenka žmonės. Pavyzdžiui, septintojo dešimtmečio judėjimas ir dabarties judėjimas „Juodųjų gyvenimai svarbūs“ yra atsakas į asmeninę ir visuomeninę spaudą, kurią jaučia afroamerikiečiai. Šie socialiniai judėjimai kritikavo to meto kultūrinės normas ir privertė žmones iš tikrųjų kritiškai mąstyti apie tai, su kokiomis problemomis susidūrė afroamerikiečiai. Kaip ir su visais individualaus ir grupės lygio pokyčiais, kontekstą reikėjo nagrinėti per kritinį objektyvą. *Kritinis sąmoningumas* verčia asmenis nustatyti asmeninius ir kontekstinius veiksnus, kurie gali būti tam tikrų asmenų ar grupių įgalinimo dalis. Šie veiksniai gali apimti papildomus įgūdžius, prieigą prie finansinio kapitalo, prieigą prie kitų išteklių ir galimybių bei prieigą prie didesnės galios turinčių asmenų. Metodai apima mokymą, visuomeninių interesų gynimo įgūdžių ugdymą, studijas, savarankiškumą ir išteklių bei galimybių ieškojimą. „Didinant įgūdžius ir prieigą prie išteklių, galima siekti didesnio individualaus ir psichologinio įgalinimo jausmo“ (Balcazar, Keys ir Vryhof, 2022, p. 319).

Organizacijos lygmeniu (angl. *organizational empowerment*) įgalinimas vyksta organizacijoje, kai veiksmingai sprendžiamos organizacijos lygmens problemos bei efektyviai dirbama su kitomis organizacijomis. Pirmiausia būtina pripažinti, kad organizacijos gali kontroliuoti ir daryti įtaką tiems, kurie yra organizacijos viduje. Anot Maton (2008, p. 5) išskiriamos šios „teigiamų pagrindinių organizacijos savybių rinkinys, kuris skirtas bendruomenės aplinkos įgalinimui:

- ✓ grupinė tikėjimo sistema (pvz., organizacija įkvepia pokyčiams);
- ✓ teigiama pagrindinė veikla (pvz., aktyvus mokymasis);
- ✓ palaikanti santykių aplinka (pvz., rūpestingi santykiai);
- ✓ galimybės į vaidmenų struktūrą (pvz., daug vaidmenų keliais lygiais);
- ✓ lyderystė (pvz., įkvepianti vizija);
- ✓ priežiūros bei pokyčių nustatymas (pvz., mechanizmai, skirti spręsti įvairovę ar konfliktus)“.

Maton (2008) pabrėžia, kad įstaigos gali motyvuoti kiekvieno darbuotojo arba jų grupių įgalinimą įtraukiant minėtas savybes. Įgalinta įstaiga efektyvesnė bendradarbiaujant su kitomis organizacijomis, bendruomenėmis siekiant savo tikslų.

Bendruomenės įgalinimas (angl. *Community empowerment*) reiškia, kad bendruomenė turi išteklių ir talentų tvarkyti savo reikalus, kontroliuoti ir paveikti atitinkamas grupes bei jėgas bendruomenėje ir už jos ribų bei ugdyti įgalintus lyderius ir bendruomenines organizacijas. Vienas įgalintų lyderių ugdymo pavyzdžių – bendruomenės nariai mokosi organizuotis, kad galėtų dalyvauti tobulinant savo bendruomenės ir imtis veiksmų šiems patobulinimams. Įgalinimas tampa „ypač svarbiu bendruomenėms, kurios iš naujo kuriasi po ištiktos traumos, pavyzdžiui, išgyvenusiems stichinę nelaimę arba asmenims karo nusiaubtoje šalyje“ (Anckermann, Dominguez, Soto, Kjaerulf, Berliner ir Naima-Mikkelsen, 2005, p. 188). Bendruomenės įgalinimo rodikliai apima tokius procesus kaip kolektyvinė

refleksija, socialinis dalyvavimas ir politinės diskusijos, taip pat tokie rezultatai kaip tinkamų išteklių gavimas bendruomenės gerovei ir socialiniam teisingumui gerinti. Kolektyvinė refleksija reiškia, kad bendruomenės nariai susirenka ir kartu nagrinėja problemas, kurios jiems buvo svarbios laikui bėgant. Socialinis dalyvavimas ir politinės diskusijos yra būdai, kuriais bendruomenės gali imtis veiksmų, reikalingų joms suteikti daugiau galių. Bendruomenės įgalinimas didina bendruomenės įtaką struktūroms ir politikai, turinčioms įtakos bendruomenės ir jos narių išgyvenamoms patirtims. Įtakos didėjimas dažnai atsiranda per valdžią turinčių ir kitų bendruomenės narių partnerystę. Šios partnerystės gali vykti patariamiosiose tarybose, koalicijose arba platesnėse bendruomenės įtraukimo iniciatyvose. Kartais bendruomenės įgalinimas gali reikšti, kad bendruomenės nariai įgauna galių padedami bendruomenės lyderių ir atvirkščiai. Toks „bendras įgalinimas gali būti sudėtingas, tačiau gali būti labai naudingas bendruomenėms“ (Jason, ir kt., 2019).

Pasaulinės sveikatos organizacijos (WHO, 2022) teigimu, bendruomenės įgalinimas reiškia procesą, leidžiantį bendruomenėms padidinti savo gyvenimo kontrolę. Bendruomenės – tai žmonių grupės, kurios gali būti arba nesusijusios erdvėje, bet turi bendrų interesų, rūpesčių ar tapatybių. Bendruomenės gali būti vietinės, nacionalinės arba tarptautinės, turinčios specifinių ar plačių interesų. „Įgalinimas“ reiškia procesą, kurio metu žmonės įgyja kontrolę dėl veiksmų ir sprendimų, kurie formuoja jų gyvenimą. Įgalinimo procesas, kurio metu jie didina savo turtą ir savybes bei ugdo pajėgumus gauti prieigą, partnerius, tinklus ir (arba) balsą, kad galėtų valdyti. „Bendruomenės įgalinimo rodikliai apima tokius procesus, kaip kolektyvinė refleksija, socialinis dalyvavimas ir politinės diskusijos, taip pat tokie rezultatai, kaip tinkamų išteklių gavimas bendruomenės gerovei ir socialiniam teisingumui gerinti., (Anckermann ir kt., 2005, p. 188) Juose daroma prielaida, kad žmonės yra jų pačių turtas, o išorinio agento vaidmuo yra katalizuoti, palengvinti arba „palydėti“ bendruomenę įgyjant valdžią.

Galiausiai, svarbu išnagrinėti įgalinimą **visuomenės lygmeniu** (angl. *Social empowerment*). Visuomeninis įgalinimas susijęs ne tik su psichologiniu kontrolės jausmu, bet ir su lygiu išteklių paskirstymu, politiniu įgalinimu visuomenės lygmeniu. Net jei įgalinimo intervencijos vykdomos kitais lygmenimis, jose paprastai turi būti atsižvelgiama į platesnes, labiau struktūrines visuomenės jėgas. Šios jėgos apima sisteminio rasizmo, seksizmo, homofobijos, gebėjimo, amžiaus ar klasicizmo poveikį laikui bėgant. Visuomenės įgalinimas susijęs su procesais ir struktūromis, turinčiomis įtakos asmenų, organizacijų ir bendruomenių įgalinimui. Svarbus aspektas yra tai, koku mastu visuomenė skatina teisingumą arba vienodą išteklių ir galimybių paskirstymą, tuo pat metu teikdama paramą tiems, kurie turi mažesnę nei teisingą išteklių dalį. Įgalinanti visuomenė yra ta, kuri stengiasi teisingai ir efektyviai paskirstyti išteklius. Politika ir praktika, kuri palaiko tokį teisingumą, yra labai svarbūs, kaip ir asmenų, organizacijų ir bendruomenių balsai. „Visuomenės įgalinimas yra susijęs su tuo, kaip gerai veikia pagrindiniai visuomenės komponentai, kad kiekvienas turėtų pakankamai išteklių“ (Balcazar ir kt.,

2022, p. 189). Be to, visuomenė turi išmintingai naudoti išteklius, kad patenkintų savo poreikius kultūros, vyriausybės, politikos, verslo, švietimo, sveikatos ir kitose pagrindinėse bendruomenės gyvenimo srityse. Visuomenės įgalinimas gali pasireikšti, kaip bendruomenės, kurios remia ir daro viena kitai įtaką, siekiančios skatinti viešosios politikos pokyčius valstybės ir nacionaliniu lygmenimis. Visuomenės įgalinimas taip pat apima visuomenės gebėjimą daryti įtaką ir dirbti su kitomis visuomenėmis bei efektyviai valdyti savo išteklius. Įgalinta visuomenė gali pasirūpinti savimi, dirbti su kitomis visuomenėmis, daryti įtaką, gali sukurti teigiamus pokyčius su savo kaimynais ir kitais žmonėmis visame pasaulyje. Trumpai tariant, daugelis visuomenių susiduria su iššūkiu padėti žmonėms, kurie susiduria su rimtais savo gyvenimo apribojimais.

Apibendrinant galima teigti, įgalinimas yra skirstomas į šiuos lygius – individualų, psichologinį, organizacinį, bendruomeninį ir visuomeninį. Individualus įgalinimas leidžia žmonėms kontroliuoti ir padidinti savęs veiksmingumą – asmenines galias, stiprybes, gebėjimą veikti situacijose, kai jaučiamas jėgos trūkumas. Psichologinis įgalinimas apibūdinamas kaip procesas, kurio metu suvokiama galios dinamika, kuri vyksta įvairiuose žmogaus gyvenimo lygiuose. Organizacijos lygmeniu įgalinimas vyksta organizacijoje, kai veiksmingai sprendžiamos organizacijos lygmens problemos bei efektyviai dirbama su kitomis organizacijomis. Bendruomenės įgalinimas reiškia, kad bendruomenė turi išteklių ir talentų tvarkyti savo reikalus, kontroliuoti ir paveikti atitinkamas grupes bei jėgas bendruomenėje ir už jos ribų bei ugdyti įgalintus lyderius ir bendruomenines organizacijas.

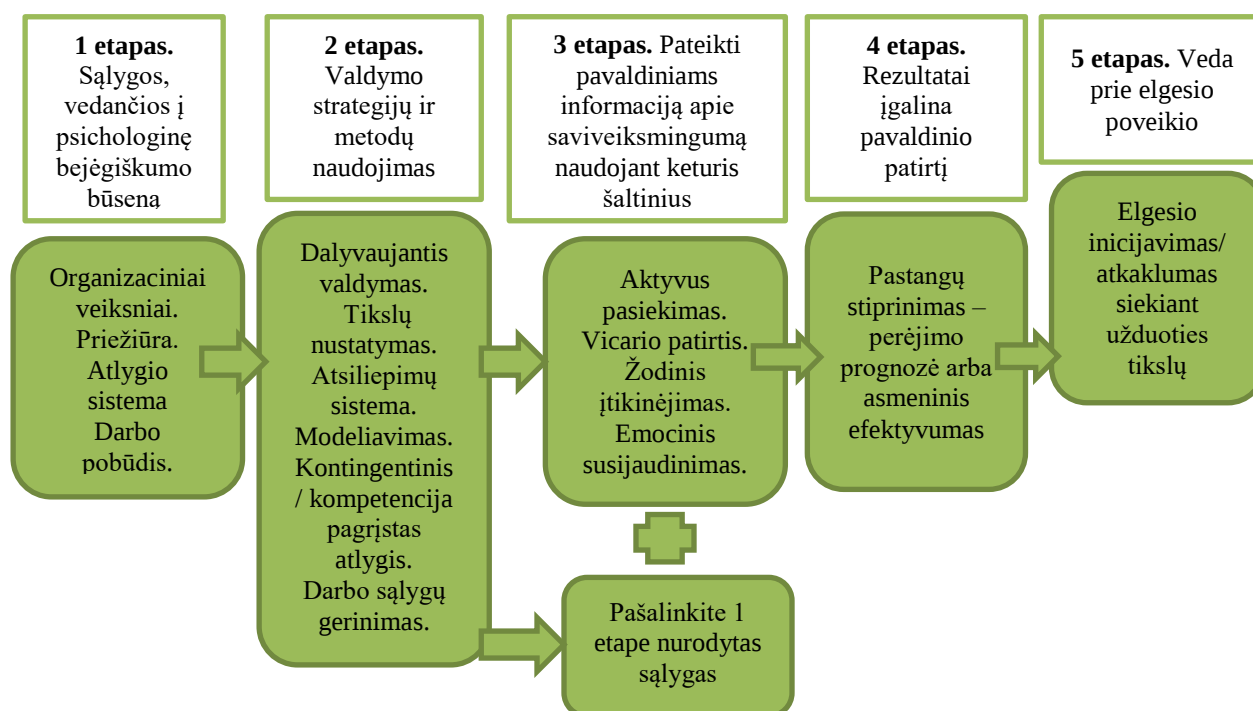
1.3. Įgalinimo metodas ir modeliai

Įgalinimo metodas orientuotas į tikslų siekimą ir sistemų keitimą, panaudojant turimas stiprybes, atsparumą ir išteklius. „Sutelkdamas dėmesį į turimą kompetenciją, o ne į individo ar socialinio funkcionavimo trūkumus, įgalinimo metodas palaiko išradingumą ir įgūdžių, skirtų pašalinti socialines kliūtis asmenims ir bendruomenėms, ugdymą“ (Coker, Martin, Simpson ir Lafortune, 2019, p. 2). Anot autorių įgalinimo praktika, pagrįsta visuotiniu pagrindu, nukreipia socialinius darbuotojus spręsti iššūkius visais lygmenimis, įskaitant asmenų, šeimų, grupių, organizacijų, rajonų, bendruomenių ir visuomenės iššūkius. Jo teigimu, įgalinantis požiūris atskleidžia nepajudinamą darbuotojo įsipareigojimą socialiniam teisingumui. Šis požiūris remiasi aksioma, kad mes visi gauname naudos, kai pripažįstame kiekvieno asmens teises ir pareigas prisidėti prie bendruomenės dalyvavimo abipusiuose santykiuose. Įgalinimas nėra statiška, o dinamiška ir cikliška sąlyga. Žmogaus individualios ir socialinės sistemos nuolat juda, bet kuriuo momentu „gerėja“ arba „blogėja“. Įgalinimas rodo būseną, kai savęs veiksmingumo ir esminės vertės suvokimas atsispindi socialiniuose santykiuose ir platesnėje aplinkoje.

„Įgalinimas yra individo tarpasmeninio ir socialinio politinio susilieėjimas, kai galios patirtis kiekvienoje sferoje nuolat papildo kitas“ (Coker ir kt. 2019, p.4).

„Įgalinimo modeliai buvo taikomi daugelyje disciplinų, tokių kaip vadyba, socialinis darbas, slauga ir švietimas. Įvairūs modeliai yra sukurti įgalinimo tyrimams ir praktikai“ (Dong ir Dong, 2018, p. 466). Toliau darbe bus plačiau aprašyti pagrindiniai įgalinimo modeliai.

Linijinis įgalinimo proceso modelis (angl. *Linear Empowerment Process Model*). Conger ir Kanungo (1988) sukūrė įgalinimo modelį kuriame visas įgalinimo proceso dėmesys buvo skirtas pavaldiems asmenims ir veiksams įstaigos valdymo aplinkoje. Autoriai siekė savo modelį atskirti nuo Cattaneo ir Chapmano (2010, p. 466) „įgalinimo proceso modelio, remdamiesi tiesiniu įgalinimo proceso modeliu, pagrįstu jo tiesiniu procesu. Šis modelis suskirsto įgalinimą į penkis etapus, apimančius psichologinę įgalinimo patirties būseną, ankstesnes sąlygas ir elgesio pasekmes“. Penki etapai parodyti 2 paveiksle. Pirmasis etapas yra organizacijoje esančių sąlygų, kurios lemia pavaldinių bejėgiškumo jausmą, diagnozė. Dėl to vadovai 2 etape naudoja įgalinimo strategijas. Šių strategijų taikymas yra skirtas ne tik pašalinti išorines sąlygas, atsakingas už bejėgiškumą, bet ir suteikti pavaldiniams informaciją apie savęs veiksmingumą 3 etape. Gavę tokią informaciją, pavaldiniai jaučiasi įgalinti 4 etape, o įgalinimo elgsenos poveikis pastebimas 5 etape.

2 pav. Linijinis įgalinimo proceso modelis

Šaltinis: Conger ir Kanungo (1988)

„Linijinį įgalinimo procesą galima apytiksliai suskirstyti į 3 etapus – diagnozę, intervenciją ir rezultatus. Šis procesas pateikia išsamias ir praktines organizacijos valdymo gaires, pagrįstas įgalinimą įtakojančių veiksmų nustatymu“ (Dong ir Dong, 2018, p. 466).

Kontekstinis-elgesio įgalinimo modelis (angl. The Contextual-Behavioral Empowerment Model). Mokslininkai (Fawcett, White, Balcazar, Suarez-Balcazar, Mathews, Paine-Andrews, Seekins ir Smith, 1994) sukūrė kontekstinį-elgesio įgalinimo modelį. Modelis apima tris dimensijas: asmenį ar grupę, aplinką ir įgalinimo lygį. Daroma prielaida, kad įgalinimo lygis atsiranda dėl asmeninių (grupinių) veiksmų ir aplinkos veiksmų sąveikos. Asmeninė dimensija parodo asmens ar grupės stiprybės laipsnį – nuo pažeidžiamo iki stipraus. Žmonės su fizine negalia arba mažiau žinių ir patirties gali turėti mažiau galimybių ir atvirkščiai. Aplinkos veiksniai, įskaitant galimybes, diskriminaciją, prieigą prie informacijos, gali palengvinti arba apriboti įgalinimo rezultatą ir statusą. „Modelį sudaro šio strategijos: patirties ir kompetencijos didinimas, grupės struktūros ir gebėjimų stiprinimas, socialinių ir aplinkos kliūčių šalinimas ir aplinkos paramos bei išteklių didinimas“ (Dong ir Dong, 2018, p. 467).

Socialinio darbo modelis į įgalinimą orientuotai praktikai (angl. *The Social Work Model for Empowerment-Oriented Practice*). Socialinio darbo modelį, skirtą į įgalinimą orientuotai praktikai su vyresnio amžiaus žmonėmis sukūrė Coxs ir Parsons (1994, p. 468), o jį pristatė Japonijoje, tai „modelis suteikiantis pagrindą, kuris apima tiek teoriją, tiek praktiką. Įgalinimo praktika apima 4 dimensijų problemų konceptualizavimą ir intervencijų fokusavimą nuo mikro iki makro aspektų, (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Į įgalinimą orientuotos praktikos su vyresnio amžiaus žmonėmis sistema

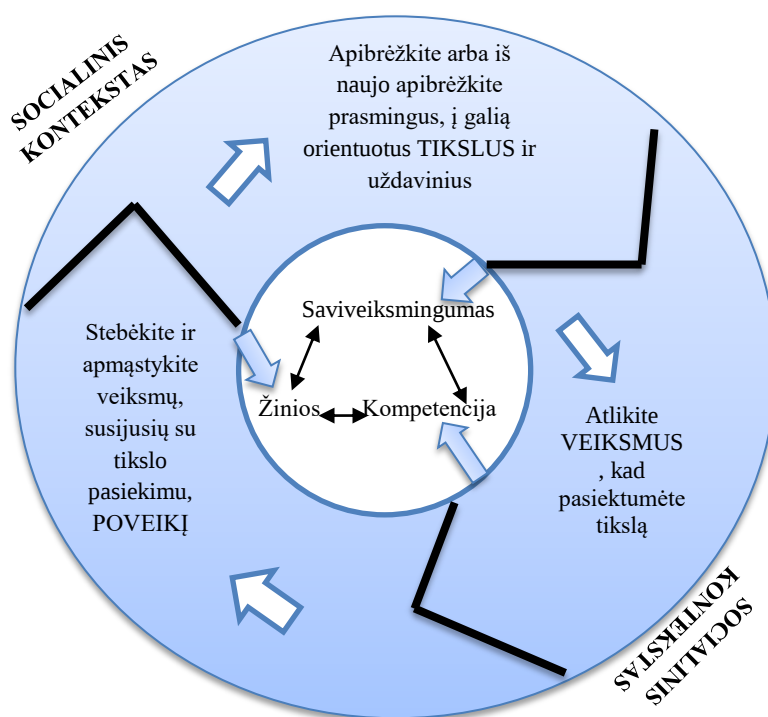
Dimensijos	Problemų konceptualizavimas ir intervencijų dėmesys		
D-1	<i>Asmeninis</i>	Asmeniniai individualūs aspektai	Individualūs poreikiai, sunkumai, vertybės ir požiūris.
D-2		Asmeniniai bendri aspektai	Dažnos problemos; Asmeninės stipriąsias ir silpnąsias puses; Socialinės paramos plėtra.
D-3	<i>Tarpasmeninis</i>	Mikro aplinkos ir organizaciniai aspektai	Socialinės, sveikatos ir ekonominės paslaugos; Problemos su paslaugų teikimu; Įgūdžių, susijusių su paslaugų gavimu, bendravimu su specialistais, dalyvavimu susijusioje propagavimo ir pokyčių veikloje, ugdymas.
D-4		Makro aplinkosaugos aspektai	Politiniai, ekonominiai ir socialiniai veiksniai bei socialinė politika.

Šaltinis: Cox ir Parson (1994)

„Praktinė šio modelio dalis apima asmeninių, tarpasmeninių ir politinių rizikos grupės situacijos aspektų supratimą ir tarpasmeninio palaikymo tinklo kūrimą. Jame pabrėžiamas klientų stiprybių ir išteklių pripažinimas ir darbas su jais, įskaitant pagarbą įvairovei, perkelia tradicinę problemomis pagrįstą paradigmą į stiprybę orientuotą paradigmą, skatinant dalyvavimą ir partnerystę veikloje“ (Dong ir Dong, 2018, p. 469).

Iteratyvus įgalinimo proceso modelis (angl. *The Iterative Empowerment Process Model*). Iteratyvus įgalinimo proceso modelis buvo sukurtas remiantis supratimu, kad galios padidėjimas yra savo įtakos socialiniams santykiams padidėjimas bet kuriame žmogaus sąveikos lygyje, nuo diadinės sąveikos iki žmogaus ir sistemos sąveikos (žr. 3 pav.). Išskiriami šeši komponentai: prasmingas ir

galingas tikslas, savęs veiksmingumas, žinios, kompetencija, veiksmas ir poveikis. Modelis apibrėžia įgalinimą kaip pasikartojantį procesą, kurio metu asmuo, kuriam trūksta galios, išsikelia asmeniškai reikšmingą tikslą, nukreiptą į galios didinimą, imasi veiksmų, kad įgalinimo tikslas būtų pasiektas, ir stebi bei apmąsto įgalinimo veiksmo poveikį, remdamasis savo evoliucija. Efektyvumas, žinios ir kompetencija, susijusi su tikslu. Interatyviame įgalinimo modelyje autorius pabrėžia socialinio konteksto svarbą. Socialinis kontekstas įtakoja visus šešis komponentus ir ryšius tarp jų. Kaip parodyta 3 paveiksle, procesas nėra linijinis ir asmuo gali pakartotinai pereiti per komponentus, atsižvelgdamas į konkrečius tikslus ir susijusius uždavinius. „Sėkmingas įgalinimo proceso rezultatas yra asmeniškai reikšmingas galios padidėjimas, kurį žmogus įgyja savo pastangomis“ (Cattaneo ir Chapman, 2010, p. 469).

3 pav. Iteratyvus įgalinimo proceso modelis

Šaltinis: Cattaneo ir Chapman (2010)

Apibendrinant galima teigti, kad įgalinimo metodas yra orientuotas į tikslų siekimą ir sistemų keitimą, panaudojant turimas stiprybes, atsparumą ir išteklius. Naudojant įgalinimo metodą, galima daugiau dėmesio sutelkti į kompetenciją, o ne į individo ar socialinio funkcionavimo trūkumus, įgalinimo metodas palaiko išradingumą ir įgūdžių, skirtų pašalinti socialines kliūtis asmenims ir bendruomenėms, ugdymą. Išskiriami keturi pagrindiniai įgalinimo modeliai: linijinis įgalinimo proceso režimo modelis, kontekstinis-elgesio įgalinimo modelis, socialinio darbo modelis į įgalinimą orientuotai praktikai ir iteratyvus įgalinimo proceso modelis.

2. VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ ĮGALINIMO GLOBOS ĮSTAIGOJE TEORINIAI ASPEKTAI

Antrame skyriuje pirmiausiai analizuojama įgalinimo reikšmė, gerinant vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybę. Vėliau apžvelgiamas vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo procesas, nuo ko prasideda, kas įtakoja ir ko pasiekama galutiniame rezultate. Taip pat nagrinėjamos svarbiausios įgalinimo sritys globos įstaigoje.

2.1. Įgalinimo reikšmė vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės gerinimui

Senėjimas yra vienas iš natūralių žmogaus gyvenimo etapų, kuris prasideda gimimu ir baigiasi mirtimi. Tačiau senatvė yra susijusi su fiziologiniais, psichologiniais ir socialiniais pokyčiais. Technikos ir medicinos pažanga pagerino žmonių sveikatos būklę, gyvenimo trukmę ir atitinkamai pagyvenusių žmonių skaičių. Vis didėjantis gyventojų senėjimas yra pasaulinis reiškinys, tapęs krize. „Pagyvenusių žmonių, vyresnių nei 60 metų, skaičius šiuo metu pasaulyje yra didesnis nei vaikų“ (Oraki, Mehdizadeh ir Dortaj, 2019, p. 320). Vis daugiau dėmesio pradeda skirti pagyvenusio amžiaus žmonės, nes jie turi daug sveikatos problemų, o didėjantis gyventojų senėjimas yra susijęs su didelėmis sveikatos išlaidomis. Šios srities tyrimai parodė, kad „gydymo išlaidos didės prasidėjus senėjimui“ (Smedema, Chan ir Phillips, 2014, p. 403). Tarp pasekmių, kurias gali turėti senėjimas, yra vilties, laimės ir gyvenimo kokybės sumažėjimas. Vyresnio amžiaus žmonės patiria vienišumą, izoliaciją, socialinės paramos stoką, o jų savarankiškumui dažnai kyla grėsmė dėl fizinių ir psichinių negalių. Šių sąlygų pasekmės yra gyvenimo kokybės ir galiausiai jų vilties ir laimės pablogėjimas. „Vyresnio amžiaus žmonės, pradėdami gyventi globos namuose patiria didelių permainų savo gyvenime“ (Gudžinkienė, 2011, p. 34). Vyresnio amžiaus asmenys pradėję gyventi globos namuose pakeičia gyvenamąją vietą, turi prisitaikyti prie naujos dienotvarkės ir naujos gyvenamosios erdvės, atrasti ryšį su įstaigos darbuotojais ir gyventojais, nutolsta nuo savo šeimos ir kaimynų. Dėl šių faktorių vyresnio amžiaus asmuo turi adaptuotis prie naujų gyvenimo sąlygų, o nesėkminga adaptacija sukelia vienišumo jausmą. Viena iš nesėkmingos adaptacijos pensione pasekmių – gyventojų vienišumo jausmas. Vienišumas ypač išryškėja, kai vyresnio amžiaus žmonių nesieja stiprūs ryšiai nei su globos įstaigos gyventojais, nei su giminėmis.

Gyvenimo kokybę apibrėžia gyventojų ar individo gerovę, atsižvelgiant į teigiamus ir neigiamus elementus per visą jų gyvenimą tam tikru momentu. Juozulynas, Savičiūtė, Jurgelėnas, Valeikienė ir Stukas (2013, p. 41 – 42) atlikę socialinės sveikatos tyrimą išskyrė gyvenimo kokybės sampratos daugialypiškumą, autoriai teigia, kad „nors gyvenimo kokybė apima įvairius kriterijus, tarp jų ir subjektyvų pasitenkinimo savo gyvenimu jausmą, tačiau pabrėžia, kad reikėtų atkreipti dėmesį į

sveikatos kriterijų, kuris neatsiejamas nuo gyvenimo kokybės, o dažnai sveikata net ir tapatinama su ja“. Autorė (Oechsle, 2019, p. 27) išskiria šiuos bendrus gyvenimo kokybės aspektus:

- ✓ „asmeninė sveikata (fizinė, psichinė ir dvasinė);
- ✓ santykiai;
- ✓ išsilavinimo statusas;
- ✓ darbo aplinka;
- ✓ socialinė padėtis;
- ✓ turtas;
- ✓ saugumo jausmas;
- ✓ laisvė;
- ✓ savarankiškumas priimant sprendimus;
- ✓ socialinė priklausomybė
- ✓ fizinė aplinka“.

Pasaulio sveikatos organizacija (WHO, 2012) gyvenimo kokybę aiškina kaip subjektyvų savo tikrovės suvokimo vertinimą, palyginti su tikslais, stebimais per jų kultūros ir vertybių sistemos objektyvą. Svarbu pripažinti skirtumą tarp gyvenimo kokybės ir kitų šiek tiek panašių sąvokų, kurios gali būti lengvai supainiotos literatūroje, pavyzdžiui, gyvenimo lygis ir su sveikata susijusi gyvenimo kokybė. Gyvenimo kokybė skiriasi nuo gyvenimo lygio ir sveikatos kokybės tuo, kad gyvenimo lygis daugiausia priklauso nuo ekonominio statuso ir pajamų. „Gyvenimo kokybė skiriasi nuo visuomenės sveikatos su sveikata susijusios gyvenimo kokybės rodiklio tuo, kad pastarasis yra matas, tiriantis ryšį tarp sveikatos ir gyvenimo kokybės“ (McDonald ir Shaw, 2019, p. 242). Remiantis anksčiau paminėtais autoriais, gyvenimo kokybę galima apibūdinti kaip žmogaus gerovės užtikrinimas, kuris apima šiuos kriterijus – sveikatą, santykius, išsilavinimo statusą, darbo aplinką, socialinę padėtį, turtą, saugumo jausmą, laisvę, savarankiškumą, socialinę priklausomybę ir fizinę aplinką.

Charenkova (2022) pastebi, kad stacionariose globos įstaigose galia ir atsakomybė už sprendimus, susijusius su slaugos procesu, tenka specialistams, o vyresnio amžiaus žmogus vertinamas, kaip pasyvus paslaugos gavėjas, kuris negali arba nenori dalyvauti šiame procese. Siekiant užtikrinti gerbūvį ir aukštesnę globos kokybę, pritaikytą senyvo amžiaus stacionarios globos gyventojų poreikiams, svarbu suteikti jiems galimybes įgyti daugiau galių kontroliuoti su globos procesu susijusius sprendimus. „Įgalinimo“ sąvoka tampa labai svarbi keičiant tradicinius darbuotojo ir paslaugų gavėjo santykius, priskiriamus stacionarinėms globos įstaigoms. Kranz (2011, p. 4) teigia, kad „globos įstaigų gyventojų ir darbuotojų įgalinimas yra dvipusis procesas – viena pusė turi būti pasiryžusi dalytis galia ir atsakomybe; antroji pusė turi būti pasirengusi ir norėti tai priimti“. Globos įstaigų gyventojų įgalinimas dažnai lemia kokybiškesnių priežiūros paslaugų teikimą, geriau atitinkančias gyventojų poreikius ir skatinančias jų gyvenimo kontrolės jausmą. Globos įstaigų darbuotojų įgalinimas sukuria galimybes

teikti kokybiškesnes priežiūros paslaugas, taip pat didina pasitenkinimą darbu. Kadangi „socialinis darbas, pagal tarptautiniu mastu priimtą apibrėžimą, yra žmogaus teisių gynimo profesija, jo specialistai turi gebėti suprasti savo darbo aplinkos ypatumus, turinčius įtakos tiek jų praktikai, tiek klientų gyvenimo kokybei“ (Lopez, 2014, p. 438).

Daengthern, Thojampa ir Kumpeera (2020, p. 52 - 53) teigia, kad „naudojant vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo techniką, t. y. leidžiant jiems jaustis valdžioje, palengvinami įvairūs pagyvenusių žmonių gyvenimo pokyčiai, nesvarbu, ar tai susiję su jų sveikata, gyvenimu ir kt. Įgalinimas skatina pagyvenusių žmonių vienybę, pagalbą ir paramą“. Įgalinimas pagerina jų savęs sampratą, leidžia suvokti savo vertybes ir toliau gerina jų potencialą, kad jie galėtų džiaugtis gero gyvenimo kokybe ir ilgu gyvenimu.

Chang (2009) atliktame tyrime apklausė 10 globos įstaigos darbuotojų ir 10 gyventojų, siekiant išsiaiškinti jų supratimą apie savo priežiūrą. Rezultatai parodė, kad darbuotojai suvokė, jog savęs priežiūra stiprina vyresnio amžiaus žmonių savigarbą, pasitikėjimą savimi ir fizines funkcijas. Gyventojai tikėjo, kad rūpinimasis savimi atnešė jiems laimę ir norą paspartinti grįžimą namo. Šie autoriai (Lommi, Matarese, Alvaro, Piredda ir Marinis, 2015), taikydami metasintezės metodą, siekė atskleisti bendruomenėje gyvenančių vyresnio amžiaus asmenų patirtis rūpinantis savimi. Jie nustatė, kad savitarnos veikla buvo nukreipta į holistinę gerovę ir senėjimo prevenciją bei gydymą. Vykdydami savigarbos veiklą, vyresni žmonės įgijo pasitenkinimo ir savirealizacijos jausmą. Todėl įgalinimo veikla įsitvirtina socialiniame ir santykių tinkle, leidžiančiame vyresnio amžiaus žmonėms pasirūpinti savimi ir kitais.

Apibendrinant galima teigti, kad senėjimo problema vis labiau didėja, dėl gyvenimo trukmės ilgėjimo. Gyvenimo kokybės užtikrinimas pagyvenusiems asmenims tampa ypač aktualus, kadangi pagyvenę žmonės vis dažniau patiria vienišumą, izoliaciją, socialinės paramos stoką, o jų savarankiškumui dažnai kyla grėsmė dėl fizinių ir psichinių negalių. Globos įstaigų gyventojų įgalinimas dažnai lemia kokybiškesnių priežiūros paslaugų teikimą, geriau atitinkančias gyventojų poreikius ir skatinančias jų gyvenimo kontrolės jausmą. Norint, kad vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys globos įstaigose, būtų įgalinti, darbuotojai ir šeimos globėjai turėtų dirbti kartu ir suteikti pagalbą tik tiek, kiek reikia asmeniui, jog jis gebėtų savarankiškai atlikti norimus veiksmus.

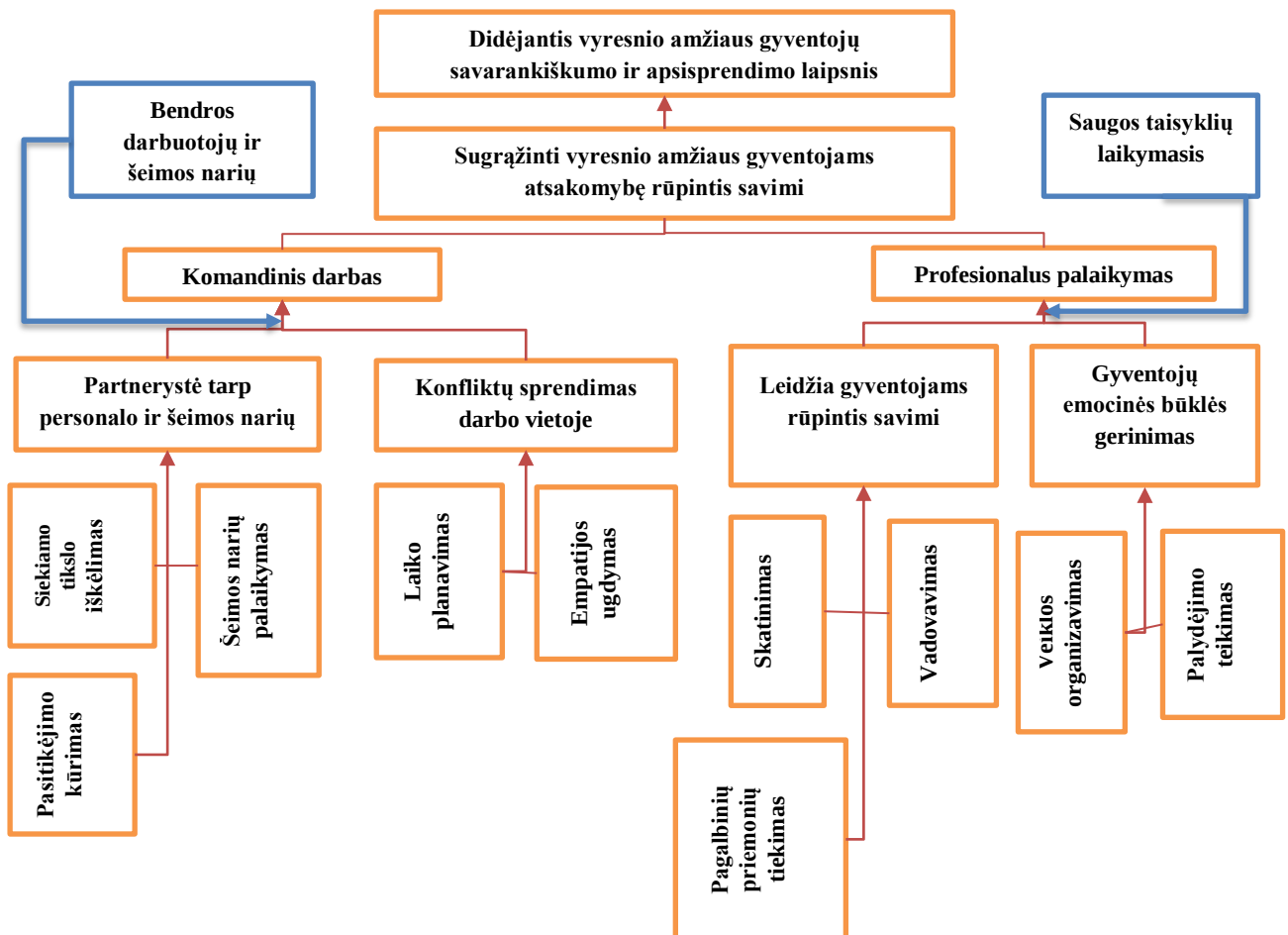
2.2. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas globos įstaigoje

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų kataloge (2006) socialinė globa apibūdinama, kaip socialinės paslaugos, kurios asmeniui suteikia visapusišką, specialistų priežiūros reikalaujančią pagalbą. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme, (2006, p. 2), socialinių paslaugų sąvoka buvo

praplėsta ir apibrėžta, kaip: „paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimais) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime“. Iš pateikto apibrėžimo matyti, kad socialinės paslaugos apibūdinamos išskiriant šios paslaugos gavėjus, kas nebuvo pabrėžiama ankstesniame Socialinių paslaugų įstatyme. Socialinių paslaugų gavėjai yra vaikai su negalia, vaikai, netekę tėvų globos, socialinės rizikos vaikai, senyvo amžiaus asmenys, suaugę neįgalūs asmenys, socialinės rizikos suaugę asmenys, asmenys su sunkia negalia, jų šeimos, socialinės rizikos šeimos. Autoriai Charlesworth, Firth, Fisher, Gershlick, Gray, Roberts, Starling, Thorlby ir Watt (2017, p. 10) teigia, kad „suaugusiųjų socialinės paslaugos reiškia priežiūrą ir paramą žmonėms, kuriems jos reikia dėl amžiaus, ligos, negalios ar kitų aplinkybių“. Tai apima pagalbą nuo būtinos kasdienės veiklos, tokios kaip valgymas ir skalbimas, iki dalyvavimo visais gyvenimo aspektais, pvz. darbas ar bendravimas. Socialinės paslaugos gali būti teikiamos žmonių namuose, kad būtų suteikiama galimybė gyventi savarankiškai ar padėti pasveikti po ligos. Jei priežiūra namuose nebeįmanoma, suteikiama saugi gyvenimo erdvė palaikomuose būstuose, globos namuose ar slaugos namuose. Asmeniui apsigyvenus globos namuose prasideda įgalinimo procesas, kuris „mažina socialinio darbuotojo dominavimą ir didina gyvenimo kontrolės galios perdavimą patiems globos įstaigos gyventojams, jų pasirinkimo galimybes ir apsisprendimą“ (Druskininkų socialinių paslaugų centro socialinių paslaugų gavėjų įgalinimo koncepcija, 2018, p.1).

Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys globos įstaigose, yra silpnesni ir jiems reikia daugiau pagalbos nei vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys bendruomenėse. Silpnumas yra dažnas pažeidžiamumo aspektas, kuriam būdingi fiziniai, pažintiniai ir (arba) jutimo gebėjimų trūkumai. „Silpniems vyresnio amžiaus žmonėms gresia didesnė fizinės negalios, hospitalizavimo ir slaugos namuose rizika“ (Clegg, Young, Iliffe, Rikkert, Olde ir Rockwood, 2013, p. 760). Nors senėjimo procesą dažnai lydi silpnumas, kai vyresni žmonės gyvena globos įstaigoje, jo vystymąsi paspartina keli veiksniai. Šie veiksniai „apima „vietą, kurioje galima nedirbti“, savęs suvoktą nekompetenciją, personalo ir slaugytojo skatinamą priklausomybę ir šeimos ir slaugytojo palaikomą priklausomybę“ (Coker ir kt., 2019, p. 2). Įgalinimas yra vienas iš būdų vyresnio amžiaus žmonėms įgyti pagarbą iš kitų ir padėti sau. Viena anksčiau minėtame tyrime apie vyresnio amžiaus asmenų supratimą apie priežiūrą rezultatai parodė, kad darbuotojai įsitikino ir suprato, kad įgalinimas stiprina vyresnio amžiaus žmonių pasitikėjimą, savigarbą, savigarbą ir fizines funkcijas. Siekiant atskleisti bendruomenėje gyvenančių vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo patirtį, tyrimu nustatyta, kad įgalinimo veikla buvo nukreipta į holistinę gerovę ir senėjimo prevenciją bei gydymą. Vykdydami įgalinimo veiklą, vyresni žmonės įgijo pasitenkinimo ir savirealizacijos jausmą. Todėl įgalinimo veikla įsitvirtina socialiniame ir santykių tinkle, leidžiančiame vyresnio amžiaus žmonėms pasirūpinti savimi ir kitais.

Hsiu-Hui, Ching-Len, Mei-Shu, Hui-Chien ir Su-Hsien (2020) Taivane atliko vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo proceso globos įstaigoje tyrimą, kurio metu išsiaiškino įgalinimo proceso aspektus. Kaip parodyta ketvirtame paveiksle, dauguma tiriamųjų manė, kad įgalinimo proceso tikslas yra grąžinti gyventojams atsakomybę už rūpinimąsi savimi. Manoma, kad du elementai yra labai svarbūs: *profesionali parama ir komandinis darbas*. Dėl šių dviejų elementų vyresnio amžiaus žmonės ilgalaikės priežiūros įstaigose gali padidinti savarankiškumą ir apsisprendimą. Pasak tyrimo dalyvavusios „personalo globėjos: vyresnio amžiaus gyventojų įgalinimas yra leisti vyresniesiems priimti savo sprendimą. Slaugytoja turi įvertinti pagyvenusių žmonių savitarnos gebėjimus, pvz., raumenų jėgą, o vėliau teikti dalinę ir mažesnę pagalbą atliekant kasdienes veiklas. Tyrimo dalyvavusios administratorės teigimu: kiekvienas seniūnas turėjo savo gyvenimo patirtį ir gyvenimo būdo modelį. Slaugytojos padėjėjai neturėtų per daug kištis (kai vyresni žmonės priima sprendimą). Jei vyresnio amžiaus žmonėms reikia pagalbos, jie jus informuos“ (Hsiu-Hui, Ching-Len, Mei-Shu, Hui-Chien ir Su-Hsien, 2020, p. 4).

4 pav. Vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje įgalinimo procesas
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Hsiu-Hui, Ching-Len, Mei-Shu, Hui-Chien ir Su-Hsien (2020)

Visuomenės senėjimas yra pasaulinis iššūkis. Senėjimas sukelia ir silpnumą, ir negalią. Daugiau vyresnio amžiaus žmonių reikalauja didesnės priežiūros, nei gali suteikti šeimos nariai. „Vyresnio

amžiaus asmenų įgalinimas ir savirūpa mažėja dėl pablogėjusios sveikatos, griuvimų, nesugebėjimo atlikti namų ruošos darbų ir paramos stokos“ (Zamanzadeh, 2017, p. 7). Be to, pasikeitė tradicinė šeimos struktūra ir socializacija, dėl urbanizacijos ir industrializacijos daugiau moterų dirba apmokamoje darbo jėgoje; dėl šių priežasčių senyvo amžiaus žmonių priežiūra namuose mažėja. Stacionarių globos įstaigų paklausa sparčiai išaugo. Socialinės globos įstaiga socialinių paslaugų įstatyme (2006, p. 1) apibrėžiama kaip „socialinių paslaugų įstatymo nustatyta tvarka turinti teisę teikti socialinę globą įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga), šeimyna“. Persikėlimas į globos namus yra kritinis laikotarpis vyresnio amžiaus žmonėms. Šis perėjimas yra reikšmingas gyvenimo įvykis, dėl kurio vyresnio amžiaus žmonės turi prisitaikyti prie naujos aplinkos. Jie turi susidoroti su dideliais iššūkiais. Austrijoje buvo atliktas tyrimas, kuriame tyrimo organizatoriai Davison, Busija ir McKabe (2022) naudojo perkėlimo skalės metodą ir siekė nustatyti vyresnio amžiaus asmenų supratimą apie perkėlimą. Tyrimo rezultatai parodė, kad gyventojai persikeldami į globos įstaigas patiria rimtų emocinių reakcijų, ribotas bendravimo galimybes, izoliaciją ir socialinio palaikymo bei gyvenimo modelių pokyčius. Visų pirma, naujai priimti gyventojai perkėlimo pradžioje taip pat patyrė savarankiškumo praradimą, stresą ir netikrumą. Vyresnio amžiaus žmonės yra labiau pažeidžiami tokioms naujoms vietoms, nes jie paprastai yra labai priklausomi nuo pažįstamų žmonių ir įprastos aplinkos, kad išlaikytų savo nepriklausomybę. Netinkamas įgalinimas prie naujos padėties kenkia vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybei ir sveikatos būklei.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (2006, p. 2) įgalinimas įvardintas, kaip socialinių paslaugų valdymo, skyrimo ir teikimo principas „teikiant socialines paslaugas, dirbama su asmeniu (šeima) ir jo aplinka, siekiant skatinti asmens (šeimos) iniciatyvumą, priimant sprendimus ir sąmoningai prisiimant už juos atsakomybę“. 2007 metų Socialinės globos normų aprašo 4 priede¹ pateikiama senyvo amžiaus asmenų ir suaugusių asmenų su negalia ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos normos, taikomos socialinės globos namams aprašas, kuriame išskiriamos septynios sritys, jose galima įžvelgti įgalinimo koncepcijos:

1. *Paslaugų paskyrimas, planavimas ir asmens apgyvendinimas.* Senyvo amžiaus ir suaugusiems su negalia asmenims užtikrinama teisė susipažinti su globos namų aplinka, patalpomis taip pat atliekamas asmens poreikių vertinimas, pagal kurį skiriamos socialinės paslaugos, o vėliau sudaromas individualus socialinės globos planas.
2. *Asmens gerovės užtikrinimas teikiant socialinę globą.* Pradėjus asmeniui teikti socialinę globą užtikrinamas geriausias asmens interesas, organizuojant sveikatos priežiūros paslaugas kurios gerina gyventojų fizinę ir psichinę sveikatą. Mirštančiam globos namų gyventojui suteikiama profesionali specialistų globa bei užtikrinamos religinės paslaugos. „Įgalinti senyvo amžiaus

¹ Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo, Valstybės žinios, 2007-02-24, Nr. 24-931.

žmonės demonstruoja savarankiškumą (pasitikėjimą savo gebėjimu kontroliuoti) ir bendradarbiauja su gydytojais, priima sprendimus ir valdo savo ligos eigą pagal savo pageidavimus ir vertybes“ (Barr, Scholl, Bravo, Faber, Elwyn ir McAllister, 2015, p. 19). Jungtinėse Amerikos Valstijose, Airijoje ir Anglijoje atliktuose tyrimuose buvo atskleisti esminiai vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo iššūkiai sveikatos srityje: „prastas bendravimas ir informacijos teikimas, kartu su įprastine ir fragmentuota stacionarine priežiūra, ribotas pacientų savarankiškumas, savęs valdymas, pasirinkimas ir sprendimų priėmimas“ (Selman, Daveson, Smith, Johnston, Ryan, Morrison, Pannell, McQuillan, de Wolf-Linder, Pantilat, Klass, Meier, Normand ir Higginson, 2017, p. 300). Informacija ir žinios dažnai buvo būtinos įgalinimui, bet jų nepakanka: įgalinimas priklausė nuo orientacijos į pacientą, vykdomo organizaciniu ir personalo lygiu.

3. *Asmens įvairiapusių poreikių užtikrinimas.* Pagal įvertintus asmens poreikių rezultatus ir nustatytą savarankiškumo lygį, gyventojui užtikrinama teisė į saugią, pritaikytą gyvenamąją aplinką, kurioje jis jaučiasi saugus, vertinamas, reikalingas, mylimas. Gyventojas skatinamas palaikyti arba užmegzti socialinius ryšius su savo šeimos nariais, artimaisiais, giminaičiais, draugais, kaimynais, įstaigos gyventojais ir darbuotojais. Atsižvelgiant į gyventojų sveikatos būklę, specialius gydytojo nurodymus dėl maitinimo, užtikrinamas asmens poreikius atitinkantis maitinimo organizavimas. Hovenga, Landeweer, Zuidema ir Leget autoriai (2022, p. 1531) teigia, kad „šeimos įsitraukimas gali padėti vyresnio amžiaus žmonėms nariams susidoroti su emocijomis, susijusiomis su persikėlimu į globos namus“. Personalo ir šeimos bendradarbiavimas rūpinantis gyventojus gali prisidėti prie geresnės darbo aplinkos slaugos namuose. Tai gali užkirsti kelią emocinei įtampai ir konfliktams tarp šeimų ir darbuotojų arba juos sumažinti, padėti užtikrinti vyresnio amžiaus žmonių įgalinimą.
4. *Asmens teisių apsauga.* Ginamos ir užtikrinamos gyventojų teisės neatsižvelgiant į asmens sveikatos būklę ar kitas asmens ypatybes. Gyventojas turi teisę pareikšti savo nuomonę, pateikti pasiūlymą ar skundą, išsakyti lūkesčius, o įstaigos administracija turi efektyviai reaguoti ir teikti pagalbą. Šioje dalyje galima įžvelgti įgalinimo koncepciją, kadangi kreipiamas dėmesys į asmens nuomonę, jo problemas ir pasiūlomi būdai jas išspręsti.
5. *Aplinka ir būstas.* Asmeniui garantuojama saugi, gerai sutvarkyta, jo poreikius atliepanti, techninės pagalbos priemonėmis aprūpinta, artima namų aplinkai, turinti patogias higienos patalpas globos namų aplinka, kurioje užtikrinamos teisės į orumą ir privatumą. Siekiant asmens pasitenkinimo aplinka, gyventojai įgalinami pagal galimybes prisidėti prie savo asmeninės erdvės kūrimo.
6. *Personalas.* Senyvo amžiaus ir suaugusių asmenų su negalia poreikius užtikrina kvalifikuota specialistų komanda, kurioje dirba personalo darbuotojai atitinkantys pareigybės aprašyme

nurodętyus išsilavinimo ir kvalifikacijos reikalavimus. Wang, Wang, Wang, Cao, Jis ir Wu. (2018, p. 3 – 4) nurodę, kad „darbuotojų informuotumas ir gebėjimas suteikti gyventojams įgalinimą per priežiūros planus pagerintų jų gyvenimo kokybę“.

7. *Valdymas ir administravimas*. Socialinės globos įstaigose darbuotojams sudaromos galimybės kelti profesinę kvalifikaciją taip skatinamas nuolatinis įstaigos tobulinimasis. Asmuo gali išsakyti iškilusias problemas ir sulaukti pagalbos, palaikymo ir supratimo ieškant geriausio sprendimo.

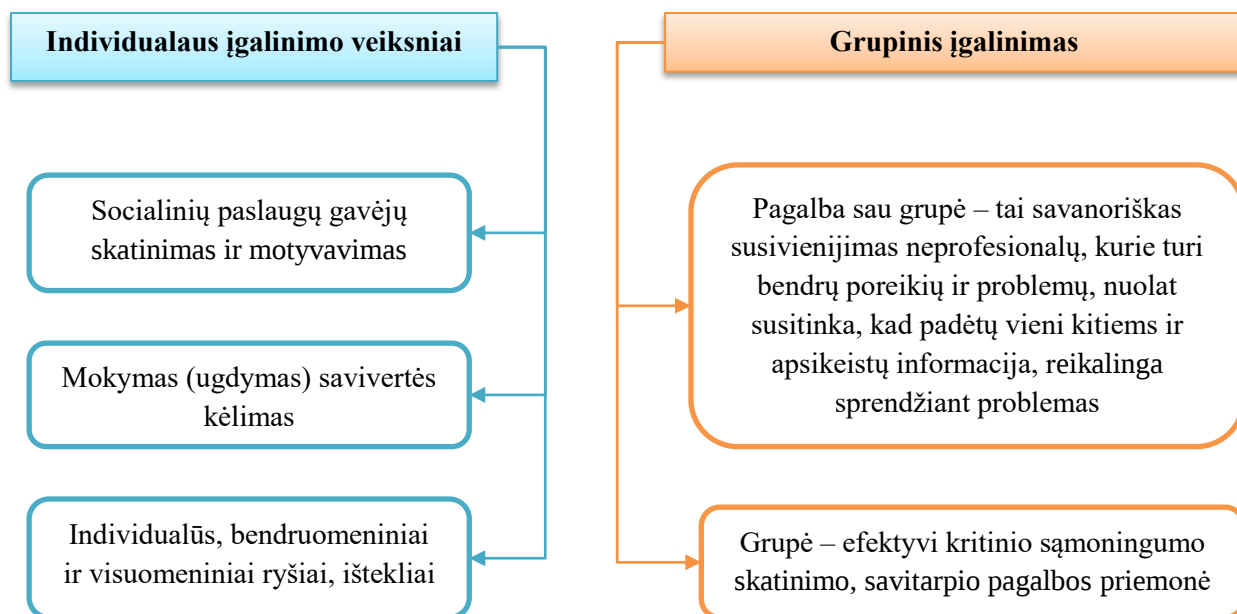
Dauguma Lietuvos globos įstaigų turi įgalinimo koncepcijas, kuriose apibręžia jiems priimtina įgalinimo apibręžimą, įgalinimo veiksnįs, įgalinimo procesų vykdymą, įgalinimo priemonių taikymą, įgalinimo lygmenis ir jų realizavimo priemones bei įgalinimo rezultatus. Socialinių globos įstaigose įgalinimas organizuojamas remiantis, konkrečios įstaigos patvirtinta įgalinimo koncepcija. Koncepcijoje pirmiausiai aprašoma įstaigos bendros nuostatos, individualus gyventojų įgalinimas, individualaus gyventojų įgalinimo požymiai, tikslai ir rezultatai, grupinis gyventojų įgalinimas bei baigiamosios nuostatos (Druskininkų socialinių paslaugų centro socialinių paslaugų gavėjų įgalinimo koncepcija, 2018).

Gvaldaitė (2009, p. 44) teigia, kad įgalintojo „vaidmuo, jo vertybinė laikysena, kompetencija yra labai reikšmingi veiksniai, tačiau kartu pasakytina, kad jie ne visada nulemia pagalbos proceso sėkmę“. Kaip žinoma, teigiamas rezultatas priklauso nuo daugelio subjektyvių ir objektyvių veiksnių, vidaus ir išorės išteklių, pagaliau nuo specialisto ir kliento sukuriama santykio. Autorė teigia, kad „specialisto įsikišimas reiškia tam tikrą techninę laikyseną, skatinančią ir didinančią asmenų gebėjimą daryti tai, kas jiems priimtina ir ką jie geba“ (Gvaldaitė, 2009, p. 44 p.). Individualus įgalinimas (žr. 5 pav.) apima nuolatinę socialinių paslaugų gavėjo pastangas, kai suvokiama jo gebėjimai ir pereinama iš pasyvios į aktyvią būklę.

Baquero (2012, p. 77) teigimu, „įgalinimas gali vykti individualiai ir grupėse. Individualus reiškia didesnį individų gebėjimą jaustis stipriems, kad galėtų priimti sprendimus savo gyvenime“. Grupinis įgalinimas reiškia bendruomenės gebėjimą per dalyvavimo procesą pasiekti bendrai apibręžtus tikslus. Veiksmingam įgalinimo procesui reikalingas individualaus ir kolektyvinis asmenų dalyvavimas. Bendruomenė, turinti nusistovėjusias socialines vertybes, gali daryti įtaką savo individų gyvenimo būdui, net ir tarp įgaliojų. Gyvenimo būdas yra vienas iš keturių sveikatos grupių determinantų. Jei dirbama atskirai, tai neapima socialinių ir kultūrinių veiksnių. „Nors įgalinimo procesai buvo reikšmingai susiję su sveikatos rezultatais, įskaitant rūpinimosi savimi elgesį, ypač jei modifikacijos apima palankią socialinę aplinką, tai neturi būti laikoma sprendimu ir gali būti teigiama arba neigiami rezultatai“ (Spencer, 2014, p. 19).

Individualus įgalinimas siekia padėti problemiškoje situacijoje atsidūrusiems asmenims, skatinti keistis, kritiškai ir atsakingai mąstyti bei veikti, prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą ir poelgius.

Grupinis įgalinimas suteikia galimybę socialiniams darbuotojams dirbti su didesnių asmenų kiekiu. Socialinis darbuotojas padeda sukurti savipagalbos grupes, tarpininkauja, padeda prijungti naujų narių, palaiko ir stiprina gebėjimus (Druskininkų socialinių paslaugų centro socialinių paslaugų gavėjų įgalinimo koncepcija, 2018).

5 pav. Individualus ir grupinis įgalinimas

Šaltinis: Druskininkų socialinių paslaugų centro socialinių paslaugų gavėjų įgalinimo koncepcija (2018)

Lin, Yu, Liou, Chou ir Chang (2022, p. 2) pažymi, kad „vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys ilgalaikės priežiūros įstaigose būtų įgalinti, darbuotojai ir šeimos globėjai turėtų dirbti kartu ir padėti vyresnio amžiaus žmonėms rūpintis savimi“. Komandinis darbas bendromis personalo, šeimos globėjų ir vyresnio amžiaus gyventojų pastangomis gali sustiprinti vyresnio amžiaus žmonių gebėjimus rūpintis savimi. Dėl to ne tik sumažėtų tiek personalo, tiek šeimos globėjų našta, bet ir pagerėtų vyresnio amžiaus gyventojų gyvenimo kokybė bei darbingumas.

Apibendrinant galima teigti, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas ir savirūpa mažėja dėl pablogėjusios sveikatos, griuvimų, nesugebėjimo atlikti namų ruošos darbų ir paramos stokos. Dauguma Lietuvos globos įstaigų turi įgalinimo koncepcijas, kuriose apibrėžia jiems priimtina įgalinimo apibrėžimą, įgalinimo veiksnius, įgalinimo procesų vykdymą, įgalinimo priemonių taikymą, įgalinimo lygmenis ir jų realizavimo priemones bei įgalinimo rezultatus. Socialinių globos įstaigose įgalinimas vyresnio amžiaus žmonėms organizuojamas remiantis, konkrečios įstaigos patvirtinta įgalinimo koncepcija. Įgalinimas gali būti organizuojamas tiek grupėse, tiek individualiai.

3. SOCIALIAI GLOBOJAMŲ VYRESNIO AMŽIAUS ASMENŲ ĮGALINIMO EMPIRINIS TYRIMAS

Šiame darbo skyriuje pateikiama tyrimo metodologija, tyrimo rezultatai ir jų analizė, tyrimo rezultatų apibendrinimas, diskusija, pateikiamos tyrimo išvados ir rekomendacijos.

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – išanalizuoti socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą.

Probleminiai klausimai:

1. Kokios yra vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijos globos įstaigoje?
2. Kokios yra vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemos globos įstaigoje?

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijas globos įstaigoje, išryškinant įgalinimo: naudą, būdus, veiksnius bei metodus.
2. Nustatyti vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemas globos įstaigoje.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir pasirinktą siaurą tiriamųjų grupę, nuspręsta atlikti kokybinį tyrimą. Tyrimu siekta atskleisti tiriamojo reiškinių visumą kai jis yra įprastame kontekste, todėl kokybinio tyrimo erdvė dažniausiai yra kasdienis, įprastas gyvenimas kuriame vyksta įvairios veiklos rūšys ir socialinės sąveikos. Kokybinio tyrimo centre yra tyrimo dalyvių ateities galimybės, asmeninės sampratos, patirtys ir kasdienės aplinkybės. „Tyrejas kokybinio tyrimo metu yra reflektyvus sąveikos dalyvis, kuris aktyviai renka tyrimo duomenis, fiksuoja, užrašinėja ir analizuoja“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 15). Tyrimo dalyviai yra socialiniai darbuotojai, dirbantys socialinės globos įstaigose su vyresnio amžiaus žmonėmis. Socialiniai darbuotojai, didžiąją dalį savo laiko praleidžia su paslaugų gavėjais, teikdami įvairias socialinio darbo paslaugas bei vykdo įgalinimo procesą kuris reikalauja socialinio darbuotojo turimų kompetencijų, žinių ir žinoma laiko, todėl būtent socialiniai darbuotojai buvo pasirinkti kokybinio tyrimo dalyviais, kurie atskleis įgalinimo realijas dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis, gyvenančiais socialinės globos įstaigoje ir įvardins problemas su kuriomis susiduria įgalindami vyresnio amžiaus asmenis.

Duomenų rinkimo metodai. Siekiant atskleisti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo socialinės globos įstaigoje teorinius aspektus, darbe atliekama lietuvių ir užsienio šaltinių literatūros analizė susijusi su tyrimo tema: skaitomi straipsniai, knygos ir internetiniai šaltiniai. Ieškant naudingos informacijos su susijusia tema, naudojamos šiais raktiniais žodžiais: socialinis darbas (angl. *social work*), senjorai (angl. *seniors*), įgalinimas (angl. *empowerment*), socialiniai darbuotojai (angl. *social*

workers), įgalinimo metodai (angl. *empowerment methods*) ir įgalinimo modelis (angl. *empowerment model*).

Pusiau struktūrizuotas interviu. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinio tyrimo metodas - pusiau struktūrizuotas interviu. Kardelio (2017) teigimu, pusiau struktūrizuotas interviu yra tikslingas metodas duomenims gauti, kuomet atviri klausimai yra užduodami žodžiu ir numatyti iš anksto, tačiau tyrimo eigoje gali būti pateikiami papildomi, į interviu planą neįtraukti klausimai, siekiant gauti kiek įmanoma išsamesnius, atviresnius atsakymus. Pagrindinis interviu privalumas - realus tyrėjo dalyvavimas duomenų rinkimo procese. Atliekant interviu yra galimybė kontroliuoti duomenų rinkimo procesą užduodant tyrimo dalyviui visus interviu klausimus ir gauti į juos atsakymus. „Interviu metu tyrėjas atlieka svarbią funkciją, kontaktuodamas bei įtikindamas tyrimo dalyvius dalyvauti tyrime“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 184). Prieš interviu su socialiniais darbuotojais buvo pasirinkta jiems patogi interviu vieta, kad tyrimo dalyviai jaustųsi patogiai, visas interviu įrašomas, o vėliau įrašo medžiaga protokoluoja tyrimo analizei.

Tyrimo instrumentas. Kokybinio tyrimo atlikimui naudotas pusiau struktūrizuotas interviu, šis metodas leidžia surinkti giluminius, su kontekstu susietus, atvirus tyrimo dalyvių atsakymus, išreiškiančius jų požiūrių, nuomones, jausmus, žinias ir patirtį (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Sudaryto interviu klausimyną sudaro trys klausimų blokai (žr. 1 priedą):

1. Pagrindinė informacija apie tyrimo dalyvius (amžius, lytis, aukščiausias turimas išsilavinimas, darbo stažas socialinio darbo srityje bei dirbant su senyvo amžiaus asmenimis). Ši informacija surenkama iki interviu su tyrimo dalyviais vykdymo (1 – 5 klausimai).

2. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijos globos įstaigoje (6 – 12 klausimai).

3. Vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemos globos įstaigoje (13 – 18 klausimai).

Interviu klausimyną sudaro 18 klausimų (žr. 1 priedą).

Tyrimo imtis. Atliekant kokybinį tyrimą yra būtina nustatyti tiriamąją imtį. Nustačius tiriamąją imtį gaunama patikima informacija kuri pritaikoma turimų rezultatų analizei. Prieš nustatant tiriamąją imtį, svarbu nuspręsti, koks atrankos metodas bus naudojamas. Atsižvelgiant į tai, jog tyrimo dalyviai parenkami ne atsitiktiniai, o planuojamai, naudojamas netikimybinės atrankos metodas. Netikimybinė atranka yra skirstoma į patogiają, tikslią, kvotinę ir „sniego gniūžtės“ atranką. Pasirinkta patogioji atranka, t. y. atrenkant lengvai prieinamus tiriamuosius. Vykdam tyrimą vadovaujasi prisotinamumo principu, kuomet įtraukiami nauji imties vienetai „tol, kol pradeda mažėti gaunamų duomenų informatyvumas“ (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008, 105 p.).

Tyrimo imties kriterijai:

- 1) Tyrimo dalyviai sutikę dalyvauti tyrime.
- 2) Socialiniai darbuotojai, dirbantys su vyresnio amžiaus žmonėmis.
- 3) Socialiniai darbuotojai, dirbantys socialinės globos įstaigose.

Pusiau struktūruotas interviu su socialiniais darbuotojais atliktas vadovaujantis prisotinamumo principu.

Tyrimo dalyvavo devynios socialinės darbuotojos (žr. 3 lentelę). Visos tyrimo dalyvės - moterys. Penkios tyrimo dalyvės turi aukštesnįjį, likusios keturios turi aukštąjį išsilavinimą. Trumpiausią darbo patirtį, dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis turi tyrimo dalyvė D9 – 1 m., ilgiausią darbo patirtį dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis D6 dalyvė – net 17 metų. Dalyvių amžius vyravo nuo 34 iki 62 metų, tačiau jų amžius lentelėje nepateikiamas siekiant išlaikyti tyrimo dalyvių anonimiškumą ir konfidencialumą. Galima teigti, kad dauguma tyrimo dalyvių turi nemažą patirtį dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis.

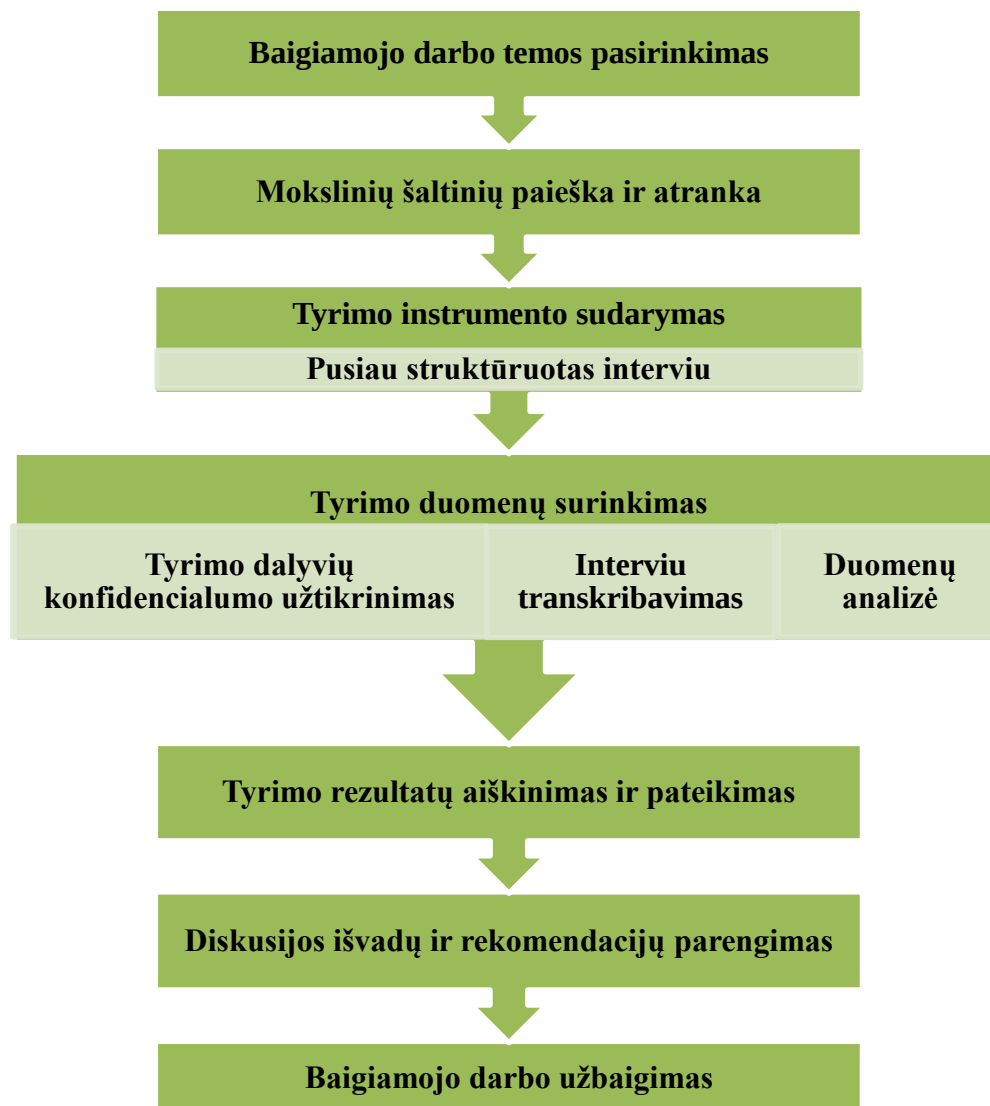
3 lentelė. Sociodemografiniai tyrimo dalyvių duomenys

<i>Dalyvio kodas</i>	<i>Lytis</i>	<i>Išsilavinimas</i>	<i>Darbo stažas dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis</i>
D1	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis	10 m.
D2	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis	2 m.
D3	Mot.	Aukštasis	9 m.
D4	Mot.	Aukštasis	17 m.
D5	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis	11 m.
D6	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis	16 m.
D7	Mot.	Aukštasis	8 m.
D8	Mot.	Aukštasis	7 m.
D9	Mot.	Aukštasis neuniversitetinis	1 m.

Tyrimo dalyviai. Išlaikant tyrimo dalyvių konfidencialumą visi dalyviai koduojami raide D ir pagal eiliškumą pridedamas atitinkamas skaičius, pirmas darbuotojas D1, toliau seka D2, D3, D4 ir t. t. taip siekiant išsaugoti jų anonimiškumą. Tyrimas buvo atliktas šiose socialinės globos įstaigose:

1. Viešojo įstaiga, Mielagėnų Pal. J. Matulaičio parapišios globos namai;
2. Leliūnų socialinės globos namai;
3. Dūkšto globos namai;
4. Zarasų socialinės globos namai.

Tyrimo organizavimas. Tyrimą nuspręsta organizuoti pagal sudarytą planą kuriame išskirti tyrimo etapai: temos pasirinkimas, mokslo šaltinių atranka, tyrimo plano rengimas ir instrumento sudarymas, tyrimo duomenų rinkimas, tyrimo duomenų analizė, rezultatų interpretavimas bei pateikimas, išvadų, rekomendacijų ir baigiamojo darbo parengimas. Tyrimo organizavimo schema pateikta (žr. 6 paveikslas).

6 pav. Tyrimo organizavimo schema
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tyrimo etapų detalus aprašymas:

- 1) **Baigiamojo darbo temos pasirinkimas:** 2022 m. spalio mėnesį atsižvelgiant į temos aktualumą, naujumą ir problematiką socialinio darbo srityje.
- 2) **Mokslinių šaltinių paieška ir atranka:** 2022 m. lapkričio – 2023 m. gegužės mėnesiais atliekama išsami mokslinės literatūros analizė, nagrinėjamos duomenų bazės, skaitomi straipsniai pasirinkta tema. Nagrinėjami šaltiniai ne senesni, nei dešimties metų senumo.
- 3) **Tyrimo instrumento sudarymas:** 2023 m. rugsėjo – spalio mėnesiais sudaromas kokybinio tyrimo duomenų rinkimo instrumentas – **pusiau struktūruotas interviu**. Interviu klausimynas suskirstomas į blokus kurie pagrindžiami teoriškai.
- 4) **Tyrimo duomenų rinkimas:** suderinus interviu klausimyną su darbo vadove, siekiant išvengti galimų netikslumų 2023 m. lapkričio 8 d. atliktas pilotinis (bandomasis) tyrimas, kiti interviu su tyrimo dalyviais vyko 2023 m. lapkričio – gruodžio mėnesiais. Pasirinktos socialinės globos įstaigos teikiančios paslaugas vyresnio amžiaus asmenims. Susisiektas su įstaigų vadovais, dėl

galimybės atlikti interviu, gauti žodiniai vadovų sutikimai. Su kiekvienu tyrimo dalyviu asmeniškai susitarta, dėl jiems patogios susitikimo datos, laiko ir vietos. Visiems **tyrimo dalyviams užtikrintas konfidencialumas** buvo pasiklausta žodinio sutikimo dalyvauti tyrime ir informuojama, apie darbo tikslą ir tyrimo etiką. Prieš pradėdant interviu tyrimo dalyvių pasiteirauta ar jie sutinka, kad pokalbis būtų įrašomas. 6 tyrimo dalyviai pageidavo, kad interviu būtų atliktas jų darbo vietoje, pietų metu, o 3 tyrimo dalyviai pageidavo interviu atlikti naudojant „Microsoft Teams“ aplinką. Buvo atsižvelgta į tiriamųjų poreikius. Vėliau pokalbiai su tiriamaisiais buvo **transkribuojami**, o gauti **duomenys analizuojami**.

- 5) **Tyrimo rezultatų aiškinimas ir pateikimas:** 2024 m. vasario – balandžio mėnesiais tyrimo duomenys buvo interpretuojami pagal empirinio tyrimo uždavinius, nes svarbu atsakyti į tyrimo probleminius klausimus ir atitikti tyrimo tikslą. Siekiant tyrimo rezultatų aiškumo, analizuojant tyrimo duomenis buvo išskiriamos kategorijos ir subkategorijos kurios pateikiamos paveiksluose, o šie aiškiai aprašomi su tiriamųjų patvirtinančiais teiginiais.
- 6) **Diskusijos, išvadų ir rekomendacijų parengimas:** 2024 m. balandžio mėnesį remiantis gautais rezultatais pateikiama diskusinė dalis, išvados ir praktinės rekomendacijos.
- 7) **Baigiamojo darbo užbaigimas:** 2024 m. gegužės mėnesį remiantis mokslinės tiriamųjų darbų metodologijos reikalavimais bei konsultuojantis su darbo vadove, parengtas baigiamasis magistro darbas įkeltas baigiamųjų darbų sutapties patikrai. Po patikrų pasitarus su darbo vadove ir pataisius netikslumus baigiamasis darbas užbaigtas ir įkeltas į sistemą recenzento vertinimui.

Tyrimo etika. Tyrimo dalyviams užtikrinamas konfidencialumas, visi tiriamieji supažindinti su tyrimo tikslu bei tyrimo rezultatų panaudojimu. Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016, p. 56) teigia, kad interviu metu yra „labai intensyvi sąveika tarp tyrėjo ir tyrimo dalyvio, dėl to kyla keletas savitų iššūkių etikos požiūriu: interviu metu išlikti kiek įmanoma neutraliu, nevertinti tyrimo dalyvio; neįsivelti į diskusiją; vengti tyrimo dalyvį traumuojančių klausimų; ir tuo pat metu išlikti refleksyviu, reaguojančiu, valdyti ir skatinti interviu“. Atliekant tyrimą buvo laikomasi etikos principų:

- 1) **„geranoriškumo principas** turi sąsają su tyrimo organizatoriaus pasirinktų tyrimo metodų, tyrimo instrumentų ir bendravimo su tyrimo dalyviais tvarkų. Tyrėjas turi užtikrinti tyrimo dalyviams tokią atmosferą, kurioje tiriamieji jaustųsi ramūs“. Tyrimas vyko tiriamiesiems pasirinktoje vietoje ir jų norimu laiku laiku, kad jaustųsi komfortiškai ir galėtų ramiai jaustis“ (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 346);
- 2) **„pagarbos asmens orumui principas** pabrėžia, kad tyrėjas neturi daryti įtakos tyrimo dalyviams kol jie sprendžia dalyvauti tyrime ar ne“ (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 341). Tiriamieji turi teisę bet kurio metu atsisakyti dalyvauti tyrime;

- 3) **„konfidencialumo principo** yra laikomasi siekiant išsaugoti tyrimo dalyvių konfidencialumą, duomenys buvo renkami nepateikiant asmeninės informacijos, nefiksuojant tyrimo dalyvio vardo ar pavardės bei kitų duomenų, galinčių padėti identifikuoti tyrime dalyvavusius asmenis“. Tyrimo metu šis principas buvo įgyvendintas koduojant tyrimo dalyvių vardus siekiant išsaugoti jų privatumą (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 63);
- 4) **„teisės gauti tikslią informaciją principas** apibrėžia informacijos apie tyrimo eigos teikimą tiriamiesiems, jeigu tyrimo eigoje iškyla klausimų: kur bus panaudoti tyrimo duomenys? kodėl pasirinktas toks tyrimo instrumentas? kodėl pasirinkti tokia imtis? “ ir kt. (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 348).

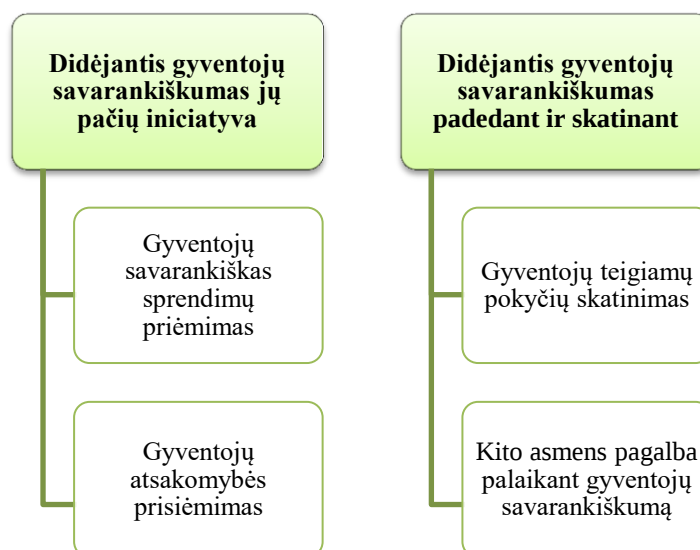
Tyrimo ribotumai. Tyrime dalyvavo moteriškos lyties atstovės. Atliekant tyrimą buvo gana sunku surasti tyrimo dalyvius, kurie norėtų savo laiką skirti duodant interviu. Gauti tyrimo rezultatai grindžiami tik vienos Utenos apskrities, keturių įstaigų, devynių socialinių darbuotojų nuomonėmis. Išvados negali būti taikomos visos Lietuvos socialinės globos įstaigoms, kuriose gyvena vyresnio amžiaus asmenys, nes tyrimas apima vienos apskrities keturias socialinės globos įstaigas.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

Šioje darbo dalyje pateikiami kokybinio tyrimo rezultatai bei jų analizė. Tyrimu buvo siekiama išsiakinti kokios vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijos globos įstaigose ir su kokiomis problemomis įgalinant vyresnio amžiaus asmenis susiduria socialiniai darbuotojai dirbdami socialinės globos įstaigose. Kokybinio tyrimo duomenų apibendrinimas, atliktas remiantis devynių socialinių darbuotojų dirbančių socialinės globos įstaigose su vyresnio amžiaus asmenimis vertinimais, kurie buvo lyginami, interpretuojami ir analizuojami.

3.2.1. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijos globos įstaigoje

Tyrimas atskleidė socialinių darbuotojų įgalinimo apibūdinimą dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis globos įstaigoje. Analizuojant gautus socialinių darbuotojų atsakymus, išskirtos dvi kategorijos ir keturios subkategorijos (7 pav.).

7 pav. Socialinių darbuotojų įgalinimo apibūdinimas dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis globos įstaigoje

Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

Išanalizavus tyrimo duomenis nustatyta, kad vienas iš įgalinimo **apibūdinimų** – **didėjantis gyventojų savarankiškumas jų pačių iniciatyva**. Tyrimo rezultatai parodė, kad didėjantį gyventojų savarankiškumą įrodo jų savarankiškas sprendimų priėmimas susijęs su jų kasdieniu gyvenimu: „Priima sprendimus susijusius su jo kasdieniu gyvenimu, pavyzdžiui: pats sprendžia ar nori važiuoti į ligoninę; pats sprendžia ar nori valgyti bendrame valgomajame ar savo kambaryje ir pan.“ (D1). Gyventojų savarankiškas sprendimų priėmimas, tai pokytis, savo paties gyvenimo kontrolė: „Įgalinimą apibūdinau kaip gebėjimą paimti savo gyvenimą į savo rankas. Daryti pokyčius pačiam, nelaukiant pastiprinimo iš šalies“ (D2). „Gyventojų įgalinimas – asmens kontroliuoti savo gyvenimą didinimas“ (D4).

Tyrimas atskleidė svarbų aspektą, kuris didina pačių gyventojų savarankiškumą - gyventojų atsakomybės prisiėmimas. Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai akcentavo, kad vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje atsakomybės priėmimas yra nepriklausomybė nuo darbuotojų, savo paties gyvenimo kontrolė: „Kito asmens pagalba mažiau reikalinga, atsakingesnis už savo gyvenimą <...>“ (D1). „Įgalinimas padeda suprasti savo galimybes tapti kuo mažiau priklausomais nuo darbuotojų“ (D2). „Tampa atsakingesni už save <...>“ (D4). „<...> Pats laikosi <...> atsakomybės <...>“ (D6). Taigi, tyrimu atskleista, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą gyvenančių socialinės globos įstaigoje tyrimo dalyviai apibūdina, kaip paties asmens įsipareigojimą būti savarankišku ir atsakingu už savo gyvenimą.

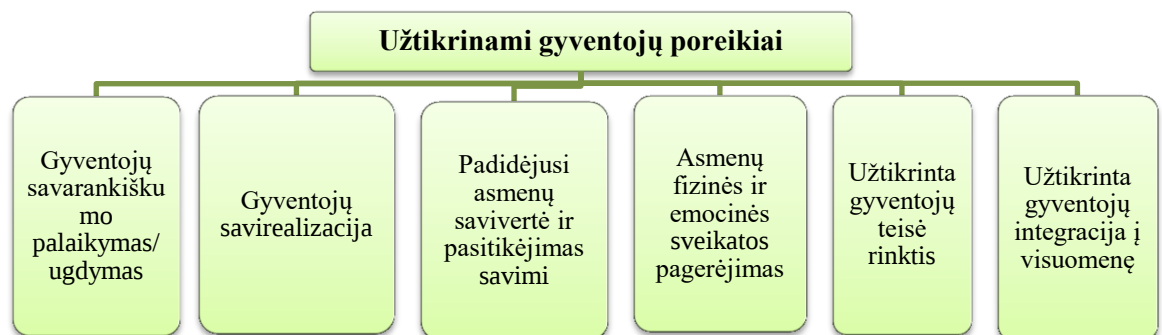
Kitas tyrimu nustatytas įgalinimo apibūdinimas dirbant socialinės globos įstaigoje su senyvo amžiaus žmonėmis – **didėjantis gyventojų savarankiškumas padedant ir skatinant**. Išanalizavus tyrimo rezultatus nustatyta, kad darbuotojai padėdami gyventojams įsigalinti skatina teigiamus pokyčius. Tyrime paaiškėjo, kad skatinant gyventojų teigiamus pokyčius gyventojai įgyja daug

gebėjimų, pereina iš pasyvios būklės į aktyvią, skatina suprasti savo stiprybes bei siekiama pozityvaus gyventojų pokyčio: „Dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis globos įstaigoje įgalinimą apibūdinčiau, kaip procesą, kurio metu paslaugų gavėjas pereina iš pasyvios būsenos į aktyvią, įgyja daugiau galių ir gebėjimų aktyviai dalyvauti kasdieniniame gyvenime“ (D1). „Įgalinimas padeda suprasti savo stiprybes, gebėjimus“ (D2) (7 pav.). „Globos namų gyventojas skatinamas sumažinti bejėgiškumą, skatinamas keistis“ (D7). „Nuolat besitęsiantis procesas, kuriame siekiama pozityvaus paslaugų gavėjų pokyčio“ (D9). Taigi, iš tyrimo dalyvių teiginių paaiškėjo, kad darbuotojų pagalba įgalinant vyresnio amžiaus asmenis, padeda gyventojams aktyvinti kasdienį jų gyvenimą ir nesijausti visiškai bejėgiais, taip užtikrinami pozityvūs gyventojų pokyčiai.

Minėtas dar vienas gyventojų savarankiškumo padedant ir skatinant aspektas: kito asmens pagalba palaikant gyventojų savarankiškumą. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis reikia darbuotojo palaikymo tiek, kiek reikia, kol pats asmuo pradeda veikti: „<...> gyvendamas globos namuose, sako, kada nori pavaikšėti, kur pavaikšėti ir kiek pavaikšėti, o darbuotojas padeda tiek kiek reikia, kad gyventojas galėtų vaikščioti, darbuotojai nori, kad žmogus savarankiškai veiktų, jie stengiasi ir jį motyvuoja, palaiko <...>“ (D5). „<...> globos namų darbuotojui, konkrečiais veiksmais padedant, <...> pradėti daryti (judėti) <...>“ (D7). „Bandome asmenį įgalinti veikti su mūsų pagalba“ (D8). Tyrimas parodė, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius globos įstaigoje labai svarbu, kad darbuotojai leistų gyventojams veikti patiems, o pagalbos suteiktų tik tiek ir tik toje vietoje kur ji reikalinga, nes be jos gyventojai nesugebės savarankiškai veikti.

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad socialinės globos įstaigoje vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo apibūdinimas apima du svarbius aspektus – paties gyventojų norą būti savarankišku ir darbuotojų teikiamą pagalbą įgalinant asmenis.

Išanalizavus tyrimo duomenis buvo atskleista kokią naudą vyresnio amžiaus asmenims teikia įgalinimas (8 pav.). Analizuojant socialinių darbuotojų atsakymus, išskirta viena kategorija ir šešios subkategorijos.

8 pav. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo nauda

Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

Tyrimu nustatyta, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo nauda yra **užtikrinant gyventojų poreikius**. Tyrimo rezultatai parodė, kad vienas iš gyventojų poreikių - gyventojų savarankiškumo

palaikymas/ugdymas. Tyrime išaiškėjo, kad palaikant gyventojų savarankiškumo poreikį jie tampa aktyvesni, mažiau priklausomi nuo darbuotojų, įgauna atsakomybės, jaučiasi pilnaverčiais visuomenės dalyviais: „Įgalintas asmuo tampa aktyvesnis, atsakingesnis už savo gyvenimą <...> jaučiasi nepriklausomas“ (D1) (8 pav.). „Įgalinimas padeda <...> tapti <...> kuo mažiau priklausomais nuo darbuotojų“ (D2). „<...> tampa atsakingesni už save <...>“ (D4). „Įgalintas žmogus yra pilnavertis visuomenės dalyvis, jis priima pats sprendimus, už juos atsako“ (D5). „Įgalinimu suteikiama asmeniui savarankiškumo“ (D7). Taigi, užtikrinant vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje poreikį į savarankiškumo ugdymą ir palaikymą gyventojai patiria įgalinimo naudą, nes tampa atsakingais, nepriklausomais, nesijaučia bėrčiai, priešingai tampa pilnaverčiais visuomenės nariais.

Kitas poreikis lemiantis vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo naudą – gyventojų savirealizacija. Senyvo amžiaus asmenys save realizuoja, kai aktyviai dalyvauja kasdienėje veikloje; jaučiasi reikalingais: „<...> įgyja daugiau galių ir gebėjimų aktyviai dalyvauti kasdieniniame gyvenime“ (D1). „Gyventojas jaučiasi reikalingas dalyvaudamas Gyventojų tarybos veikloje; dalyvaudamas darbinio užimtumo veiklose; dalyvaudamas laisvalaikio veiklose“ (D5). „<...> atrasti naujų galimybių bei realizuoti save <...>“ (D6). Tyrimo dalyviai teigė, kad gyventojai patenkindami savirealizacijos poreikį atranda savyje ankščiau nepastebėtų gabumų: „Įgalinimo nauda senyvo amžiaus asmenims<...>, kartais nutinka ir tai, jog atsiskleidžia neatskleisti talentai <...>“ (D8).

Tyrimu atskleista padidėjęs asmenų savivertės ir pasitikėjimo savimi poreikis. Socialiniai darbuotojai teigė, kad tokį asmenų poreikį užtikrinant reikia siekti, kad gyventojai jaustųsi laimingi, reikalingi, pasitikintys savimi: „<...> tampa laimingesnis, nes jaučiasi pilnavertis <...>“ (D1). „Įgalintas gyventojas pakelia savivertę, jaučiasi naudingas, reikalingas“ (D3). „<...> įgalinimas suteikia pasitikėjimo savimi ir pagarbos jausmą“ (D4). „Įgalinant vyresnį žmogų jis nesijaučia nuvertinamas <...>“ (D5). „Vyresnio amžiaus asmenims labai svarbu jautis reikalingiems, neužmirštiems, todėl jų įgalinimas yra labai svarbus aspektas dirbant su paslaugų gavėjais“ (D8). „Paslaugų gavėjai tampa labiau savimi pasitikintys“ (D9). Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai nurodė, kad padidėjus vyresnio amžiaus asmenų savivertei ir pasitikėjimui savimi pagerina asmens gyvenimo kokybę ir asmeninę motyvaciją: „Gerėja jų gyvenimo kokybė, savivertė, asmeninė motyvacija ir kt.“ (D9). Dėl to, kad socialinės globos įtaigoje vyresnio amžiaus asmenims yra užtikrinamas didėjantis savivertės ir pasitikėjimo savimi poreikis, gyventojai ne tik pasijaučia pilnaverčiais, svarbiais visuomenės nariais, bet ir yra gerinama jų gyvenimo kokybė ir asmeninė motyvacija.

Tyrimu nustatyta, dar vienas, ne mažiau svarbus gyventojams užtikrinamas poreikis - gyventojų fizinės ir emocinės sveikatos pagerėjimas. Tyrimo dalyviai nurodė, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis jie jaučia sveikatos pagerėjimą, sustiprėja psichologiškai, gerėja jų savijauta: „Įgalinus <...> juntama pagerėjusi sveikata <...>“ (D4) (8 pav.). „Įgalintas vyresnis žmogus jaučiasi reikalingas ir sveikas, psichologiškai yra stipresnis“ (D5). „Įgalintas žmogus geriau jaučiasi, geresnė savijauta,

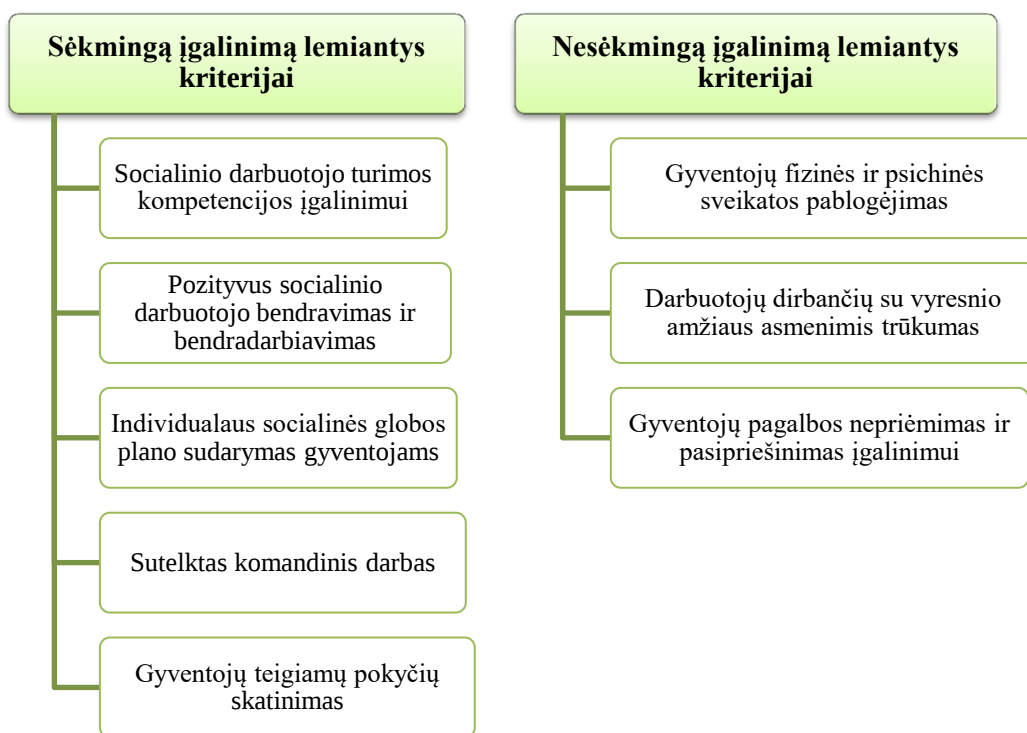
sveikata“ (D7). „Įgalinimo nauda senyvo amžiaus asmenims, duoda teigiamą psichosocialinį pagerėjimą“ (D8). Tyrimas parodė, kad vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje emocinės ir fizinės sveikatos užtikrinimas yra be galo svarbus asmens įgalinimui, nes tik fiziškai ir emociškai sveikas žmogus jaučia įgalinimo naudą.

Tyrimas padėjo atskleisti poreikį: gyventojų teisę rinktis. Socialiniai darbuotojai dalyvaudami tyrime, akcentavo, kad gyventojams užtikrinant jų teisę rinktis jie sprendžia patys ar nori pokyčio, jie – planuoja pirkinius, jie – renka prekes, jie – gamina patiekalus: „Tai labiau paties asmens apsisprendimas. Prievartinio įgalinimo būti negali. Asmuo turi to norėti“ (D2). „Įgalinant gyventoją, pasiekiamas, kai to pokyčio nori pats gyventojas ir pastarasis supranta pokyčio svarbą“ (D4). „<...> Išmoka planuoti savo pirkinius, pasirinkti maisto produktus, <...> įstaigos virtuvėlėje gamina patiekalus, kurių nori“. (D8). Taigi, paaiškėjo, kad asmenims gyvenantiems socialinės globos įstaigoje užtikrinus poreikį rinktis, gyventojai įgalinami suvokti savo pasirinkimų sėkmes ir pasekmes, įgalinami planuoti savo išlaidas renkantis prekes bei maitintis taip, kaip jiems patinka pasigaminus norimą patiekalą.

Labai svarbu, kad įgalinimas vyktų ne tik tarp socialinės globos įstaigos sienų ar jos teritorijoje, bet ir už jos ribų užtikrinant gyventojų integracijos į visuomenę poreikį, dalyvaujant bendruomenės renginiuose, būti aktyviais visuomenės nariais: „<...>mielai dalyvauja užsiėmimuose <...>“ (D1). „<...> dalyvaujant bendruomenės organizuojamuose renginiuose, kaip dalyviai <...>“ (D2). „<...> Jis yra aktyvus visuomenės narys, įdomus kitiems ir sau <...>“ (D5). „<...> atsiranda noras dalyvauti veiklose užsiėmimuose, renginiuose <...>“ (D7). Tyrimas parodė, kad vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos namuose poreikių užtikrinimas neapsiriboja įstaigos aplinkoje, jis turi vykti ir už įstaigos ribų, tik tuomet asmenys jau įgalinimo naudą.

Galima teigti, kad vyresnio amžiaus asmenims įgalinimo nauda yra tuomet, kai yra užtikrinami jų poreikiai išlikti savarankiškais, realizuojant save atliekant kasdienes veiklas, jaučiantis reikalingais ir laimingais, gerėjant emocinei ir fizinei sveikatai, turint galimybę rinktis „ko aš noriu“ ir žinoma būti įdomiu kitiems ir sau ne tik socialinės globos įstaigos ribose, bet ir visuomenėje.

Išanalizavus tyrimo duomenis nustatyta, kokius metodus įstaigoje naudoja socialiniai darbuotojai įgalinant vyresnio amžiaus asmenis (9 pav.). Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos dvi kategorijos ir aštuonios subkategorijos.

9 pav. Vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje įgalinimo metodai
Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

Tyrimu nustatyta, kad įgalinimo metodus galima išskirti į **sėkmingus įgalinimą lemiančius** ir **nesėkmingus įgalinimą lemiančius kriterijus**. Tyrimas parodė, kad vienas iš **sėkmingų įgalinimo kriterijų** – socialinio darbuotojo turimi gebėjimai/kompetencijos įgalinimui. Tyrime paaiškėjo, kad socialinis darbuotojas pirmiausiai išsiaiškina kiekvieno asmens poreikius, lūkesčius, gebėjimus, tikslus bei galimybes: „*Igalintojas turi išsiaiškinti, ko kiekvienam asmeniui reikia, pabandyti juos suprasti, išsiaiškinti jų norus, tikslus, prioritetus, lūkesčius, gebėjimus bei galimybes*“ (D2). Socialiniai darbuotojai teigia, kad svarbu sutelkti dėmesį tik į vieną asmenį, skirti jam savo laiko bei parodyti savo rūpestį ir supratingumą: „*Geriausiai sekasi <...> įgalinimas, kai tiesiog dirbi su gyventoju, be žiūrovų, kai gali susikaupti*“ (D7). Socialinių darbuotojų gebėjimus apima kūrybiškumą, kadangi tenka susidurti su įvairiomis situacijomis, o žinios, kaip ieškoti sprendimo būdų yra neatsiejama įgalinimo proceso dalis: „*Socialinis darbuotojas turi būti labai kūrybingas asmuo, <...> turi būti nuolatinėse paieškose, rasti tinkamą būdą padėti senyvo amžiaus asmenims nenuleisti rankų, ir įrodyti, jog senas asmuo – tai tik gyvenimo tarpsnis, kuriame galima išmokyti kažko naujo*“ (D8). Taigi, socialinio darbuotojo turima patirtis ir kompetencija, apima individualių asmens poreikių nustatymą, jo lūkesčių, tikslų ir gebėjimų supratimą bei kūrybiškumą, ieškant tinkamiausio būdo sėkmingam asmens įgalinimui.

Sėkmingas įgalinimo kriterijus – pozityvus socialinio darbuotojo bendravimas ir bendradarbiavimas. Tiriamųjų teigimu, bendravimas su įgalinimo paslaugos gavėjais yra vienas iš svarbiausių šio proceso aspektų, o bendradarbiavimo metodo taikymas vykdomas viso įgalinimo proceso metu: „*Vienas iš sėkmingo įgalinimo metodas kurį naudoju savo darbe, tai bendravimo ir bendradarbiavimo su paslaugų gavėju ir jo artimaisiais metodas, išsiaiškinant jo istoriją ir ankstesnius*

gebėjimus, atvykus į globos namus poreikius, siekius, norus“ (D1) (9 pav.). Socialinio darbuotojo bendradarbiavimas vyksta net tik su įgalinimo paslaugos gavėju, bet ir su jo artimaisiais, įstaigos bendruomene bei kitomis institucijomis: „<...> *Sėkmingo įgalinimo pagrindiniai veiksniai yra bendrystė, tarpusavio palaikymas, komunikavimas su kitomis institucijomis, kolegomis* <...>“ (D4). „<...> *bendradarbiaujame su kitomis institucijomis, <...> įtraukti į bendruomeninę veiklą, bendradarbiauti su artimaisiais* <...>“ (D8). Tyrimas atskleidė, kad pozityvus socialinio darbuotojo bendravimas ir bendradarbiavimas su įgalinimo proceso dalyviais yra neatsiejamas nuo sėkmingų įgalinimo kriterijų.

Tyrimu nustatyta sėkmingas įgalinimo kriterijus – *individualus socialinės globos plano sudarymas gyventojams*. Tyrimo dalyviai teigė, kad nesudarius individualus socialinės globos plano gyventojams, įgalinimo procesas asmeniui nevykdomas: „<...> *Taip pat yra sudaromi individualūs socialinės globos planai kiekvienam įstaigos gyventojui, kurių dėka vyksta asmens įgalinimas*“ (D8). Individualiame socialinės globos plane pažymimas, gyventojas išsikeltas įgalinimo tikslas, o vėliau veiklos, kurios padės įgyvendinti išsikeltą įgalinimo tikslą: „*Paslaugų gavėjai išsikelia sau įgalinimo tikslą. Išsikeltas tikslas yra pažymimas individualiame socialinės globos plane*“ (D9). „*Sudaromas individualus socialinės globos planas kuriame numatoma kokių užsiėmimų (fizinio aktyvumo veiklos, pramoginės veiklos, darbinės veiklos, buitinių įgūdžių palaikymo veiklos, higienos palaikymo veiklos) ar kokių priemonių reikės sėkmingam įgalinimui*“ (D1). Taigi, individualus socialinės globos planas, padeda individualizuoti kiekvieno socialinės globos įstaigos gyventojas įgalinimo procesą, numatant asmeniui reikalingas veiklas bei priemones, siekiant sėkmingo įgalinimo tikslo.

Tyrimo rezultatai rodo, dar vieną, ne mažiau svarbų sėkmingą įgalinimo kriterijų: *sutelktą komandinį darbą*. Sėkmingas įgalinimas yra visos įstaigos darbuotojų bei gyventojų artimųjų indėlis: „<...> *tikslą padeda išsikelti socialinis darbuotojas, kartu su komanda: individualios priežiūros darbuotojas, slaugytojas, slaugytojo padėjėjas, užimtumo specialistas ir jo artimieji ar globėjai (rūpintojai)* <...> *darbuotojai padeda gyventojams siekti išsikeldo tikslo*“ (D9). „*Sėkmingas įginimas tai yra visos komandos darbas, pradedant direktoriumi, baigiant kiemsargiu. Nes jei visi sieksime vieno tikslo tai jį ir bus galima pasiekti*“ (D5). Į vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimo būdų paiešką įtraukiami visi įstaigos darbuotojai: „*Kaip įgalinti – ieškome įvairių būdų* <...> *Čia įtraukiamas visas personalas* <...>“ (D8). Taigi, tyrimo metu išaiškėjo, kad vyresnio amžiaus asmenų sėkmingą įgalinimo procesą, nulemia įstaigos darbuotojų ir gyventojų artimųjų komandinis darbas, kurio metu visi darbuotojai, gyventojas ir jų artimieji siekia, asmenų savarankiškai išsikeldo ar (darbuotojui padedant) įgalinimo tikslo rezultato, kuomet gyventojai pasiekia savo išsikeltą įgalinimo tikslą siekia naujo.

Tyrimo medžiagoje, kaip sėkmingas įgalinimo kriterijus nurodytas *gyventojų teigiamų pokyčių skatinimas*. Tyrimo dalyvės pastebėjo, kad įgalinti socialinės globos įstaigos gyventojai jaučiasi

savarankiškesni, saugesni, stipresni emociškai, geba išreikšti savo nuomonę bei norą dalyvauti globos namuose vykstančiose veiklose: „*Igalintas asmuo jaučiasi užtikrintas, saugesnis, savarankiškesnis savo aplinkoje <...> O paslaugų gavėja jautėsi reikalinga visuomenei, savarankiškesnė, emociškai stipresnė <...>*“ (D4) (9 pav.). „*<...> pareiškia norą dalyvauti globos namuose vykstančiose veiklose.<...> Yra pavyzdžių, kaip prisideda prie kasdieninių darbų – išneša šiukšles, padeda virtuvėje (skuta bulvės), padeda kitam (silpnesniam) globotiniui, pvz. matantis nuveda iki kambario iš valgomojo neregį, kai pavalgo*“ (D5). Tačiau svarbu pabrėžti, kad įgalinimo procesas priklauso ir nuo paties asmens, ar jis nori sau padėti, reikšti savo nuomonę, priimti savo atsakomybes ir laikytis pareigų: „*Sėkmingas įgalinimas prasideda kai paslaugų gavėjas pats reiškia savo nuomonę, teikia pasiūlymus, žino savo teises, laikosi pareigų ir atsakomybės*“ (D6). „*Įgalinimas labai priklauso nuo žmogaus noro padėti sau (tikėti, kad galima pagerinti gyvenimo kokybę)*“ (D7). Taigi, vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje, teigiamų pokyčių skatinimas, nulemia gyventojo sėkmingą įgalinimo procesą, nes teigiami pokyčiai asmeniui suteikia savarankiškumo veikiant kasdienėse veiklose, gebėjimą išreikšti savo nuomonę ir norus, suvokimą priimant atsakomybes ir pareigas, saugumo jausmą.

Analizuojant **nesėkmingus įgalinimą lemiančius kriterijus**, tyrimu atskleista, gyventojų fizinės ir psichinės sveikatos pablogėjimas. Tyrimo rezultatai parodė, kad socialinės globos įstaigose apsigyvena vis daugiau prastos fizinės ir psichinės sveikatos būklės, vyresnio amžiaus gyventojų: „*Igalinti dažnai ir nepavyksta, dėl gyventojo ūmios sveikatos būklės, tai kaip; sunki demencija, Alzheimeris. <...> patirtis rodo, kad pastaruoju metu į globos namus atvyksta vis dažniau didelių specialiųjų poreikių lygi turintys vyresnio amžiaus asmenys, kuriuos labai sunku įgalinti*“ (D1). Socialiniai darbuotojai, kalbėdami apie vyresnio amžiaus asmenų ligų sukeltus sunkumus pabrėžė, kad: „*Daugumos nepavyksta įgalinti kadangi žmogaus senėjimo procesas susijęs su tokiomis neigiamomis pasekmėmis, kaip: sveikatos silpnėjimas, fizinių galimybių sumažėjimas<...>*“ (D6). Kaip teigia vienas iš tyrimo dalyvių, pasitaiko situacijų, kai paslaugų gavėjo sveikata suprastėja įgalinimo proceso eigoje, dėl ko įgalinimas nepasiseka: „*Įgalinimas nepasiseka pablogėjus paslaugų gavėjo sveikatos būklei*“ (D9). Taigi, vyresnio amžiaus asmenų, apsigyvenančių socialinės globos įstaigoje fizinės ir psichinės sveikatos būklės pablogėjimas neigiamai veikia įgalinimo procesą.

Tyrimo duomenys rodo, kad darbuotojų dirbančių su vyresnio amžiaus asmenimis trūkumas yra neigiamas kriterijus, kuris lemia nesėkmingą įgalinimą. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad dirbant socialinės globos įstaigoje trūkstant darbuotojų įgalinant vyresnio amžiaus asmenis, įgalinimo procesas lėtėja: „*<...> o įgalinus ir dirbant esamai komandai, sėkmingo įgalinimo rezultato dažniausiai pasiekti nepavyksta, nes trūksta žmoniškųjų išteklių, nepakanka turimos komandos norint, kad įgalinimas būtų nuolatinis procesas demenciją turintiems asmenims reikalinga daug didesnė komanda*“ (D1). „*<...> Labiausiai trūksta žmoniškųjų resursų<...>*“ (D3) (9 pav.). „*<...> Papildomų darbuotojų*

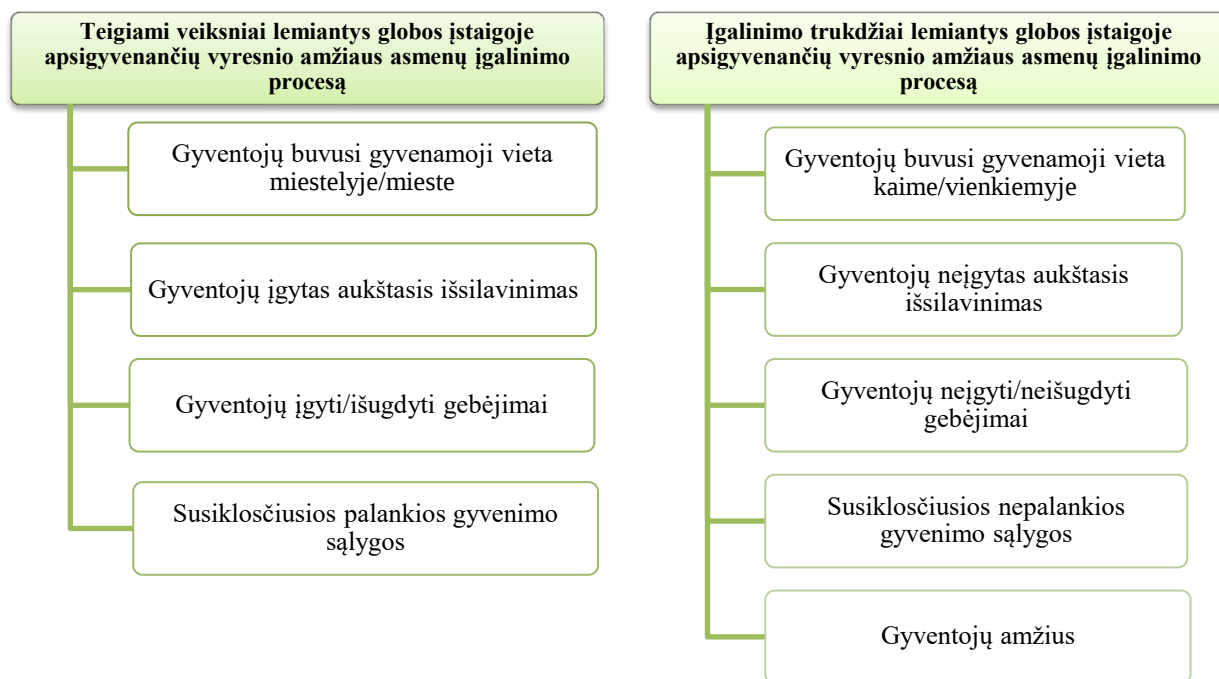
trūkumas<...>“ (D4). Taigi, vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje, įgalinimo procesui įgyvendinti reikalingas pakankamas darbuotojų skaičius.

Prie nesėkmingų įgalinimo kriterijų priskirtas *gyventojų pagalbos nepriėmimas ir pasipriešinimas įgalinimui*. Socialiniai darbuotojai teigia, kad įgalinant dažnai susiduria su vyresnio amžiaus žmonių pasipriešinimu, nes ne visi gyventojai įžvelgia įgalinimo naudą, neturi motyvacijos, nenori išeiti iš komforto zonos, jaučiasi verčiami daryti tai, kas jų nuomone nereikalinga: „*Įgalinti senolius sekasi sunkia. Įgalinti nepasiseka, nes iš gyventojų jaučiama motyvacijos stoka ku ilgiau išlikti savarankiškesniems*“ (D5). „*Kartais asmuo nepriima įgalinimo bando sakyti, kad „nesąmonė, jums reikia tai ir darykit“ arba „aš moku pinigus, o jūs ir darykite“, „aš nenoriu ir nedarysiu“, „man sunku, aš negaliu“ <...>“ (D7). „<...>Dažniausiai susiduriama su atsikalbinėjimu, nenoru išeiti iš savo komforto zonos<...>“ (D8). Išsakytos mintys rodo, kad nesėkmingą vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą lemia ir pačių gyventojų pasipriešinimas ir siūlomos pagalbos nepriėmimas įgalinimo procesui.*

Kaip matyti iš tyrimo rezultatų, sėkmingą vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimą, lemia: socialinio darbuotojo turimos kompetencijos įgalinimui; pozityvus socialinio darbuotojo bendravimas su gyventojais jų artimaisiais ir glaudus bendradarbiavimas su įvairiomis įstaigomis, institucijomis bei kolegomis; kiekvieno gyventojų individualius poreikius atliepiantis individualus socialinės globos plano sudarymas; sutelktas komandinis darbas siekiant efektyvaus įgalinimo tikslo bei gyventojų teigiamų pokyčių skatinimas kuris užtikrina ne tik gyventojų savarankiškumą kasdienėje veikloje, bet ir saugumo jausmą. Nesėkmingą įgalinimą apima: gyventojų fizinės ir psichinės sveikatos pablogėjimas, darbuotojų dirbančių su vyresnio amžiaus asmenimis trūkumas, gyventojų pagalbos nepriėmimas ir pasipriešinimas įgalinimui.

Tyrimu nustatyta, vyresnio amžiaus asmenų įgalinimui įtakos turintys veiksniai. Išanalizavus gautus socialinių darbuotojų atsakymus, išskirtos dvi kategorijos ir devynios subkategorijos (10 pav.).

Tyrimu atskleista **teigiami veiksniai lemiantys globos įstaigoje apsigyvenančių vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procesą**. *Gyventojų buvusi gyvenamoji vieta mieste* teigiamai įtakoja vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą, tyrimo dalyviai pabrėžė, kad asmenys ateinantys gyventi į socialinės globos įstaigą iš miestelio ar miesto yra nusiteikę dalyvauti globos įstaigos veiklose, linkę domėtis laisvalaikio veiklomis bei turintys daugiau galimybių renkantis paslaugas: „*gyveno miestelyje ar mieste <...> įgalinimas vyksta sklandžiai, nes gyventojas noriai įsitraukia į globos namų gyvenimą, veiklas ir pan. <...>“ (D2). „Miestietis žmogus, ateina į globos namus, kur jam atsiveria durys laisvai rinktis kokią tik nori laisvalaikio veiklą“ (D7).*

10 pav. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimui įtakos turintys veiksniai

Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

„<...> Gyvenantys mieste asmenys turi daugiau galimybių, paslaugų, lengvesnį jų prieinamumą <...>“ (D9) (10 pav.). Išsakytos mintys rodo, kad asmenys kurie į socialinės globos įstaigą ateina apsigyventi iš miestelio ar miesto yra aktyvūs įgalinimo procese, nes mielai dalyvauja globos namuose vykstančiose veiklose, kurios skatina sklandų gyventojų įgalinimą.

Teigiamai įgalinimo procesą gali paveikti ir gyventojų įgytas aukštasis išsilavinimas. Kalbėdami apie išsilavinimą, tyrimo dalyviai akcentavo, kad gyventojai kurie būdami jauni įgijo aukštesnį išsilavinimą, įgalinimas yra lengvesnis, vyksta sklandžiai, asmuo lengviau įsitraukia į įgalinimo procesą ir yra motyvuotas būti įgalintu: „Turintys aukštąjį išsilavinimą asmenys noriai domisi globos namų gyvenimu ir mielai dalyvauja užsiėmimuose, be to jų fizinė sveikata žymiai geresnė, todėl šių asmenų įgalinimas yra lengvesnis, jie labai stengiasi kuo ilgiau išlikti savarankiški“ (D1). „Jeigu asmuo turi tais laikais įgytą aukštesnį išsilavinimą <...> įgalinimas vyksta sklandžiai“ (D2). „Turimas žmogaus išsilavinimas turi didžiulę įtaką įgalinimo procese, jeigu asmuo turi tais laikais įgytą išsilavinimą jis žymiai lengviau įsitraukia į įgalinimą, nes supranta jo naudą“ (D5). „Paslaugų gavėjų išsilavinimo įtaka įgalinimui yra ta, kad išsilavinimą turintys paslaugų gavėjai turi didesnę motyvaciją būti įgalinti, siekia savo užsibrėžtų tikslų“ (D9). Dėl vyresnio amžiaus asmenų jaunystėje įgyto ir dabar turimo aukštesnio išsilavinimo įgalinimo procesas tampa sklandus ir duoda teigiamų rezultatų.

Socialiniai darbuotojai, kalbėdami apie įgytus/išugdytus įvairius vyresnio amžiaus asmenų gebėjimus pabrėžė, kad tai teigiamas įgalinimo proceso veiksnys: „Jei žmogus visą gyvenimą buvo išsiugdęs tam tikrus gebėjimus, tai ir vyresniame amžiuje jie niekur nedingsta <...>“ (D3). „<...> jeigu žmogus turi gebėjimą skaityti, vadinasi jį bus lengviau įtraukti į laisvalaikio veiklą susijusią su skaitymu

ir tai turės teigiamos įtakos įgalinimui“ (D5) (10 pav.). Jeigu gyventojas, kuris nori apsigyventi globos namuose jaunystėje turėjo įgijęs gebėjimų, tai ir senatvėje jie nedingsta bei padeda jam įsigalinti.

Tyrimas parodė, kad susiklosčiusios palankios gyvenimo sąlygos taip pat gali nulemti įgalinimo proceso eigą. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad: „Įgalinimui labiausiai įtakos turi asmens gyvenimo sąlygos, jeigu asmuo tais laikais gyveno pasiturinčiomis gyvenimo sąlygomis – įgalinimas vyksta sklandžiai, nes gyventojas noriai įsitraukia į globos namų gyvenimą, veiklas ir pan.“ (D2). „<...> Gyvenimo sąlygos: geros padeda <...>“ (D9). Empirinis tyrimas atskleidė, kad gyventojai, kurie turėjo sąlygas gyventi geriau, įgalinimo procesas vyksta be didesnių nesklandumų, nes gyventojai noriai įsitraukia į globos namų gyvenimą ir mielai dalyvauja globos namų veiklose.

Įvertinus tiriamųjų interviu apie teigiamus veiksnius, lemiančius globos įstaigoje apsigyvenančių vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procesą, galima teigti, kad gyventojas gyvenęs miestelyje ar mieste, įgijęs aukštąjį išsilavinimą, turi įgijęs įvairių gebėjimų ir jo gyvenimo sąlygos buvo palankios įgalinimas globos įstaigoje vyksta be didelių sunkumų, sklandžiai ir su dideliu gyventojų noru išlikti savarankišku.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad įgalinimo procesas ne visuomet būna sklandus ir teikiantis džiugius rezultatus. **Įgalinimo trukdžiai lemiantys globos įstaigoje apsigyvenančių vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą** stabdo jo procesą. Tyrimo dalyviai, akcentavo, kad gyventojai, kurių buvusi gyvenamoji vieta kaime/vienkiemyje nelinkę domėtis įstaigoje vykstančiais užsiėmimais, suprastėjusi asmenų sveikata, apribota jų socializacija, asmenys praradę įvairius gebėjimus ir įgūdžius: „Pastebėta, kad asmenų gyvenusių kaimo vietovėje fizinė sveikatos būklė sudėtinga, jie labai sunkiai traukiasi į meninius, psichoterapinius ir aplamai į užsiėmimus, jiems tai neįdomu, nesuvokia prasmės“ (D1). „<...> gyvenamoji vieta įtakoja turimus asmens gebėjimus vadinasi, jeigu asmuo gyvena vienkiemyje jį supanti aplinka apriboja jo socializaciją, nes vienkiemiai toli nutolę vienas nuo kito, net gi bendravimo atžvilgiu su kitais asmenimis galimybės yra ribotos, todėl įgalinimo procesas su asmenimis kurie atėjo į globos įstaigą iš vienkiemio/kaimo yra sudėtingesnis, negu su asmeniu kuris atėjo gyventi į globos įstaigą iš miesto“ (D5). „Kaimo žmogus dažnai ateina be gebėjimų įvairioms veikloms, ateina pavaręs nuo kaimiškų fizinių darbų ir nori jau pailsėti, nenori piešti, daryti rankdarbius ir kt.“ (D7). „Gyvenamoji vieta taip pat turi įtakos įgalinimui – sakykime kartais tenka net mokintis naudotis tualetu, kadangi paslaugų gavėjas naudodavosi lauko tualetu, nėra pratęs laikytis asmens higienos ir pan.“ (D8). Taip pat paaiškėjo, kad asmenims atėjusiems apsigyventi į socialinės globos įstaigą iš kaimiškos vietovės, įgalinimo procesas tampa sudėtingesnis, ilgesnis ir ne visada įgyvendinamas: „<...> gyvenamoji vieta <...> yra labai reikšminga, nes gyvenant kaime įgalinimo procesas tampa sudėtingesnis, sunkiau įgyvendinamas<...>“ (D9). Tyrimas parodė, kas asmens buvusi gyvenamoji vieta kaime/vienkiemyje trukdo įgalinimo procesui jeigu gyventojas gyveno kaime ar vienkiemyje jo įgalinimo procesas tampa ilgas, sunkus ir ne visada teikiantis teigiamus rezultatus, nes kartais tikslas įgalinti yra neįmanomas.

Tyrimu nustatyta, kad asmenų norinčių apsigyventi socialinės globos įstaigoje neįgytas aukštasis išsilavinimas yra įgalinimo trukdis. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad asmuo įgijęs išsilavinimą ne visuomet yra aktyvus įgalinimo proceso dalyvis: „*Pasitaiko ir taip, jog asmuo turi aukštąjį išsilavinimą, dirbo prestižinį darbą (mokytojas, gydytojas ir pan.), o atsisako bendrauti su kitais asmenimis, įvardijant, jog asmuo nori ramybės, nemėgsta bendrauti su kitais žmonėmis, yra pavargęs nuo žmonių*“ (D8) (10 pav.). Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai pabrėžė, kad gyventojai kurie neįgijo aukštojo išsilavinimo stokoja reikiamų gebėjimų ir įgūdžių: „<...> *neaukšto išsilavinimo tad ir jų gebėjimai ir įpročiai nėra labai išlavinti* <...>“ (D3). Empirinis tyrimas atskleidė, kad tie vyresnio amžiaus asmenys kurie savo jaunystėje dirbo prestižinius darbus, įgalinimo procesą stabdo jų noras būti vieniems, savo erdvėje, ramybėje, nenoras bendrauti su kitais, o turinčių žemesnį išsilavinimą gyventojų įgalinimo procesas yra sudėtingesnis, nes šiems asmenims dažnai trūksta gebėjimų ir įgūdžių sklandžiam įgalinimui vykti.

Vyresnio amžiaus asmenų neįgyti/neišugdyti gebėjimai taip pat trukdo sklandžiam įgalinimo procesui. Jeigu vyresnio amžiaus asmuo ateina apsigyventi į socialinės globos įstaigą, tačiau jaunystėje neišsiugdė paprasčiausių gebėjimų, apsunkėja jo įgalinimo procesas: „*Senyvo amžiaus asmenims kartais elementarių, paprastų gebėjimų neturi, nebesugeba atlikti tam tikrų darbų*“ (D8). Taigi, asmenims, kurie neturėjo galimybių įgyti atitinkamų gebėjimų įgalinimo procesas lėtėja neribotam laiko tarpui.

Tyrimu atskleista, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimui trukdo nepalankiai susiklosčiusios gyvenimo sąlygos. Tyrimo dalyvių nuomone: „<...> *jeigu žmogaus gyvenimo sąlygos buvo sunkios (prastos) tai įgalinimo procesui neigiama įtaka* <...>“ (D5). „*Gyvenimo sąlygos prastos – sunkina, ilgina įgalinimo procesą*“ (D9). Tyrimo dalyviai taip pat akcentavo, kad : „*Gyvenimo sąlygos – kartais padeda, kartais kenkia... žmogus gyvendamas vienas savo namuose, iš paskutinių jėgų bando viską daryti pats, nes kitaip neturės ko valgyti arba sušals (jei gyvena kaime). Apgyvendintas globos namuose asmuo labai greitai supranta, kad dabar galiu ir nedaryti, padarys. Globos namuose šilta, pavalgęs, ko daugiau reikia?*“ (D7). Taigi, tyrimas parodė, kad vyresnio amžiaus asmenų turėtos sunkios ir prastos gyvenimo sąlygos pailgina laukiamą įgalinimo rezultatą, o pats įgalinimo procesas tampa sudėtingas, nes asmenys pavargo gyventi sunkiai, globos namuose atsipalaiduoja, leidžia sau ilsėtis, nes čia nereikia patiems rūpintis šiluma ir maistu, kas taip svarbu buvo gyvenant savo namuose.

Analizuojant tyrimo dalyvių interviu paaiškėjo, kad gyventojų amžius taip pat trukdo įgalinimo proceso eigą. Socialiniai darbuotojai dalyvavę tyrime nurodė, kad vyresnio amžiaus asmenų amžius, turi didžiulę įtaką įgalinant socialinės globos įstaigos gyventojus: „*Amžius taip pat atlieka savo rolę įgalinimo procese, kuo žmogus vyresnis tuo įgalinimas sudėtingesnis, nes su amžiumi daugėja ligų, kurios atima ir motyvaciją, ir pozityvą įgalinimui*“ (D5) (10 pav.). „*Kuo <...>jaunesnio amžiaus tuo lengviau žmogų įgalinti*“ (D6). „*Vyresnio amžiaus asmenų asmeninė motyvaciją yra mažesnė, turi mažiau pomėgių ir pan., tuomet reikia įdėti daugiau pastangų įgalinant asmenį*“ (D9). Tyrimas parodė,

kad gyventojų amžius yra įgalinimo trukdis. Įgalinimas tampa sudėtingas, reikalaujantis iš darbuotojų daug pastangų, nes dėl asmens amžiaus daugėja ligų, kurios dažniausiai atima gyventojų motyvaciją būti įgalintiems, atima pozityvios mintis ir teigiamo įgalinimo rezultato nesulaukiama.

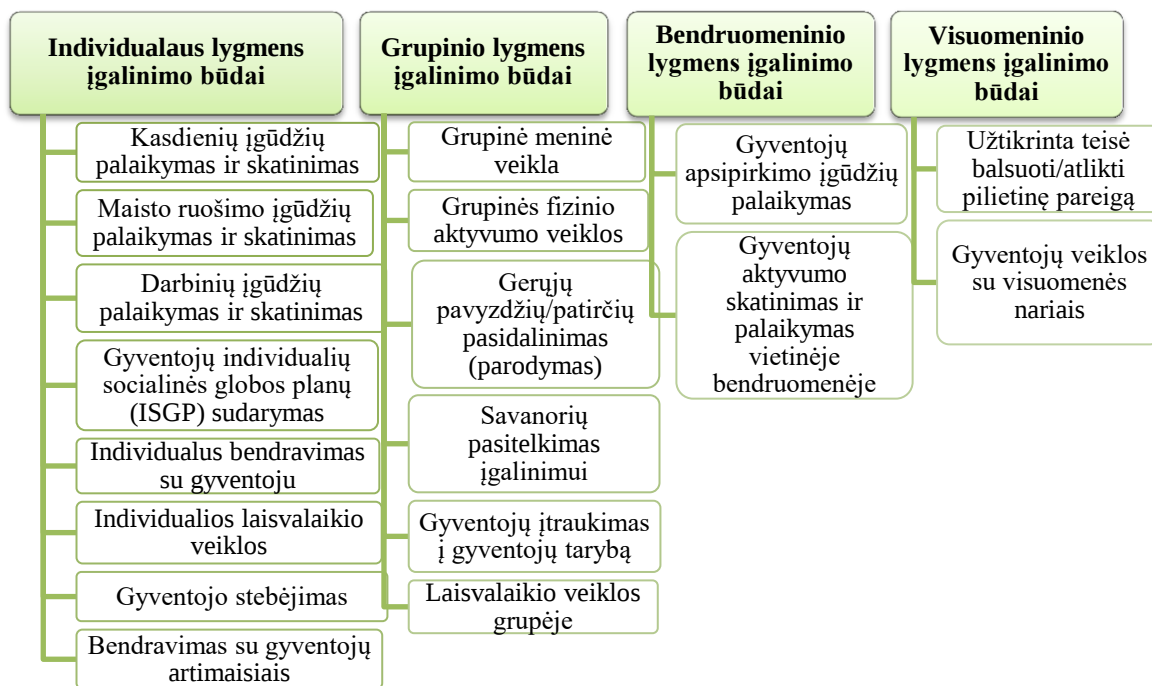
Apibendrinant vyresnio amžiaus asmenų neigiamus veiksnius lemiančius įgalinimo procesą, teigtina, kad gyventojų buvusi gyvenamoji vieta kaimiškoje vietovėje, neįgytas asmens aukštasis išsilavinimas, neįgyti/neišugdyti gebėjimai, nepalankiai susiklosčiusios gyvenimo sąlygos, gyventojų amžius apsunkina, pailgina ir stabdo gyventojų įgalinimą.

Išanalizavus tyrimo duomenis buvo atskleista individualaus, grupinio, bendruomeninio ir visuomeninio lygmens įgalinimo būdai naudojant socialinės globos įstaigoje gyvenantiems vyresnio amžiaus asmenų įgalinimui (11 pav.). Analizuojant socialinių darbuotojų atsakymus, išskirtos keturios kategorijos ir aštuoniolika subkategorijų.

Tyrimu nustatyta, kad socialinės globos įstaigoje dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis taikomi **individualaus lygmens įgalinimo būdai**, vienas iš jų yra vyresnio amžiaus asmenų kasdienių įgūdžių palaikymas ir skatinimas. Tyrimo dalyviai teigia, kad vyresnio amžiaus žmonių įgalinimui padeda gyventojų kasdien naudojami buitiniai ir higieniniai įgūdžiai: „<...> panaudojant turimus įgūdžius, kaip pvz. (pavalgyti, pasišukuoti, nusiprausti, susitvarkyti tualetą, apsirengti, sugerti vaistus <...>“ (D1). Tyrimu nustatyta, kad vyresnio amžiaus asmenų anksčiau įgytus įgūdžius, svarbu palaikyti ir lavinti: „Įgaliname per namų ruošą, savitvarkos įgūdžių ir kasdieninių gyvenimo įgūdžių lavinimą“ (D3). „<...> palaikant kasdienius įgūdžius (mityba, higiena, kambario erdvės tvarkymas<...>)“ (D5).

Tyrimo dalyviai nurodė, kad kiekvienas asmuo yra individualiai įgalinamas pagal asmens galimybes pasiūlant atlikti smulkius kasdienes darbus: „*Individualus – kai kiekvienam asmeniui, atsižvelgiant į jo galimybes, pasiūloma atlikti vienus ar kitus darbus: vienam nuvalyti dulkes savo kambarielyje, palaistyti gėles, kitam išplauti stalo įrankius ir t. t.*“ (D4). Taigi, individualus įgalinimas vyresnio amžiaus žmonėms skatinamas per buitines bei higienos palaikymą, kai palaikomos asmens pastangos savarankiškai atlikti elementarius darbus.

Tyrimo rezultatai atskleidė svarbų individualaus lygmens įgalinimo būdą – maisto ruošimo įgūdžių palaikymas ir skatinimas. Tyrimo dalyvių nuomone, maisto ruošimas yra puikus būdas sudominti vyresnio amžiaus žmonės užsiimti mėgstama veikla, tai gali būti tiesiog arbatos užsiplikymas: „*Vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per maisto ruošimą*“ (D1).

11

pav. Įgalinimo būdai, naudojami socialinės globos įstaigoje gyvenantiems vyresnio amžiaus asmenų įgalinimui

Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

„Visų pirma svarbiausia sudominti senolį ir rasti veiklas kurios jį domina patį kaip asmenybę <...> maisto gaminto užsiėmimų <...>“ (D4). „<...> arbatos/kavos pasidarymas, maisto gamimas“ (D9) (11 pav.). Taigi, tyrimas parodė, kad individualus įgalinimas veiksmingas įtraukiant vyresnio amžiaus asmenis į maisto ruošimo užsiėmimus.

Tyrimo medžiagos analizė rodo, kad individualaus lygmens įgalinimo būdas yra gyventojų darbinių įgūdžių palaikymas ir skatinimas. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad įtraukiant vyresnio amžiaus asmenis į darbinę veiklą, tokią kaip aplinkos ir kapų tvarkymą, asmeninės erdvės tvarkymą, švaros palaikymą visos įstaigos aplinkoje jie įgalinami: „Vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per aplinkos tvarkymą, kapų tvarkymą, gyvenamųjų patalpų tvarkymą“ (D1). „Įgalinimui naudojame įvairius darbus lauke, švaros palaikymas ir kt.“ (D8). „<...> kasdinių darbų darymas asmeninės erdvės švarinimas <...>“ (D9). Tyrimu nustatyta, kad vyresnio amžiaus asmenys, gyvenantys socialinės globos įstaigoje bei atliekantys įvairius fizinio aktyvumo reikalaujančius darbus lauke ir įstaigos viduje yra įgalinami individualiu lygmeniu.

Tyrimu atskleista, kad individualus įgalinimo būdas yra gyventojų individualaus socialinės globos planų (ISGP) sudarymas. Socialiniai darbuotojai dalyvavę tyrime nurodė, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis naudoja (ISGP) sudarymo metodą: „Dažniausiai naudojames ISGP darbo metodu“ (D1). „Įgaliname per <...> individualių socialinės globos planų rengimą <...>“ (D2). „Socialinis darbuotojas įgalinimo procesus, pasiektus rezultatus ir pan. fiksuoja individualiuose socialinės globos planuose“ (D4). „Savo įstaigoje naudoju tokius metodus, kaip individualaus plano sudarymas“ (D6).

„<...> Taip pat yra sudaromi ISGP kiekvienam įstaigos gyventojui<...>“ (D8). Taigi, siekiant kiekvieno gyventojų individualaus įgalinimo, socialiniai darbuotojai naudoja individualaus socialinės globos plano sudarymo metodą.

Tyrimu nustatyta individualaus bendravimo su gyventojais įgalinimo būdas. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje norus ir gebėjimus galima išsiaiškinti, taikant individualų bendravimą: „Bendraujant su gyventoju išsiaiškiname ką jis sugebėtų ir norėtų atlikti savarankiškai“ (D3) (11 pav.). „<...> bendraujam su pačiu gyventoju, norint išsiaiškinti, kaip jis jaučia, kur galėtų įsigalinti ir veikti pats <...>“ (D5). Būtent individualaus pokalbio metu socialinis darbuotojas turi galimybę ne tik sužinoti ko tikisi pats asmuo, bet galima gyventoją padrašinti, palaikyti, atkreipti dėmesį į jo nuomonę: „Bendraujant su vyresnio amžiaus asmeniu išsiaiškiname jo svajones ar norus, kad ir kokie jie bebūtų, palaikome jo pasirinkimą, paskatiname ir pagiriame, kad jo svajonė yra reali ir įgyvendinama“ (D1). „Įgalinimo procese visada kalbama, tariamasi su gyventoju, klausiama gyventojų nuomonės apie visus su jo gyvenimu susijusius dalykus“ (D4). Taigi, individualus bendravimas su vyresnio amžiaus asmenimis yra įgalinimo būdas kuriuo sužinoma ne tik asmens gebėjimai, norai, svajonės, bet yra galimybė paskatinti, palaikyti, padrašinti kiekvieno asmens dedamas pastangas siekiant įgalinimo tikslo.

Socialinės globos įstaigoje, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis naudojamos individualios laisvalaikio veiklos. Vyresnio amžiaus žmonės mėgsta įvairius laisvalaikio užsiėmimus, tai gali būti mankšta, dėlionių dėliojimas, puokščių darymas, piešimas, skaitymas, radijo ar audioknygų klausymas, televizijos žiūrėjimas, spalvinimas, šios veiklos ne tik padeda sėkmingam įgalinimo procesui, bet suteikia daug teigiamų emocijų: „Žmogus užsiima jam labiausiai patinkančia ir malonumą teikiančia veikla: rytinė mankšta, puzzle dėliojimas, televizijos žiūrėjimas, leidimas gryname ore, skaitymas, radijo klausymas, audioknygų klausymas, spalvinimas“ (D1) (10 pav.). „Dažniausiai vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per laisvalaikio veiklas: spalviname, piešiame, klijuojame ir darome viską kas gyventojui patinka“ (D5). „Vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per pramogines veiklas: filmų žiūrėjimas<...>“ (D6). „Įgaliname kai vyresnio amžiaus asmenys: <...> kepa pyragus, daro puokštes“ (D7). Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad būtent per laisvalaikio užsiėmimus išryškėja gyventojų įgalinimo veiklos, pritaikytos kiekvienam individualiai: „Individualus įgalinimas vyksta laisvalaikio veiklose kur atsiskleidžia daugumos gyventojų neatskleisti talentai <...>“ (D8). Taigi, asmuo gyvendamas globos namuose bei užsiimdamas jam labiausiai patinkančia laisvalaikio veikla, jaučia teigiamų emocijų antplūdį ir tampa įgalintas.

Tyrimu nustatyta, kad gyventojų stebėjimas įgalinimo procese svarbus tuo, kad jo metu socialinis darbuotojas gali įvertinti kokios veiklos tinkamos individualiam asmens įgalinimui: „<...> gyventoją <...> stebime“ (D3). „Įgalinimas vyksta <...> visuose etapuose <...> stebėsenoje“ (D4). „Įstaigoje stengiamės naudoti individualų įgalinimą, stebime kokioje srityje asmuo galėtų būti įgalintas, tai pvz.

judant, einant, valgant, geriant, užsiimant laisvalaikio veikla ir pan.“ (D5) (11 pav.). Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad vyresnio amžiaus asmenų stebėjimo metodas, padeda socialiniam darbuotojui nustatyti individualias įgalinimo veiklas.

Bendravimas su gyventojų artimaisiais taip pat prisideda prie įgalinimo. Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad bendravimas su vyresnio amžiaus asmenų artimaisiais padeda labiau suprasti gyventoją kaip asmenybę, charakterio bruožus bei tinkamus gyventojui įgalinimo būdus: „*Bendraujame su artimaisiais, klausiamo jų, kaip jie mato savo artimo asmens įgalinimą*“ (D5). „*<...> klausinėju artimųjų, nes jie geriausiai gali apibūdinti senolį, papasakoti apie jį daug naudingos informacijos, kuria taip pat naudojuosi ir aš ieškant būdų įgalinant senolį*“ (D7). „*<...> palaikyti ryšį su užsienyje gyvenančiais artimaisiais <...>*“ (D1). „*Kaip įgalinti – ieškome įvairių būdų <...> bendradarbiauti su artimaisiais<...>*“ (D8). Kai komunikacija su pačiu paslaugos gavėju siekiant įgalinimo yra nesėkminga, socialiniai darbuotojai į pagalbą pasitelkia gyventojų artimuosius: „*Jeigu gyventojas nepajėgus išreikšti savo nuomonės, kalbama, klausiama nuomonės jo globėjo, artimųjų*“ (D4). Taigi, tyrimu nustatyta, kad bendravimas su vyresnio amžiaus asmenų artimaisiais padeda atrasti tinkamiausius asmeniui įgalinimo būdus.

Išanalizavus tyrimo duomenis atskleista, kad vienas iš **grupinio lygmens įgalinimo būdų** yra gyventojų grupinė meninė veikla. Tyrimo rezultatai parodė, kad meninių užsiėmimų taikymas įgalina gyventojus, padeda jiems atrasti nežinomus savo talentus: „*Per meninius užsiėmimus atsiskleidžia skirtingi gyventojų talentai*“ (D8). Įgalinimo procese grupei asmenų kurie turi panašius pomėgius, taikomos meninės veiklos terapijos ir užsiėmimai: „*Vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per spalvų terapiją, kvapų terapiją, garsų terapiją*“ (D1). „*Vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per dailės užsiėmimus, dramos užsiėmimus, dekoracijų kūrimą*“ (D2). „*<...> Grupė žmonių groja įvairiais instrumentais <...>*“ (D7). Taigi, grupinė meninė veikla yra vienas iš grupinio lygmens įgalinimo būdų dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis socialinės globos įstaigoje.

Socialinės globos įstaigoje įgalinimas vyksta ir gyventojams dalyvaujant grupinėse fizinio aktyvumo veiklose. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas vykdomas mankštose ir kitose sportinėse veiklose: „*Dažniausiai vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per mankštą*“ (D5). „*<...> Grupelės žmonių <...> sportuoja, mankština <...>*“ (D7). Pabrėžtina, kad socialinės globos įstaigoje vyresnio amžiaus asmenims organizuojami prevenciniai pokalbiai, apie sveiką mitybą, fizinio aktyvumo naudą sveikatai bei kitomis sveikos gyvensenos temomis: „*Vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per mankštą, sveiko gyvenimo propagavimą (prevenciniai pokalbiai apie sveiką mitybą, fizinio aktyvumo naudą)*“ (D1). Tyrimo rezultatai parodė, kad grupinės fizinio aktyvumo veiklos vyresnio amžiaus asmenims skatina jų įgalinimą.

Gyventojų gerųjų pavyzdžių/patirčių pasidalinimas (parodymas) priskirtas prie grupinio lygmens įgalinimo būdų. Socialiniai darbuotojai teigė, kad vykdant grupines diskusijas apie vyresnio amžiaus

asmenų gerųjų patirčių istorijas ir kaip patirtis buvo naudinga asmeniui, kiti gyventojai motyvuojami įgalinimui: „<...> surandame pavyzdžių su sėkmingomis istorijomis ir tikime, kad asmuo įsigalins“ (D1) (11 pav.). „<...> grupės nariai, mano manymu, įsitraukia į platesnius procesus, diskutuoja, dalinasi informacija, suteikia galimybę asmenims kurti savo gerovę, pažinti vieni kitus, dalintis patirtimi“ (D2). Tyrimo dalyvių teigimu, gyventojus įgalinimui motyvuoja kito gyventojų parodomas gerasis pavyzdys, kaip jam sekasi atlikti veiksmą kuriems pasiseka atlikti atitinkamą veiksmą : „<...>, „gero kaimyno“ pavyzdys – kada parodome, kaip kaimynas atlieka tą patį darbą ir išsiaiškiname kaip tai galime atlikti“ (D3). „Net ir didžiausi skeptikai nenorėdami atsilikti nuo kitų, ypač kai yra skatinami kitų gyventojų ir matydami jų pavyzdį, taip pat imasi veiklos“ (D4). Taigi, vyresnio amžiaus asmenų gerųjų patirčių ir pavyzdžių pasidalinimas su kitais gyventojais, padeda jiems įsigalinti.

Socialinės globos įstaigose dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis įgalinimui pasitelkiami savanoriai. Tyrimas parodė, kad savanorių dalyvavimas įgalinimo veiklose džiugina gyventojus, kadangi savanoriai skiria laiko pabendrauti su socialinės globos įstaigos gyventojais, veda mokymus įvairiomis temomis ir primena gyventojams jų pareigas bei teises: „Veiklos su savanoriais visuomet džiugina gyventojus“ (D1). „Įgalinimas vyksta <...> ateina savanoriai – kalbasi įvairiomis temomis, mokosi pirmos pagalbos, prisimena gyvenančių globos namuose teises ir pareigas <...>“ (D7). Taigi, savanorių įsitraukimas teigiamai veikia vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procesą socialinės globos įstaigoje.

Įgalinti vyresnio amžiaus asmenis grupėje padeda gyventojų įtraukimas į gyventojų tarybą. Tyrimo dalyvių teigimu, globos įstaigose yra įsteigta gyventojų taryba, kurią sudaro grupelė aktyvių gyventojų, o jų tikslas – atstovauti visų socialinės globos įstaigos gyventojų interesus: „Grupinis įgalinimas pas mus vyksta per gyventojų tarybą, kai grupelė aktyvių gyventojų atstovauja visų gyventojų interesus, kelia įvairius klausimus, organizuoja susirinkimus ir teikia siūlymus įstaigos administracijai“ (D5). „Mūsų įstaigoje yra gyventojų taryba, kuri renkama kas du metus. Tarybai atstovauja gyventojų atstovai, sprendžiamos problemos, iškilę klausimai“ (D8). Tyrimu nustatyta, kad gyventojų tarybos atstovai suteikia galimybę visiems vyresnio amžiaus asmenims, gyvenantiems socialinės globos įstaigoje, pareikšti savo pageidavimus, lūkesčius, norus ir su įstaigos administracijos pagalba įgyvendinti gyventojams svarbius sprendimus: „Siekiant įgalinti grupėje, įstaigoje veikia gyventojų taryba, kuri skatina paslaugų gavėjų gebėjimą veikti kartu su kitais ir patirti abipusę įtaką ir naudą, sudaro galimybę įgyvendinti jiems svarbius sprendimus“ (D6). „Gyventojai išsako savo lūkesčius gyventojų tarybos nariams, o jie perduoda gyventojų iškeltus norus, lūkesčius darbuotojams, kurie susirinkimo metu bando aiškintis ir įgyvendinti jų iškeltus norus“ (D7). Įvertinus tyrimo rezultatus, susijusius su vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje įtraukimu į tarybą, galima teigti, kad gyventojų tarybos atstovai įgalina visus gyventojus skatindami reikšti savo pageidavimus ir

lūkesčius, o gyventojų tarybos atstovus įgalina įstaigos administracija, įgyvendindama pateiktus gyventojų tarybos pasiūlymus ir taip motyvuodama gyventojų tarybos atstovus aktyviai veikti.

Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas vyksta ir grupinėse laisvalaikio veiklose. Tyrimo medžiagos analizė rodo, kad globos įstaigoje organizuojamos įvairios laisvalaikio veiklose, kuriose gali dalyvauti visi norintys socialinės globos įstaigos gyventojai. Socialiniai darbuotojai paminėjo, kad vyresnio amžiaus asmenys mėgsta dalyvauti maisto gaminimo veiklose, ruošiasi įvairioms šventėms, rengia pasirodymus, taip pat žaidžia stalo žaidimus: „<...> dar grupelėse vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per „Bobutės virtuvėlė“ veiklas, kuomet gaminamas savaitės patiekalas, norintys ir galintys gaminti atlieka jiems patinkančius veiksmus gaminant: plaka, skuta, maišo, pjausto, plauna, verda, kepa ir pan.“ (D1) (11 pav.). „Dažniausiai vyresnio amžiaus asmenis įgaliname per laisvalaikio veiklas, žaidžiamo stalo žaidimus“ (D5). „Grupinis įgalinimas – globos namuose organizuojamas mūsų grupinis susitikimas salėje, kur repetuojamos giesmės, dainos, kurios yra dainuojamos per šventes, renginius, kitus pasirodymus“ (D8). „Įgaliname kai vyresnio amžiaus asmenys: <...> ruošiasi įvairioms šventėms“ (D7). Vertinant tyrimo dalyvių interviu galima teigti, kad grupinės laisvalaikio veiklos suburia ir įgalina socialinės globos įstaigos vyresnio amžiaus asmenis pagal jų pomėgius gaminant, dainuojant, žaidžiant stalo žaidimus.

Analizuojant tyrime surinktą medžiagą, išaiškėjo **bendruomeninio lygmens įgalinimo būdai**. Tyrimu atskleista gyventojų apsipirkimo įgūdžių palaikymas. Tyrimu nustatyta, kad socialinės globos įstaigos gyventojams patinka apsipirkinėti parduotuvėse ar turguje bei padėti apsipirkti silpnesniems gyventojams: „Bendruomenėje įgaliname – apsiperkant parduotuvėje“ (D2). „Bendruomenėje vyresnio amžiaus asmenis įgaliname, pvz. padedant apsipirkti parduotuvėje silpnesniems gyventojams“ (D5). „<...> Gyventojams labai patinka, kai gali savarankiškai ateiti ir apsipirkti parduotuvėje <...>“ (D8). „<...> apsipirkimo organizavimas (paslaugų gavėjai vežami į parduotuves, turgų apsipirkti, įsigyti jiems reikalingų daiktų, maisto produktų ir pan.) <...>“ (D9). Taigi, vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje, apsipirkimo įgūdžių palaikymas yra bendruomeninio lygmens įgalinimo būdas.

Gyventojų aktyvumo skatinimas ir palaikymas vietinėje bendruomenėje yra vyresnio amžiaus asmenų bendruomeninio įgalinimo būdas. Tyrimu nustatyta, kad bendruomenės organizuojamos kultūrinių renginių veiklos, skatina vyresnio amžiaus asmenų aktyvumą: „Bendruomenėje įgaliname dalyvaujant bendruomenės organizuojamuose renginiuose, kaip dalyviai <...>“ (D2). „<...> Bendruomenėje – darbai atlikti su vietine bendruomene, dalyvavimas bendruomeninėje veikloje, kultūriniuose renginiuose <...>“ (D3). Tyrimo dalyviai akcentavo, kad socialinės globos įstaigos gyventojai viešuose renginiuose ir iniciatyvose dalyvauja ne tik, kaip žiūrovai, bet, kaip dalyviai: „Bendruomenėje vyresnio amžiaus asmenis įgaliname, pvz. dalyvaujant miesto renginiuose (kaip žiūrovai, o kartais esame ir dalyviai, pvz. turime gražiai dainuojančių gyventojų chorą, tad mielai

dalyvaujame kultūros centro organizuojamuose renginiuose), taip pat nuolat palaikome įvairias miesto iniciatyvas: karpėme karpinius ant langų, vykdome švaros akcijas „Darom“ ir panašiai“ (D5). Tiriamųjų teigimu, globos įstaigos gyventojai nori ne tik dalyvauti suorganizuotuose renginiuose, bet ir patys juos organizuoti, statyti spektaklius, ar muzikinius pasirodymus svečiams: „<...> statomi spektakliai, kurie yra rodomi atvykstantiems į įstaigą svečiams <...>“ (D8) (11 pav). Taigi, vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje aktyvumo skatinimas ir palaikymas vietinėje bendruomenėje padeda įgalinti asmenis.

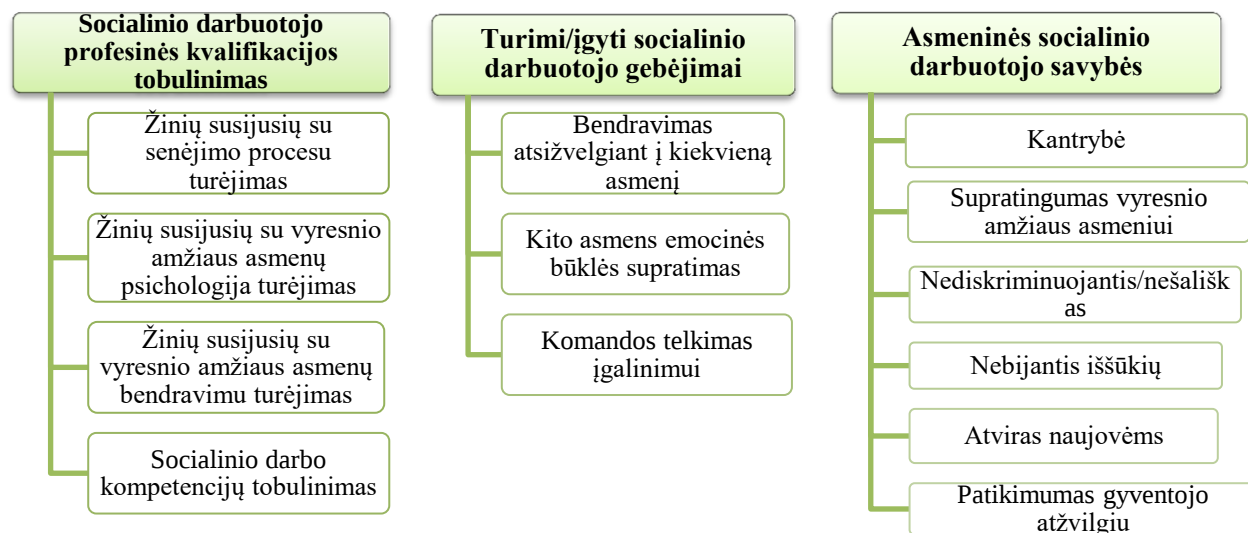
Tyrimu atskleista **visuomeninio lygmens įgalinimo būdai**. Vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje visuomeninis įgalinimas yra užtikrinta teisė balsuoti/ pilietinės pareigos atlikimas. Socialiniai darbuotojai teigia, kad per kiekvienus rinkimus visi socialinės globos įstaigos gyventojai skatinami atlikti savo pilietinę pareigą ir užtikrinamos visos sąlygos dalyvauti balsavime: „<...> O visuomenėje, žinome per rinkimus užtikriname teisę balsuoti“ (D1). „Visuomenėje įgaliname per balsavimus užtikrindami galimybę balsuoti“ (D2). „Įgalinant visuomenėje, kad gyventojai išliktų aktyviais visuomenės nariais, nuolatos sudarome sąlygas balsuoti rinkimuose“ (D5). „<...> Visuomeninis įgalinimas – mūsų gyventojai visada įtraukiami į visus rinkimus, atlieka savo pilietines pareigas atiduodant savo balsą“ (D8). Taigi, vienas iš pagrindinių visuomeninio įgalinimo aspektų yra skatinti socialinės globos įstaigos gyventojus išlikti pilietiškais ir aktyviais rinkimuose.

Siekiant išlaikyti vyresnio amžiaus asmenų pilietiškumą ir aktyvumą visuomenėje, organizuojamos gyventojų veiklos su visuomenės nariais. Tyrimo metu nustatyta, kad organizuojant veiklas su partneriais, dalyvaujant bendruose užsiėmimuose, susitikimuose socialinės globos įstaigos gyventojai turi galimybę susitikti su savivaldybės atstovais, išsakyti savo problemas ir lūkesčius: „<...> Visuomenėje – veikla su partneriais, dalyvavimas bendruose užsiėmimuose, susitikimuose<...>“ (D3). „<...> Visuomeninis įgalinimas <...> organizuojami susitikimai su savivaldybės atstovais, aptariamos jų problemos, lūkesčiai <...>“ (D8). Vyresnio amžiaus asmenų veiklos su visuomenės atstovais yra svarbus aspektas įgalinant asmenis visuomeniniu lygmeniu.

Apibendrinant galima teigti, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje naudojami individualaus, grupinio, bendruomeninio ir visuomeninio lygmens įgalinimo būdai. Individualaus lygmens įgalinimą apima kasdienių įgūdžių palaikymas ir skatinimas, maisto ruošimo įgūdžių palaikymas ir skatinimas, darbinių įgūdžių palaikymas ir skatinimas, gyventojų individualaus socialinės globos plano (ISGP) sudarymas, individualus bendravimas su gyventoju, individualios laisvalaikio veiklos, gyventojų stebėjimą bei bendravimą su gyventojų artimaisiais. Grupinį įgalinimą apima grupinė meninė veikla, grupinės fizinio aktyvumo veiklos, gerųjų pavyzdžių/patirčių pasidalinimas (parodymas), savanorių pasitelkimas įgalinimui, gyventojų įtraukimas į tarybą ir grupinės laisvalaikio veiklos. Bendruomeninio lygmens įgalinimo būdai yra apsipirkimo įgūdžių palaikymas bei gyventojų aktyvumo skatinimas ir palaikymas vietinėje bendruomenėje.

Visuomeninio lygmens būdai – užtikrinti teisę balsuoti/atlikti pilietinę pareigą ir gyventojų veiklos su visuomenės nariais.

Tyrimu siekta atskleisti, socialinių darbuotojų turimas žinias, gebėjimus, kompetencijas įgalinant vyresnio amžiaus asmenis (12 pav.). Išanalizavus tyrimo duomenis buvo išskirtos trys kategorijos ir trylika jas papildančių subkategorijų.

12 pav. Socialinio darbuotojo turimos žinios, gebėjimai, kompetencijos įgalinant vyresnio amžiaus asmenis

Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

Siekiant įgalinti vyresnio amžiaus asmenis, **socialinis darbuotojas turi tobulinti profesinę kvalifikaciją**. Tyrimo rezultatai parodė, kad žinių susijusių su senėjimu turėjimas yra socialinio darbuotojo kvalifikacijos tobulinimo būdas. Tyrimo dalyviai teigė, kad socialinis darbuotojas turi stengtis kuo ilgiau išlaikyti gyventoją įgalinimo procese, o tam reikalingos žinios: „*Turėti žinių apie senėjimo procesą*“ (D1). „*<...> darbuotojų žinių trūkumas <...> kad reikia stengtis kad žmogus kuo ilgiau būtų įgalintas <...>*“ (D5). „*Trūksta žinių apie užimtumo vykdymą su vyresnio amžiaus žmonėmis kurie turi sunkių sveikatos problemų*“ (D6). Socialiniai darbuotojai dirbdami su vyresnio amžiaus asmenimis ir siekdami juos įgalinti, turi turėti žinių apie senėjimą, kurios padeda suprasti, kaip svarbu yra išlaikyti asmens savarankiškumą, kaip jį įtraukti į užimtumo vykdymą, kai yra sunkių sveikatos problemų.

Įgalinant vyresnio amžiaus asmenis, socialiniai darbuotojai turi turėti žinių susijusių su vyresnio amžiaus asmenų psichologija. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad: „*<...>senatvės psichologijos išmanymas <...>*“ (D3). „*Pirmiausia socialinis darbuotojas norėdamas įgalinti gyventojus turi išmanyti psichologiją*“ (D5). „*<...> Tačiau yra nelengva suprasti žmogaus psichologiją. Reikia suprasti ar jis tikrai negali ar tiesiog nenori daryti <...>*“ (D7). „*Socialinis darbuotojas turi turėti psichologinių žinių<...>*“ (D9). Tyrimas rodo, kad įgalinat vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje, darbuotojai turi turėti psichologinių žinių apie vyresnio amžiaus asmenis. Turint atitinkamų

žinių darbuotojai geba suprasti ar gyventojai gali veikti ir būti įgalinti ar tiesiog nenori ir trūksta motyvacijos.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad siekiant vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo, socialinis darbuotojas turi turėti žinių, susijusių su vyresnio amžiaus asmenų bendravimu. Tyrimo dalyviai teigė, kad socialiniai darbuotojai turi turėti: „Žinių apie bendravimą su vyresnio amžiaus asmenimis“ (D6) (12 pav.). „Turi turėti daug žinių apie bendravimo būdus“ (D7). „Socialinis darbuotojas turi turėti žinių apie bendravimo su senyvo amžiaus asmenimis ypatumus“ (D9). Tyrimu nustatyta, kad dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis gyvenančiais socialinės globos įstaigoje, socialiniams darbuotojams reikia turėti daug žinių apie bendravimo ypatumus su senoliais, kad šie gebėtų juos įgalinti.

Siekiant vyresnio amžiaus asmenų sklandaus įgalinimo globos įstaigoje, socialiniai darbuotojai turi nuolat tobulinti savo kompetencijas. Tyrimo dalyvių nuomone, socialiniai darbuotojai turi turėti tinkamą išsilavinimą, nuolat tobulinti savo kompetencijas dalyvaujant įvairiuose mokymuose, seminaruose, kursuose: „Turėti tam tinkamą išsilavinimą <...>“ (D1). „Žinoma, norint turėti žinių, gebėjimų būtina kasmet tobulintis, dalyvauti seminaruose, supervizijose, intervizijose ir gilinti savo žinias“ (D7). „Labai tikslinga pasirinkti kvalifikacijos kėlimosi kursus, kur yra mokoma surasti paslaugų gavėją, kokios gyvenimiškos problemos slegia senyvo amžiaus asmenis“ (D9). Taigi, tyrimu nustatyta, kad socialiniai darbuotojai dirbdami su vyresnio amžiaus asmenimis turi nuolat tobulėti siekiant gyventojų teigiamų įgalinimo rezultatų. Darbuotojai turi tikslingai pasirinkti kvalifikacijos kėlimo kursus, kurie užtikrintų aktyvų vyresnio amžiaus asmenų įsitraukimą į įgalinimo procesą.

Siekiant įgalinti vyresnio amžiaus asmenis, gyvenančius socialinės globos įstaigoje, ne mažiau svarbu yra **socialinio darbuotojo turimi/įgyti gebėjimai**. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vienas iš svarbiausių turimų/įgytų gebėjimų yra bendravimas atsižvelgiant į kiekvieną asmenį: „Socialinis darbuotojas turi mokėti užmegzti kontaktą, išklausti“ (D1). „<...> Pagrindinis faktorius – gebėjimas „surasti raktą“ į kiekvieno asmens širdį, mokėjimas išklausti <...>“ (D2). „Socialinis darbuotojas turi būti komunikabilus“ (D4). „Turi turėti gebėjimą bendrauti <...>“ (D7). Taigi, išaiškėjo, kad socialinių darbuotojų gebėjimas bendrauti yra vienas iš svarbiausių siekiant asmens gyvenančio socialinės globos įstaigoje įgalinimo. Tik gebėdami komunikuoti darbuotojai įsiklauso, išklauso, „suranda raktą į kiekvieno gyventojų širdį“.

Kitas, ne mažiau svarbus gebėjimas dirbant socialinių darbuotoju yra kito asmens emocinės būklės supratimas. Socialiniai darbuotojai įgalinant gyventoją turi gebėti būti empatiškais, įsijausti į gyventojų būklę ir suprasti jo situaciją: „Turi turėti gebėjimą būti empatišku“ (D1). „<...> pagrindinės savybės empatija, supratimas <...>“ (D3). „Socialinis darbuotojas pirmiausiai turi turėti empatiškumą. Kadangi jei tu, kaip specialistas, nesuprasi savo kliento, tuomet nelabai ir galėsi jam padėti“ (D8) (12 pav.). Tyrimo duomenys atskleidė, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis, svarbu įsijausti į įgalinamo

asmens būklę, kad suprasti ko reikia, kad šis asmuo būtų įgalintas. Tik įsijautus į kito asmens situaciją, socialinis darbuotojas gebės įvertinti jo emocinę būklę ir pasirinkti tinkamus įgalinimo būdus.

Atkreiptinas dėmesys, kad siekiant vyresnio amžiaus asmens įgalinimo, socialinis darbuotojas turi turėti gebėjimą telkti komandą. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad: „*Socialinis darbuotojas turėtų sutelkti visą komandą, vykdant įgalinimą ir paaiškinant, kad tai yra bendras procesas, leidžiantis gyventojui išlikti kuo ilgiau savarankišku ir taip sumažinant pačiam darbuotojui darbo krūvį*“ (D5) (11 pav.). „*Socialinis darbuotojas turi gebėti dirbti kartu*“ (D7). Tyrimo rezultatai rodo, kad siekiant vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje teigiamo įgalinimo rezultato, socialinis darbuotojas turi gebėti suburti komandą, mokėti dirbti kartu su kitais darbuotojais, tik taip bus užtikrinamas asmens įgalinimas.

Dar vienas, ne mažiau svarbus aspektas įgalinant vyresnio amžiaus asmenis yra **asmeninės socialinio darbuotojo savybės**. Kaip rodo tyrimo duomenys, viena iš socialinio darbuotojo savybių siekiant asmens įgalinimo – kantrybė. Tyrimo dalyvių nuomone, socialinis darbuotojas turi būti kantrus: „*Pagrindinės savybės <...> kantrybė <...>*“ (D3). „*Pirmiausia socialinis darbuotojas turėtų suprasti, kad įginimas yra ilgas procesas, kad reikia kantrybės*“ (D5). „*Socialinis darbuotojas pirmiausiai turi turėti kantrybės, kadangi mums jauniems ir sveikiems sudėtinga suprasti asmens senatvę, skausmą, nesugebėjimą save realizuoti kaip asmenybę*“ (D8). Taigi, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis socialinis darbuotojas turi pasižymėti kantrybe, nes įgalinimo procesas yra ilgas ir sudėtingas procesas.

Analizuojant tyrimo dalyvių interviu, buvo atskleista dar viena socialinio darbuotojo savybė, reikalinga įgalinat vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigose – supratingumas vyresnio amžiaus asmeniui. Socialiniai darbuotojai teigė, kad suprasti gyventoją yra būtina, kitaip negalėsi įgalinti: „*Pirmiausia <...> bandau visuomet suprasti kas juos domina <...>*“ (D1). *Pagrindinės savybės – <...> supratimas <...>*“ (D3). „*Pirmiausia socialinis darbuotojas turėtų suprasti, kad įginimas yra ilgas procesas, kad reikia supratingumo*“ (D5). „*<...> jei tu, kaip specialistas, nesuprasi savo kliento, tuomet nelabai ir galėsi jam padėti*“ (D8). Tyrimu nustatyta, kad socialinio darbuotojo savybė – supratimas, padeda įgalinant vyresnio amžiaus asmenis.

Tyrimas parodė kad, įgalinat vyresnio amžiaus asmenis socialiniai darbuotojai turi turėti savybę būti nediskriminuojančiais/nešališkais. Socialinis darbuotojas siekiantis vyresnio amžiaus asmens įgalinimo, kartais turi neatskleisti savo nuomonės, mažinti asmens bejėgiškumo jausmą, būti geranorišku: „*<...>labai svarbu kiek tai įmanoma mažinti globos namuose gyvenančių asmenų bejėgiškumo jausmą <...>*“ (D1). „*<...> gebėti savo nuomonę pasilikti tik sau <...>*“ (D2) (12 pav.). „*Socialinis darbuotojas turi būti geranoriškas, nešališkas, nediskriminuojantis*“ (D9). Taigi, paaiškėjo, kad vyresnio amžiaus asmens įgalinimui, svarbi socialinio darbuotojo savybė yra nediskriminuojantis/nešališkas.

Prie svarbių įgalinimui socialinio darbuotojo savybių priskirta – *iššūkių nebijojimas*. Tyrimo dalyvių teigimu, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis, gyvenančius globos įstaigoje socialinis darbuotojas susiduriama su daugeliu iššūkių: „*Socialinis darbuotojas turi būti nebijantis iššūkių*“ (D4). „*<...> pagrindinis iššūkis yra rasti būdą kuo sudominti senolį. Turiu savybę nepasiduoti ir pirmas atmetimas nėra pabaiga <...>*“ (D7). „*Įgalinimą dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis globos įstaigoje apibūdinčiau, kai nemenkus iššūkius socialinių paslaugų bei sveikatos apsaugos sistemoms. Reikalinga panaudoti daug profesionalių darbuotojo darbinių resursų*“ (D8). Tyrimas atskleidė, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis susiduriama su įvairiais iššūkiais kuriuos reikia įveikti, jų nebijoti, o siekti užsibrėžto tikslo, asmens įgalinimo.

Kadangi gyvename išmaniųjų technologijų laikais, išryškėjo socialinio darbuotojo savybė – *atviras naujovėms*. Siekiant vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo, socialinis darbuotojas turi nebijoti naujovių kurios padėtų gyventojų įgalinimui taip pat darbuotojas pats turi ieškoti naujų galimybių įgalinant ir žinoma nestokoti kūrybiškumo įgalinimo procese: „*Socialinis darbuotojas turi būti atviras naujovėms*“ (D4). „*Socialinių darbuotojų, teikiančių pagalbą vyresnio amžiaus asmenims, uždavinys – <...> atrasti naujų galimybių*“ (D6). „*Socialinis darbuotojas turi būti labai kūrybingas asmuo, <...> galima išmokyti kažko naujo, rasti naujų pomėgių <...>*“ (D8). Tyrimas parodė, kad dirbant socialinį darbą, darbuotojui svarbu ne tik ieškoti naujų galimybių įgalinant vyresnio amžiaus asmenis, bet ir priimti siūlomas inovacijas, kurios palengvina gyventojų įgalinimo procesą.

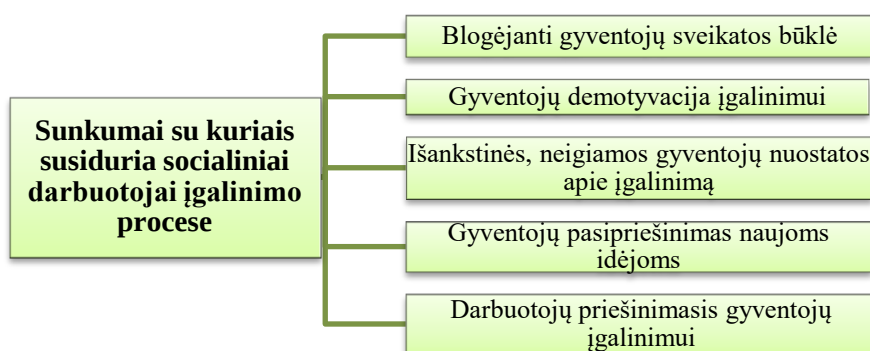
Kad asmens įgalinimo procesas vyktų sklandžiai, ne mažiau svarbi socialinio darbuotojo savybė yra *patikimumas gyventojų atžvilgiu*. Socialiniai darbuotojai teigė, kad įgyti gyventojų pasitikėjimą yra labai svarbus aspektas įgalinant: „*Pagrindinis faktorius – gyventojų pasitikėjimo įgavimas*“ (D2). „*<...> atsiranda pasitikėjimas <...> lygiaverčio bendravimo su darbuotojais jausmas <...>*“ (D4). „*Socialinis darbuotojas turi būti „Savas asmuo“, kuriuo labiausiai pasitiki, išsipasakoja, dalinasi savo išgyvenimais*“ (D6). „*<...> todėl juos įgalinant labai svarbu įdėti daug darbo, sukurti tarpusavio ryšį, abipusį pasitikėjimą <...>*“ (D9). Išsakytos tyrimo dalyvių mintys rodo, kad socialinis darbuotojas įgijęs gyventojų pasitikėjimą, įgyja daugiau pranašumų įgalinimo procese, nes asmuo pasitikėdamas darbuotoju linkęs išsipasakoti, dalintis savo išgyvenimais.

Apibendrinant galima teigti, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis, gyvenančius socialinės globos įstaigoje, socialinis darbuotojas turi nuolat tobulinti savo profesinę kvalifikaciją kur įgytų reikiamų žinių, sėkmingam įgalinimo proceso rezultatui. Taip pat darbuotojas turi turėti gebėjimų, kurie bendraujant su gyventojais leistų atsižvelgti į kiekvieną asmenį individualiai, suprantant kiekvieno emocinę būklę, įsijaučiant į kiekvieno asmens situaciją. Įgalinimas yra ne vieno asmens tikslas, tai komandinis darbas, todėl svarbu, kad socialinis darbuotojas siekiantis asmens įgalinimo, gebėtų tam tikslui sutelkti visą komandą. Įgalinant vyresnio amžiaus asmenis svarbu ir asmeninės socialinio darbuotojo savybės: kantrybė, supratingumas vyresnio amžiaus asmeniui,

nediskriminuojantis/nešališkas, nebijantis iššūkių, atviras naujovėms ir patikimumas gyventojų atžvilgiu.

3.2.2. Vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemos globos įstaigoje

Tyrimu buvo siekiama atskleisti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo problemos socialinės globos įstaigoje. Tyrimo duomenų analizės būdu buvo išskirta viena kategorija ir penkios subkategorijos (13 pav.).

13 pav. Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo problemos socialinės globos įstaigoje

Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

Sunkumai su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai įgalinimo procese. Tyrimas parodė, kad vienas iš sunkumų įgalinant vyresnio amžiaus asmenis yra blogėjanti gyventojų sveikatos būklė. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad pagrindinė vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo problema yra blogėjanti sveikata: „Pagrindinė – sveikatos problemos <...>“ (D2). „<...> kita problema yra sveikatos būklė. Dauguma gyventojų yra tikrai silpnos sveikatos ir bet kokie veiksmai jiems sunkiai įvykdomi“ (D3). „Įgalinimo problemos, tikriausiai, kaip ir visiems, kyla tuomet, kai sušlubuoja gyventojų sveikata. Tuomet atstatyti tai, kas buvo padaryta labai sunku“ (D8). Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai akcentavo gyventojų ligas, kurios apsunkina jų sveikatos būklę: „<...> dėl pablogėjusios klausos negali bendrauti<...>“ (D1). „Globos namuose gyventojų <...> demencija, ar kitos ligos sukelia sunkumus įgalinant asmenis“ (D4). „<...> taip pat problema turimos ir gyvenant globos namuose pasireiškiančios ligos kurios sukelia neigiamas emocijas ir motyvacijos praradimą <...>“ (D5). Išaiškėjo, kad viena iš pagrindinių problemų, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis yra blogėjanti sveikatos būklė, kurią dažniausiai įtakoja su amžiumi didėjantis atsirandančių ligų skaičius.

Tyrimu nustatyta dar viena problema, lemianti sėkmingą vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą – gyventojų demotyvacija įgalinimui. Socialiniai darbuotojai, kalbėdami apie gyventojų demotyvaciją įgalinimui pabrėžė, kad vyresnio amžiaus asmenys nelinkę keisti savo gyvenimo, nenori dalyvauti užimtumo veiklose ir apamai ką nors veikti: „Nenoras kažką keisti savo gyvenime, apatija <...>“ (D2)

(13 pav.). „*Didžiausia problema yra nenoras kažką veikti*“ (D3). „*Didžiausias sunkumas yra tai, kad paslaugos gavėjai nenori dalyvauti užimtumo veikloje*“ (D6). Tyrimu atskleista, kad vyresnio amžiaus asmenys nenori būti įtraukti į socialinės globos įstaigoje vykstančias veiklas, kurios padėtų jiems įsigalinti, nenori keisti savo gyvenimo įpročių, o tai apsunkina įgalinimo proceso sėkmę.

Įgalinant globos namų gyventojus susiduriama su jų *išankstinėmis neigiamomis nuostatomis apie įgalinimą*. Tiriamieji nurodė, kad vyresnio amžiaus asmenys, atėję apsigyventi į socialinės globos įstaigą dažniausiai turi savo nusistovėjusią rutiną, savo įsitikinimus, savo taisykles, savo nuostatas pagal kurias gyvena ir nori jų keisti: „*Didžiausia problema yra pačių gyventojų požiūris ir nusiteikimas į įgalinimą. Dažniausia žmogus atvyksta į įstaigą, kaip patys sako „numirti ramiai, o jūs čia su visokiais mokymais dar kimbate*“ (D3). „*Dažniausiai problemos kyla, dėl vyresnio amžiaus žmonių įsitikinimų, jog globos namuose viską turi atlikti darbuotojas <...> „aš ir pati žinau ką moku ir ko reikia, tu man vaikelį nesakyk*“ (D5). „*Vyresnio amžiaus asmuo jau turi savo gyvenimo rutiną, ir pabandyti įkalbėti kažkokių naujovių – labai sunku. Dažniausiai susiduriama su atsikalbinėjimu, nenoru išeiti iš savo komforto zonos*“ (D8). Taigi, išankstinės gyventojų nuostatos yra problema, kuri neigiamai įtakoja įgalinimo proceso sėkmę, jie nenori išeiti iš savo per daugelį metų sukurtos komforto zonos, o tai socialiniams darbuotojams sukelia vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo problemas.

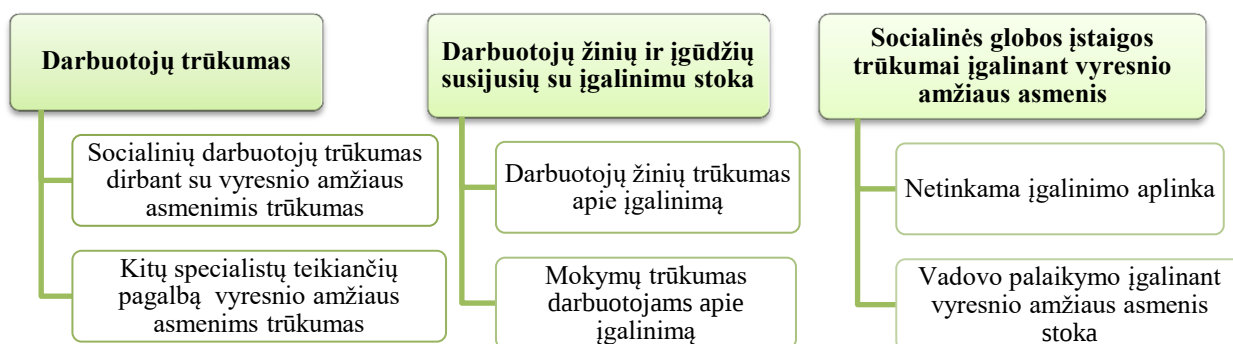
Socialinės globos įstaigos gyventojai *priešinas naujoms idėjomis* siekiant juos įgalinti, jie nelinkę priimti naujovių, kurios padėtų asmeniui įgalinime: „*Įgalinimo problema paslaugos gavėjų pasipriešinimas naujoms idėjomis*“ (D6). „*Įgalinant vyresnio amžiaus asmenis didelė problema įkalbėti asmenį pabandyti naujų veiklų, naujų pažinčių*“ (D8). Išaiškėjo, kad gyventojų pasipriešinimas naujoms idėjomis yra aktuali problema, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis.

Atkreiptinas dėmesys, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis socialinės globos įstaigoje, problemas. Apsunkinančias įgalinimą sukelia ne tik patys gyventojai, bet ir *darbuotojai priešindamiesi įgalinimui*. Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai akcentavo, kad įstaigos darbuotojai nepaiso socialinio darbuotojo tikslų siekiant asmens įgalinimo, o įgalinimo procesą vertina kritiškai: „*Didžiausias sunkumas su kuriuo susiduriu yra darbuotojų nenoras įgalinti, jie manęs neklauso, nes neesu autoritetas jų akims, neklauso kas yra sakoma, jie į socialinį darbuotoją žiūri kaip į nieko nežinantį asmenį*“ (D5). „*Neretai pasitaiko, kad būna jog bandant įgalinti gyventoją sulauki kolegos kritikos pvz. pabandžius atlikti kokį nors darbėlį senolis vietoj gražių atsiliepimų gali gauti ir neigiamų ar netgi pašaipių replikų, ko tikrai neturėtų būti*“ (D9). Tyrimu atskleista, kad vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių globos įstaigoje įgalinimo problemas sukelia darbuotojų pasipriešinimas įgalinti gyventojus. Darbuotojai turi netinkamą požiūrį į gyventojų įgalinimą ir garsiai jį išsakydami gyventojams neskatina, o slopina įgalinimo procesą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sunkumai su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai įgalindami vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius globos įstaigoje susiję ne tik su: gyventojų

blogėjančia sveikatos būkle, gyventojų nenoru įgalinimui, išankstinėmis nuostatomis apie įgalinimą, naujų idėjų prieštaravimais, bet ir su darbuotojų pasipriešinimu gyventojų įgalinimui. Manau, kad darbuotojų pasipriešinimas gyventojų įgalinimui labai opi problema socialinės globos įstaigose, kuri labiausiai trukdo vyresnio amžiaus asmenų sėkmingo įgalinimo procesui.

Išanalizavus tyrimo duomenis susijusius su vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimą apsunkinančius veiksnius buvo išskirta trys kategorijos ir šešios subkategorijos (14 pav.).

14 pav. Vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimą apsunkinantys veiksniai

Šaltinis: sukurta darbo autorės, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje, įgalinimą apsunkinantis veiksnys yra **darbuotojų trūkumas**. Tyrimu nustatyta, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procesui sunkumų sukelia socialinių darbuotojų dirbančių su vyresnio amžiaus asmenimis trūkumas. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad siekiant vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo svarbus individualus darbas su gyventoju, tačiau dėl didelio darbo krūvio kuris susidaro dirbant su dokumentais ir atliekant įvairias papildomas funkcijas, socialinis darbuotojas nebeturi laiko užsiimti su asmeniu individualiai: „<...> darbuotojų krūviai dideli, lieka labai mažai papildomo laiko individualiai užsiimti su gyventoju, o būtent individualus darbas atneša didžiausią sėkmę įgalinant“ (D3). „Trūksta darbuotojų, nes pavyzdžiui socialinis darbuotojas dažnai yra daug asmenų viename“ (D6). „Įstaigoje reikia daugiau socialinių darbuotojų, nes labai daug laiko atima dokumentacija, vogdama laiką bendravimui, užsiėmimams su gyventojams“ (D7). Išsakytos mintys liudija, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procese būtinas pakankamas socialinių darbuotojų skaičius, tik taip įgalinimas bus sklandus ir bus pasiekti teigiami įgalinimo rezultatai.

Tyrimu atskleista, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą apsunkina ir kitų specialistų teikiančių pagalbą vyresnio amžiaus asmenims trūkumas. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad norint, jog įgalinimo procesas būtų nuolatinis procesas, darbuotojų komandoje turi sudaryti įvairių sričių specialistai: „<...> nes trūksta žmogiškųjų išteklių, nepakanka turimos komandos norint, kad įgalinimas būtų nuolatinis procesas demenciją turintiems asmenims reikalinga daug didesnė komanda“ (D1) (14 pav.). „Mano manymu, globos įstaigose turėtų didėti personalo skaičius“ (D3). „Papildomų

darbuotojų trūkumas: medikų, kineziterapeutų“ (D4). „Trūksta žmogiškųjų išteklių <...> didesnio darbuotojų skaičiaus <...>“ (D5) „<...> kartu su socialiniu darbuotoju turētu dirbti užimtumo specialistas<...>“ (D6). „Nėra įstaigoje psichologo, manyčiau tai tikrai padėtų. Galėtų savivaldybė skirti daugiau etatų“ (D7). Galima teigti, kad vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje, sklandus ir nuolatinis įgalinimo procesas priklauso ne tik nuo pakankamo socialinių darbuotojų skaičiaus, bet ir kitų įgalinimui reikalingų specialistų: psichologas, medikas, kineziterapeutas, užimtumo specialistas, pakankamas personalo darbuotojų skaičius.

Kitas, tyrimo metu išryškėjęs veiksnys, kuris apsunkina vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimo procesą tai **darbuotojų žinių ir įgūdžių susijusių su įgalinimu stoka**. *Darbuotojų žinių trūkumas apie įgalinimą* stabdo įgalinimo procesą, tai liudija tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų išsakytos mintys: „<...> taip pat darbuotojams trūksta žinių, apie įgalinimą <...>“ (D5). „Turbūt norint labiau įgalinti paslaugų gavėjus trūksta žinių apie užimtumo vykdymą su vyresnio amžiaus žmonėmis“ (D6). Išaiškėjo, kad darbuotojų nepakankamos žinios apie vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą apsunkina ir trukdo jo procesui.

Tyrimo dalyviai teigė, kad siekiant vyresnio amžiaus asmenų turinčių didelius specialiuosius poreikius įgalinimo, *trūksta mokymų apie įgalinimą*: „Manau, kad globos paslaugas teikiančių įstaigų darbuotojams reikalingi mokymai, kaip įgalinti didelių poreikių lygį turinčius ar Alzheimeriu, demencija sergančius vyresnio amžiaus asmenis“ (D1). „Mokymų senyvo amžiaus asmenų įgalinimo tematika“ (D9). Taigi, siekiant vyresnio amžiaus asmenų teigiamo įgalinimo rezultato, labai svarbu, kad darbuotojas turėtų praktinių įgūdžių, kuriuos įgyja mokymų apie įgalinimą metu.

Dar vienas svarbus aspektas apsunkinantis įgalinimo procesą tai **socialinės globos įstaigos trūkumai įgalinant vyresnio amžiaus asmenis**. Tyrimu atskleista, kad *netinkama įgalinimo aplinka* yra problema, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis. Tyrimo dalyvių manymu, socialinės globos įstaigose trūksta techninių pagalbos priemonių, modernios įrangos ir aplinkos pritaikymo sklandžiam gyventojų įgalinimo procesui: „Trūksta tam tikros modernios įrangos, TPP, kurios palengvintų asmens funkcionavimą daugelyje gyvenimo sričių“ (D2). „Nesėkmingą įgalinimą įtakoja netinkamas aplinkos pritaikymas“ (D4). „Trūksta aplinkos pritaikymo“ (D5). Taigi, socialinės globos įstaigos aplinkos pritaikymas, modernios įrangos ir techninių pagalbos priemonių panaudojimas palengvintų ir suaktyvintų globos įstaigos gyventojų įgalinimo procesą.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, atkreiptinas dėmesys, kad *vadovo palaikymo įgalinant vyresnio amžiaus asmenis stoka*, taip pat neigiamai veikia įgalinimą. Tyrimu atskleista, socialinės globos įstaigos vadovo vaidmuo įgalinimo procese. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad įstaigos vadovo profesionalumo ir palaikymo stoka, apsunkina vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą: „Tik galiu pasakyti tiek, kad čia labai svarbus žmogiškasis faktorius (vadovų kompetencija). Jų profesionalumas <...>“

(D2). „<...> trūksta vadovo palaikymo <...>“ (D5). Išaiškėjo, kad socialinės globos įstaigos vadovo profesionalumo ir palaikymo darbuotojams stoka, apsunkina vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą.

Apibendrinant vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimą apsunkinančius veiksnius atskleista, kad įgalinimo procesą apsunkina ne tik socialinių darbuotojų ir kitų specialistų trūkumas įstaigoje, bet ir žinių bei mokymų trūkumas įgalinimo temomis. Siekiant teigiamo įgalinimo rezultato svarbu, kad įstaigos aplinka būtų tinkamai pritaikyta įgalinimo procesui, moderni, su pakankamais techninių pagalbos priemonių ištekliais. Įgalinimo procesui svarbus ir įstaigos vadovo vaidmuo. Jeigu darbuotojai gauna pozityvų atgalinį ryšį iš vadovo, įgalindami vyresnio amžiaus asmenis, tai įgalinimo procesas gali būti sklandus ir duoti teigiamų rezultatų.

DISKUSIJA

Tyrimu siekta atskleisti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijas globos įstaigoje, išryškinant įgalinimo: naudą, būdus, veiksnius, metodus bei problemas su kuriomis susiduria darbuotojai įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje.

Tyrimo rezultatai parodė, kad įgalinimo naudą vyresnio amžiaus asmenys gauna, kai yra **patenkinami jų poreikiai; palaikant ir ugdant savarankiškumą, suteikiant galimybę save realizuoti, didinant gyventojų savivertę ir pasitikėjimą savimi, gerinant fizinę ir emocinę sveikatą, užtikrinant gyventojų teisę rinktis ir integruojant asmenis į visuomenę.** Įgalinimo procesas, kuris remiasi „vertybėmis ir pripažinimu, kiekvienam žmogui turinčiam negalią suteikia galimybę augti ir realizuoti save“ (Ruškus ir kt., 2013, p. 27). Tyrimu nustatyta, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo nauda yra tada, kai globos įstaigoje sudaromos sąlygos asmeniui save realizuoti. Gudžinskienė ir kt. (2018, p. 131) teigia, kad savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymas yra „vienas svarbiausių gyvenimo kokybės veiksnių, padedančių asmeniui integruotis į visuomenę ir sėkmingai susidoroti su kasdienėmis savarankiško gyvenimo problemomis“. Venclovienė (2015, p. 116) pažymi, kad „įgalinimas labai glaudžiai susijęs su psichosocialiniais žmogaus aspektais: atsakomybe, kompetencija, savigarba, pasitikėjimu savimi, savo stiprybių atpažinimu – tai lyg kiekvieno individualus gyvenimo etapas, kuriame asmens gebėjimai stiprinami visos žmogų supančios bendruomenės pastangomis“. Dvariono (2014, p. 94) teigimu, „įgalinimas socialinėse paslaugose yra neatsiejamas nuo žmogaus orumo – jo gebėjimo pasirinkti, būti savo gyvenimo šeimininku, žmogaus autonomijos, individualumo išsaugojimo“.

Tyrimė atsiskleidė **socialinių darbuotojų naudojami metodai, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis** gyvenančius socialinės globos įstaigoje. Išskirti teigiamai ir neigiamai įgalinimą veikiantys kriterijai. Tyrimas parodė, kad siekdami vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo **socialiniai darbuotojai turi būti kompetentingi.** Ruškus ir kt., (2013, 29 p.) pažymi kad, „socialinis darbuotojas, veikdamas kaip įgalinantis darbuotojas, supažindina ir suveda senyvo amžiaus asmenį su ištekliais taip, kad padidintų jo pasitikėjimą savo gebėjimais spręsti problemas“. Kaip teigia Minimol (2016, p. 121) „socialinis darbas gerina vyresnio amžiaus asmenų kokybę, suteikdamas įvairių specialių įgūdžių ir intervencijos metodų“. Kaip pabrėžia Miley ir kt. (2013), socialiniai darbuotojai, kurie savo darbe remiasi turimomis stipriosiomis kompetencijomis, geba lanksčiai interpretuoti klientų problemas, į sunkumus žiūrėti kaip į sprendinius iššūkius ir augimo galimybes. Tyrimu nustatyta, kad siekiant vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo svarbus **pozityvus socialinio darbuotojo bendravimas ir bendradarbiavimas su įgalinimo proceso dalyviais.** Pasak Pattoni (2012, p. 8) „stiprybėmis grindžiamas socialinis darbas yra bendradarbiavimo procesas tarp senyvo amžiaus asmens, kuriam teikiamos paslaugos, ir jį remiančių

asmenų dirbti kartu, siekiant nustatyti rezultatą, kuris atsirems į asmens stipriąsias puses“. Kaip teigia Settlebo (2006, p. 116) „asmenys gyvenantys socialinės globos įstaigose daugiausiai bendrauja su personalo darbuotojais, todėl gyventojų įgalinimas priklauso nuo to, kaip elgiasi personalo darbuotojai“. Tyrimas parodė, kad sėkmingą įgalinimą lemia *individualaus socialinės globos plano sudarymas ir komandinio darbo sutelkimas*. Anot Ruškaus ir kt. (2014, p.94) įgalinimo procesas vyksta tuomet, kai „socialinis darbuotojas, aplinkos resursai ir visi įgalinimo dalyviai bendradarbiauja rengdami individualius gyventojų planus, padeda juos įgyvendinti ir dalyvauja jų vertinime, o planai remiasi visų dalyvių resursais, galima tikėtis, kad jie bus įgalinantys ir efektyvūs“. Adomaitytė – Subačienė (2019) pažymi, kad sėkmingai individualus įgalinimas vyksta tada, kai žmogus savarankiškai įsitraukia į įgalinimo procesą, nori aktyviai dalyvauti, siekia autonomijos ir savarankiškumo. Tyrimo rezultatai parodė gyventojų *teigiamų pokyčių skatinimą*, kaip teigiamą kriterijų lemiantį vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą. Gvaldaitė (2009) įgalinimą apibrėžia, kaip žmogaus asmeninės ir politinės kompetencijos vidaus galių suaktyvinimo procesą, siekiant teigiamų pokyčių asmenų gyvenime.

Prie neigiamai įgalinimą veikiančių kriterijų priskirtas gyventojų *fizinės ir psichinės sveikatos pablogėjimas*, pasak Petrauskienės (2010), senyvas amžius lėtinės ligos ir jas lydintis diskomfortas (skausmas) trikdo kasdienės žmogaus gyvenimo veiklas (kasdienę buitinę ruošą, maisto gaminimą, apsipirkimą, darbinių įgūdžių palaikymą, asmens higienos palaikymą, skalbinių skalbimą ir lyginimą ir kt.). Tyrimu atskleista, kad *įgalinimą neigiamai paveikia darbuotojų trūkumas*. Gyvenant itin sparčiai senėjančioje visuomenėje, paslaugas senyvo amžiaus žmonėms teikiančioms organizacijoms tampa aktuali žmogiškųjų išteklių plėtotė ir gebėjimas prisitaikyti prie socialinių paslaugų rinkos pokyčių (Dvarionas, Motiečienė, Ruškus, Mažeikienė ir Naujanienė, 2014). Tyrimas parodė, kad nesėkmingą vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą lemia ir *pačių gyventojų pasipriešinimas ir siūlomos pagalbos nepriėmimas įgalinimo procesui*. Anot Vyšniauskytės – Rimkienės ir Liobikienės (2012, p. 50) vyresnio amžiaus žmonės „daug žino, linkę tvirtai laikytis savo nuomonės, nenori nusileisti, stengiasi išlaikyti savo nuostatas ir nekeisti savo įsitikinimų, todėl siekiant tam tikro pokyčio su senais žmonėmis reikia ilgiau ir kantriau dirbti“.

Tyrimu išanalizuoti vyresnio amžiaus asmenų ***teigiamam įgalinimui įtakos turintys veiksniai***. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad socialiniams darbuotojams lengviau įgalinti vyresnio amžiaus asmenis kurių *gyvenamoji vieta buvo miestas*. Vazonienė (2011) teigia, kad vienas iš vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybę lemiančių veiksnių yra gyvenamoji aplinka mieste. Peters (2008) pabrėžia, kad vyresnio amžiaus asmenys gyvendami mieste, dažniausiai teigiamai vertina gyvenimo kokybę. Anot Iwamasa ir Iwasaki (2011) senyvo amžiaus asmenys, gyvenantys mieste gali skirti daugiau laiko laisvalaikio veikloms, nei gyvenantys kaimo vietovėse. Tyrimas parodė, kad senyvo amžiaus asmenys *turintys išsilavinimą* lengviau įsitraukia į įgalinimo procesą. Orlova (2013) teigia, kad vyresnio amžiaus asmenų įgytas išsilavinimas lemia gyvenimo kokybę. Anot Furst (1999) tiesioginė , teigiamą įgalinimui

įtaką, keičiantis vyresnio amžiaus asmens socialiniam statusui, daro įgytas išsilavinimas. Tyrimu atskleista, kad lengviau įgalinti vyresnio amžiaus asmenis *turinčius įvairių gebėjimų*. Su (2008) teigimu, vyresnio amžiaus asmenų gebėjimas aktyviai veikti laisvalaikio veiklose yra svarbi sąlyga išlikti savarankišku ir padeda įveikti amžiaus krizę. Tyrimas parodė, kad palankiai susiklosčiusios asmens gyvenimo sąlygos, kai gyventojas gyvena pasiturintį, gerą gyvenimą, teigiamai paveikia įgalinimą. Ryan ir Deci (2000) teigimu, asmens gerovė ir sėkmingas funkcionavimas priklauso nuo jo socialinės aplinkos sąlygų.

Tyrimu nustatyti vyresnio amžiaus asmenų **įgalinimo trukdžiai**: gyventojų *buvusi gyvenamoji vieta kaime*. Anot Brown ir Steptoe (2007) vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys nuo pagrindinių miesto centrų nutolusiuose rajonuose, kur prasta infrastruktūra ir mažai paslaugų yra labiau linkę sirgti psichikos ligomis, palyginti su žmonėmis, gyvenančiais turtingesniuose rajonuose. Tyrimas parodė, kad vyresnio amžiaus asmenys *neturintys išsilavinimo* pasyvūs ir nenori įsitraukti į įgalinimo procesą. Peters (2008) pastebi, jog kaime gyvenantys vyresnio amžiaus asmenys neturi aukštojo išsilavinimo, neturi daug pajamų, įgiję mažesnę socialinę ir ekonominę statusą nei mieste gyvenantys. Reinardy (1995) atskleidė, kad aukštojo išsilavinimo neturintys vyresnio amžiaus asmenys nelinkę patys priimti sprendimų jie labiau linkę sprendimo priėmimą palikti kitam asmeniui – šeimos nariui arba profesionalui. Tyrimo rezultatai parodė, kad vyresnio amžiaus asmenys *neturintys laisvalaikio praleidimo gebėjimų* pasyviai dalyvauja įgalinimo procese. Pasak Jankūnaitės ir Naujanienės (2012), senatvėje sumenkėja kognityviniai gebėjimai. Anot Varnelienės (2006) vyresnio amžiaus asmenų ankščiau įgyti gebėjimai, senstant tampa ne tokie aktyvūs. Franco ir kt. (2015) pažymi, kad vykstant senėjimo procesui, mažėja asmens funkciniai ir pažintiniai gebėjimai, todėl kasdienis gyvenimas gali tapti sudėtingas, jei jis vyksta nepritaikytoje aplinkoje. Tyrimu atsiskleidė, kad *prastos asmens gyvenimo sąlygos ir asmens amžius* taip pat trukdo įgalinimo procesą. Gyvenamosios sąlygos, tokios kaip skurdas ir gyvenamosios aplinkos kokybė, gali apsunkinti įgalinimo procesą ir palaikyti bejėgiškumo jausmą (StCyrTribble ir kt., 2008). Tulle (2011), Naujanienė (2004) mano, jog amžius yra pagrindinis veiksnys, kuris nustato senyvo amžiaus žmogaus padėtį visuomenėje.

Tyrimo rezultatai atskleidė vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimui naudojamus būdus: **individualaus, grupinio, bendruomeninio ir visuomeninio lygmens**. Tyrimu atsiskleidė, kad įgalinant **individualiu lygmeniu** vyresnio amžiaus asmenys *skatinami palaikyti maisto ruošimo, darbinius ir kasdienes įgūdžius*. „Įgalinimas – tai asmeninės, tarpasmeninės ar politinės galios didinimas, kad individai imtųsi veiksmų pagerinti savo gyvenimo situaciją, tai ne tik kliento gebėjimų skatinimas, bet ir motyvavimas, mokymas ir savęs vertinimo skatinimas, kad klientai patikėtų, jog yra kompetentingi, turi įgūdžių, reikalingų jų sveikam socialiniam funkcionavimui“ (Johnson, 2003). Tyrimo rezultatai parodė, kad individualus įgalinimas vyksta, kai *socialinis darbuotojas bendrauja su gyventoju ir jo artimaisiais*. „Bendraudami senyvo amžiaus asmenys gali

sumažinti neigiamų emocijų vyravimą, kontroliuoti tam tikrą savo elgesį, kuris ne visada pageidaujamas“ (Lemme, 2003). „Paslaugų veiksmingumui įtakos turi tinkama komunikacinė, informacinė aplinka, stiprinanti intelekto negalią turinčių asmenų sąveiką, palengvinanti jų bendravimą, savarankiškumą, dalyvavimą veiklose“ (Ogletree, 2016). Tyrimu nustatyta, kad individualus įgalinimas vyksta *stebint gyventoją ir kai vyresnio amžiaus žmonės užsiima individualiomis laisvalaikio veiklomis*. Anot Adomaitytės – Subačienės (2019) įgalinimas yra virsmas kuriame socialinis darbuotojas turi daug vaidmenų, bet negali būti vieninteliu dalyviu. Savicka (2006) teigia, kad asmens laisvalaikis yra skirtas individualiems poreikiams tenkinti, tai yra asmeninio tapatumo, saviraiškos šaltinis – galimybė užsiimti asmeniškai prasminga laisvalaikio veikla teikia gyvenimui prasmės, pilnatvės pojūtį ir užtikrina psichologinę individo gerovę.

Tyrimė atsiskleidė vyresnio amžiaus asmenų **grupinio lygmens įgalinimo būdai: laisvalaikio, meninės ir fizinio aktyvumo veiklos**. Lee (2011) pabrėžia, kad senyvo amžiaus asmenys laisvalaikį leidami su draugais, kaimynais ar giminaičiais, pristabdo fizinių ir kognityvinių funkcijų silpnėjimą. „Menas kaip ryšio tarp žmonių, savivokos žadintojas, padeda gerinti gyvenimo kokybę“ (Vilkelienė, 2007). Šinkūnienė (2012) teigia, kad užimtumo veiklos padeda išlaikyti žmonių fizinį aktyvumą, o meninė veikla yra „darnaus ir integralaus auklėjimo priemonė, nes aktyvina psichinę veiklą, vaizduotę, didina emocinį jautrumą, išlaisvina kūrybines galias“. Dishman (2004) akcentavo, kad fizinis aktyvumas vyresnio amžiaus žmonėms yra labai svarbus jų fizinei sveikatai ir gebėjimui gyventi savarankiškai. Tyrimo rezultatai parodė, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis grupėje, socialiniai darbuotojai *pasitelkia savanorius, įtraukia gyventojus į gyventojų tarybos veiklą ir skatina gerųjų patirčių pasidalinimą*. „Savanorių įtraukimas į vyresnio amžiaus asmenų priežiūrą globos įstaigose sukuria galimybę pagerinti teikiamų paslaugų kokybę ir atliepti paslaugos gavėjų poreikius“ (Cameron ir kt., 2020). Stolen (2022) teigia, kad vyresnio amžiaus ir savanorio ryšys yra savanorystės nauda. Juozaitis (2000) teigia, kad turima patirtis įgyja prasmę tik tada, kai ją prisimename, dalinamės ja su kitais kuriems jos reikia dabartyje. Anot Baur ir Apma (2011) socialinės globos įstaigoje vyresnio amžiaus asmenų dalyvavimas gyventojų taryboje yra glaudžiai susijęs su teikiamų socialinių paslaugų kokybe.

Tyrimu nustatyta, kad socialinės globos įstaigoje vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas vyksta ir **bendruomeniniu lygmeniu**, kai *palaikomi asmens apsipirkimo įgūdžiai ir skatinamas gyventojų aktyvumas bendruomenėje*. Socialinių paslaugų kataloge (2023) teigiama, kad socialiniai darbuotojai palaikant senyvo amžiaus asmenų kasdienius gyvenimo įgūdžius, teikia apsipirkimo paslaugas. Miežytė – Tijūšienė ir Bulotaitė (2012) pabrėžia, kad socialinis ir bendruomeninis veiklumas glaudžiai siejasi su gyvenimo kokybe. Gvaldaitė ir kt. (2009) pabrėžia, kad asmens įsitraukimas į bendruomenių procesus yra tipiškas įsigalinusio žmogaus požymis. „Įgalinimu laikomas procesas, kuriuo individai pasiekia rezultatų didindami įvairių savo gyvenimo aspektų kontrolę ir oriai dalyvauja bendruomenėje bei visuomenėje“ (Ruškus ir kt., 2013, p. 25).

Tyrimė atsiskleidė **visuomeninio lygmens įgalinimo būdai: užtikrinta asmens teisė atlikti pilietinę pareigą ir gyventojų veiklos su visuomenės nariais**. Įgalinimas visuomeniniu lygmeniu anot Kam (2021) vyksta tuomet, kai kreipiamas socialinių darbuotojų dėmesys į paslaugų gavėjų, visuomenės ir politikos santykį, todėl yra ne tik orientuotas į paslaugų gavėjų individualių kompetencijų didinimą, bet ir keičia nelygius galios santykius visuomenėje bei didina paslaugų gavėjų galios jausmą daryti įtaką politinių sprendimų priėmimo procesui.

Dvaironas (2014, p. 93) nurodo, kad „paslaugų gavėjo apsisprendimai ir pilietinių teisių užtikrinimas yra įgalinantis socialinių paslaugų požymis“. Anot Čepėnaitės (2008, p. 48) vyresnio amžiaus asmuo atlieka „įvairius socialinius vaidmenis turėdamas galimybę dalyvauti visuomenės gyvenime. Orlova (2013) pabrėžia, kad senyvo amžiaus asmenys integruojasi į visuomenę bendraudami su aplinkiniais ir būdami aktyviais visuomenės nariais.

Tyrimu išanalizuota **socialinių darbuotojų kompetencijos**, įgalinant socialinės globos įstaigose gyvenančius senyvo amžiaus asmenis. Tyrimas parodė, kad socialiniai darbuotojai turi turėti *žinių susijusių su senėjimo procesu*. „Galia dažnai interpretuojama dominavimo ir prievartos sąvokomis, tikrasis profesionalo galios šaltinis šiuo atveju yra profesinės žinios“ (McCarthy ir Holbrook 2008, p. 71). Žydzūnaitė (2005, p. 41) kompetenciją apibūdina, kaip „asmens gebėjimą veikti, pasitelkus įvairias žinias, įgūdžius ir vertybes“. Tyrimu atskleista, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje darbuotojas turi turėti *žinių susijusių su vyresnio amžiaus asmenų psichologija ir bendravimu*. Sėkmingai socialinio darbuotojo profesinei veiklai užtikrinti reikia sociologijos, psichologijos, filosofijos, teisės pagrindų žinių (Indrašienė ir Garjonienė, 2007, p.69). Jovaiša ir Meštininkaitė (2013, p. 44) teigia, kad dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis „socialinis darbuotojas turi pasižymėti konfidencialumu, nuoširdumu, nesmerkimu, bendradarbiavimu ir empatija“. Tyrimu nustatyta, kad socialiniai darbuotojai siekdami vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo turi *tobulinti socialinio darbo kompetencijas*. Anot Andrijauskaitės (2015, p. 52) „viena iš svarbiausių pokyčių krypčių, siekiant socialinių paslaugų teikimo proceso modernizavimo yra, socialines paslaugas teikiančių darbuotojų kompetencijos tobulinimas“. Socialinių paslaugų srities darbuotojų kompetencijų tobulinimo tvarkos apraše (2006), nurodoma skatinti darbuotojus siekti didesnės profesinės kompetencijos ir tobulinti kompetencijas, padėsiančias pasiekti geriausių rezultatų dirbant su asmeniu.

Tyrimo rezultatai atskleidė **socialinio darbuotojo gebėjimus** įgalinant vyresnio amžiaus asmenis. Tyrimas parodė, kad socialinis darbuotojas turi turėti gebėjimą *bendraujant atsižvelgti į kiekvieną asmenį*. Ivanauskienė ir Varžinskienė (2007) teigia, kad socialiniam darbuotojui, kuris nori tinkamai atlikti savo darbą, būtina išsiugdyti gebėjimą bendrauti su kitos rasės, kultūros, lyties, amžiaus, seksualinės orientacijos asmenimis. Tyrimu atskleista, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis socialinis darbuotojas turi turėti gebėjimą *suprasti kito asmens emocinę būklę*. Varnelienė (2010) pažymi, kad asmeniui senstant žymiai pažeidžiama komunikacija, todėl labai svarbu emocinis palaikymas.

Ivanauskienė ir Varžinskienė (2007, p. 80) pabrėžia, kad viena iš „svarbiausių socialinio darbuotojo vertybių yra empatija“. Daly ir Lewis (2005, p. 281) tvirtina, kad „socialinė globa neapsiriboja vien praktiniais veiksmais, bet tai ir emocinis darbas“. Tyrimu nustatyta, kad socialinis darbuotojas turi turėti gebėjimą *telkti komandą įgalinimui*. Siekdami bendro tikslo socialiniai darbuotojai dirba kartu su medikais ir kitais specialistais, dirbant atsiranda abipusiai santykiai, o paslaugų gavėjai gali keisti savo požiūrį, elgesį ar nuostatas į tam tikrus dalykus. (Večkienė, Budėjienė, Ražanauskaitė, Ramanauskienė ir Valiulis, 2013). Liobikienė ir Jackienė (2010, p. 27 - 28) pastebi, kad „socialinis darbuotojas, taikydamas grupinį darbo metodą, privalo turėti pakankamai žinių ir įgūdžių, žinoti savo vaidmenį grupėje, bei grupės tikslą“.

Tyrimu atskleista, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis svarbu ir **socialinio darbuotojo asmeninės savybės**. Tyrimas parodė, kad socialinis darbuotojas turi būti *kantrus* ir *supratingas vyresnio amžiaus asmeniui*. Večkienė ir kt. (2013) teigia, kad dirbant su vyresnio amžiaus asmenims reikia pasirengti ne tik teoriškai ir praktiškai, bet ir supratimo klientų atžvilgiu, kantrybės dirbant su jais. Tyrimas atskleidė, kad siekiant asmenų įgalinimo socialinis darbuotojas turi būti *nediskriminuojantis/nešališkas* ir *patikimas gyventojų atžvilgiu*. Danilova ir Golubeva (2007, p. 132) nurodo, kad „socialiniai darbuotojai, turėdami žinių apie žmogaus gyvenimo procesą bei svarbiausius jo pakitimus palengvina savo darbo procesą“. „Priežiūros kokybės kryptis, apima priežiūros paslaugas teikiančių darbuotojų atsakomybę asmeniui ir jo poreikių patenkinimą, darbuotojų kompetencijas ir teikiamų paslaugų lankstumą“ (Malley ir Fernández, 2012, p. 3). Tyrimu nustatyta, kad įgalinimo procesas palengvėja, jeigu socialinis darbuotojas *nebijo iššūkių* ir yra *atviras naujovėms*. Kaip teigia Parrot (2014) socialiniai darbuotojai nuolat besikeičiančioje aplinkoje siekdami globos įstaigos gyventojų gyvenimo kokybės, turi mokėti priimti iššūkius ir mokėti spręsti problemas. Adomaitienė ir Balčiūnienė (2017, p. 85 - 86) pažymi, kad dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis „labai svarbu taikyti naujas technologijas gerinant socialinį statusą ir socialinių paslaugų organizavimą“.

Tyrimas parodė **sunkumus su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai įgalindami vyresnio amžiaus asmenis**. Tyrimu nustatyta, kad *blogėjanti gyventojų sveikatos būklė* apsunkina įgalinimo procesą. Mikulionienė (2011) nurodo, kad vyresnio amžiaus asmenys dėl pablogėjusios fizinės ir psichinės sveikatos būklės bei sumažėjusio savarankiškumo negali pilnai funkcionuoti be tam tikrų socialinių paslaugų. Anot Spirgienės ir Macijasukienės (2008) vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje veiklą įtakoja jų sveikatos sutrikimai. Tyrimo rezultatai parodė, kad *gyventojų demotyvacija įgalinimui* neigiamai įtakoja procesą. Globos įstaigos gyventojų nenoras būti įgalintais kyla dėl nepasitikėjimo savimi, baimės pasielgti nekvalifikuotai, nors seni žmonės, kaip ir jauni, gali išmokti atlikti naują veiklą (Blonski, 2003). „Vyresnio amžiaus asmens, gyvenančio socialinės globos įstaigoje nenoras įsigalinti gali kilti dėl nepasitikėjimo savimi, baimės jausmo, nuovargio, taip pat tam įtakos gali turėti ir sveikatos būklė“ (Staniulevičienė, 2002, p. 197). Tyrimas

atskleidė, kad *išankstinės gyventojų nuostatos apie įgalinimą ir gyventojų pasipriešinimas naujoms idėjomis* taip pat apsunkina socialinių darbuotojų darbą siekiant įgalinimo. Orlova (2013) teigia, kad vienas iš pagrindinių veiksnių, kuris lemia asmens gyvenimo kokybę yra moralinės nuostatos. Anot Ruževičius (2013) vienas iš daugelio veiksnių ir aplinkybių keičiančių vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybę – moralinės nuostatos. „Vyresnio amžiaus asmenys labiau linkę internalizuoti neigiamus stereotipus nei jaunesni, be to, jiems sunkiau pakeisti jau įsitvirtinusių neigiamą nuostatą“ (Panek, Hayslip ir Pruett, 2014, p. 167). Stoner ir kt. (2001) teigia, kad vyresnio amžiaus asmenys priešinamasi naujovėms, nes sunku prisitaikyti prie pakitusių situacijų ar aplinkybių. Tyrimas parodė, kad įgalindami vyresnio amžiaus asmenis socialiniai darbuotojai susiduria ne tik su gyventojų iškeliamais sunkumais, bet ir su *darbuotojų pasipriešinimu gyventojų įgalinimui*. Oreg (2003) nurodo, kad net ir suprasdami pokyčių naudą, organizacijos nariai priešinasi, nes nenori keisi to, prie ko yra įpratę. „Įgyvendinant įvairius pokyčius, susiduriama su įvairiomis kliūtimis, darbuotojų pasipriešinimu, finansiniais sunkumais, nenoru keisti įprastą tvarką ir pan.“ (Videikienė ir Šimanskienė, 2013, p.342).

Tyrimo rezultatai parodė, kad vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą apsunkina šie veiksniai: **darbuotojų trūkumas, darbuotojų žinių ir įgūdžių susijusių su įgalinimu stoka** bei **socialinės globos įstaigos trūkumai įgalinant vyresnio amžiaus asmenis**. Tyrimas parodė, kad dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis *trūksta socialinių darbuotojų ir kitų specialistų teikiančių pagalbą vyresnio amžiaus asmenims*. Vyresnio amžiaus asmenų socialinei grupei reikia vis didesnių finansinių ir žmogiškųjų išteklių, kurie, žinoma, yra riboti (Orlova, 2013, p. 97). Gyvenant itin sparčiai senėjančioje visuomenėje, paslaugas senyvo amžiaus žmonėms teikiančioms organizacijoms tampa aktuali žmogiškųjų išteklių plėtotė ir gebėjimas prisitaikyti prie socialinių paslaugų rinkos pokyčių (Dvarionas ir kt., 2014). Tyrimu atskleista, kad įgalinimo procesą stabdo *darbuotojų žinių ir mokymų trūkumas apie įgalinimą*. „Tarp įgalinimo praktikas palaikančių veiksnių išskyrė personalo mokymus, nes galėjimas mokytis yra svarbi įgalinimo atmosferos įstaigoje sudedamoji dalis“ (GlenMaye ir DeLois, 1995). Kavaliauskienė (2005) teigia, kad vienos iš pagrindinių socialinio darbo vertybių turėtų būti žmogaus augimas ir kaita, nes žmonėms būtinas tobulėjimas. Kaip teigia Rapolienė (2012), senų žmonių atskirtis didėja dėl visuomenės žinių stokos ir neigiamo požiūrio į senatvę. Jovaiša ir Meištininkaitė (2013) pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai savo veikloje privalo mokėti suderinti savo žinias, vertybes bei įgūdžius. Tyrimu nustatyta, kad *netinkama įgalinimo aplinka ir vadovo palaikymo įgalinant vyresnio amžiaus asmenis stoka* taip pat neigiamai paveikia įgalinimo procesą. Šinkūnienė ir Katkokienė (2010) teigia, kad organizacijoje vyraujant direktyviam vadovavimui, prievartai ir kontrolei, nenuosekliams reikalavimams, nepagrįstai kritikai yra trukdoma siekti tikslų ir pasireikšti kūrybiškumo motyvacijai. Levine ir Crau (2003) nurodo, kad įstaigų vadovai, organizuojant veiklą, didžiausią dėmesį turi skirti bendradarbiavimo plėtojimui, darbuotojų motyvavimo skatinimui ir tarpasmeninių santykių teigiamam formavimui. Orlova (2013, p. 98) pažymi, kad „žmogaus gyvenimo kokybės svarbiausias įvertinimo

veiksnys yra gyvenamoji aplinka, kurioje jis praleidžia savo gyvenimo akimirkas“. Uscila (2006) nurodo, kad vyresniame amžiuje svarbus tampa fizinio barjero (skirtingi grindų aukščiai, laiptai) aplinkos elementas. Vazonienė (2011) pabrėžia, kad vienas iš vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksnių yra gyvenamoji aplinka.

Šiame darbe atliktu tyrimu buvo siekiama atskleisti socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijas ir problemas su kuriomis susiduria socialiniai darbuotojai. Tyrimo rezultatai atveria galimybes tolimesniems tyrimams, kurie būtini siekiant giliau pažvelgti į vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigose, įgalinime išskylančius iššūkius. Viena iš įžvalgų tolimesniems tyrimams – individualios priežiūros darbuotojų ir įstaigos vadovų, kaip tyrimo dalyvių dalyvavimas tyrime, apklausiant juos apie įgalinimo proceso iššūkius ir sunkumus. Kita galima tyrimų kryptis – vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aplinkos svarba.

IŠVADOS

1. Atlikus įgalinimo teorinę apžvalgą paaiškėjo, kad įgalinimas tiek lietuvių, tiek užsienio autorių apibrėžiamas panašiai. Lietuvių autoriai įgalinime akcentuoja asmens savarankiškumo skatinimą ir atsakomybės už savo gyvenimą priėmimą. Užsienio autoriai įgalinime akcentuoja galios, gebėjimų ir kontrolės didinimą rūpinantis savimi. Įgalinimas turi įtakos asmens socialinių problemų sprendimui yra veiksmingas ir interaktyvumą orientuotas procesas, kuriuo siekiama savarankiškumo individui ar grupei kontroliuojant savo gyvenimą, priimant sprendimus ir atsakomybę už savo ateitį. Įgalinimas yra skirstomas į 6 lygius – individualų, grupinį, psichologinį, organizacinį, bendruomeninį ir visuomeninį. Kiekviename įgalinimo lygyje asmuo įgyja savarankiškumo, kontrolės, savęs veiksmingumo, galios stiprybės didinimo ir geba veikti situacijose, kai jaučia jėgos trūkumą, efektyviai spręsti ne tik asmenines problemas kontroliuoti ir paveikti atitinkamas grupes. Įgalinimo metodas orientuotas į asmens tikslų siekimą, panaudojant jo turimus įgūdžius, gebėjimus ir esamus išteklius. Išskiriami keturi pagrindiniai įgalinimo modeliai: linijinis įgalinimo proceso režimo modelis, kontekstinis-elgesio įgalinimo modelis, socialinio darbo modelis į įgalinimą orientuotai praktikai ir iteratyvus įgalinimo proceso modelis. Visi įgalinimo modeliai yra orientuoti į įgalinimo kokybės gerinimą siekiant apimti ne tik įgalinimo objektą bet ir jį įtakojančius veiksnius.

2. Išnagrinėjus vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo socialinės globos įstaigoje teorinius aspektus galima teigti, kad įgalinimas neatsiejamas nuo asmens gyvenimo kokybės, nes vyresnio amžiaus žmonės vis dažniau patiria vienišumą, izoliaciją, socialinės paramos stoką, o jų savarankiškumui dažnai kyla grėsmė dėl fizinių ir psichinių negalių. Socialinės globos įstaigų gyventojų įgalinimas lemia kokybiškų priežiūros paslaugų teikimą, atitinkančias gyventojų poreikius ir skatinančias jų gyvenimo kontrolės jausmą. Siekiant vyresnio amžiaus žmonių efektyvaus įgalinimo, įstaigoje, gyventojai, darbuotojai ir gyventojų artimieji dirba kartu, komandoje ir suteikia pagalbos asmeniui tik tiek, kiek reikia, jog jis gebėtų savarankiškai atlikti norimus veiksmus. Dauguma, Lietuvoje socialinės globos paslaugas vyresnio amžiaus žmonėms teikiančių įstaigų turi įgalinimo koncepcijas, kuriose apibrėžtas įgalinimo proceso organizavimas tiek grupėse, tiek individualiai.

3. Išanalizavus vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo realijas socialinės globos įstaigoje, atskleista, kad:

✓ **Socialiniai darbuotojai supranta vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo naudą**, nes užtikrinami socialinės globos įstaigų gyventojų poreikiai išlikti savarankiškais, realizuojant save atliekant kasdienes veiklas, jaučiantis reikalingais ir laimingais, gerėjant emocinei ir fizinei sveikatai, turint galimybę rinktis „ko aš noriu“ ir žinoma būti įdomiu kietiems ir sau ne tik socialinės globos įstaigos ribose, bet ir visuomenėje.

✓ **Vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje sėkmingo įgalinimo kriterijai:** socialinio darbuotojo turimos kompetencijos įgalinimui; pozityvus socialinio darbuotojo

bendravimas su gyventojais jų artimaisiais ir glaudus bendradarbiavimas su įvairiomis įstaigomis, institucijomis bei kolegomis; kiekvieno gyventojų individualius poreikius atliepantis individualus socialinės globos plano sudarymas; sutelktas komandinis darbas siekiant efektyvaus įgalinimo tikslo bei gyventojų teigiamų pokyčių skatinimas kuris užtikrina ne tik gyventojų savarankiškumą kasdienėje veikloje, bet ir saugumo jausmą.

✓ **Vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje nesėkmingo įgalinimo kriterijai:** gyventojų fizinės ir psichinės sveikatos pablogėjimas, darbuotojų dirbančių su vyresnio amžiaus asmenimis trūkumas, gyventojų pagalbos nepriėmimas ir pasipriešinimas įgalinimui.

✓ **Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procesą lemiantys teigiami veiksniai:** gyventojų buvusi gyvenamoji vieta miestelyje/mieste; įgytas aukštasis asmens išsilavinimas; išugdyti gebėjimai; susiklosčiusios palankios gyvenimo sąlygos.

✓ **Įgalinimo trukdžiai lemiantys vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procesą:** gyventojų buvusi gyvenamoji vieta kaime/vienkiemyje; neįgytas aukštasis asmens išsilavinimas; neįgyti/neišugdyti gebėjimai; susiklosčiusios nepalankios gyvenimo sąlygos; gyventojų amžius.

✓ **Vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimui naudojami individualaus, grupinio, bendruomeninio ir visuomeninio lygmens būdai.** Individualaus lygmens įgalinimą apima kasdienių įgūdžių palaikymas ir skatinimas, maisto ruošimo įgūdžių palaikymas ir skatinimas, darbinių įgūdžių palaikymas ir skatinimas, gyventojų individualaus socialinės globos plano (ISGP) sudarymas, individualus bendravimas su gyventojų, individualios laisvalaikio veiklos, gyventojų stebėjimą bei bendravimą su gyventojų artimaisiais. Grupinį įgalinimą apima grupinė meninė veikla, grupinės fizinio aktyvumo veiklos, gerųjų pavyzdžių/patirčių pasidalinimas (parodymas), savanorių pasitelkimas įgalinimui, gyventojų įtraukimas į tarybą ir grupinės laisvalaikio veiklos. Bendruomeninio lygmens įgalinimo būdai yra apsipirkimo įgūdžių palaikymas bei gyventojų aktyvumo skatinimas ir palaikymas vietinėje bendruomenėje. Visuomeninio lygmens būdai – užtikrinti teisę balsuoti/atlikti pilietinę pareigą ir gyventojų veiklos su visuomenės nariais.

✓ **Socialinio darbuotojo profesinės kvalifikacijos tobulinimas, įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje.** Darbuotojas turi turėti žinių apie įgalinimą bei nuolat jas atnaujinti tam, kad pasiektų sėkmingų įgalinimo rezultatų ir socialinės globos įstaigos gyventojai būtų įgalinti. Taip pat darbuotojas turi turėti gebėjimų, kurie bendraujant su gyventojais leistų atsižvelgti į kiekvieną asmenį individualiai, suprantant kiekvieno emocinę būklę, įsijaučiant į kiekvieno asmens situaciją. Įgalinimas yra ne vieno asmens tikslas, tai komandinis darbas, todėl svarbu, kad socialinis darbuotojas siekiantis asmens įgalinimo, gebėtų tam tikslui sutelkti visą komandą.

4. Nustačius problemas, kurios kyla įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje, išaiškėjo:

✓ **sunkumai su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai įgalindami vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius globos įstaigoje** susiję su: gyventojų blogėjančia sveikatos būkle, gyventojų nenoru įgalinimui, išankstinėmis nuostatomis apie įgalinimą, naujų idėjų prieštaravimais bei su darbuotojų pasipriešinimu gyventojų įgalinimui.

✓ **Veiksniai, kurie apsunkina vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimą:** socialinių darbuotojų ir kitų specialistų dirbančių su vyresnio amžiaus žmonėmis trūkumas įstaigoje, žinių bei mokymų trūkumas įgalinimo temomis. Siekiant teigiamo įgalinimo rezultato svarbu, kad įstaigos aplinka būtų tinkamai pritaikyta įgalinimo procesui, moderni su pakankamais techninių pagalbos priemonių ištekliais. Įgalinimo procesui svarbus ir įstaigos vadovo vaidmuo. Jeigu darbuotojai gauna pozityvų atgalinį ryšį iš vadovo įgalindami vyresnio amžiaus asmenis, tai įgalinimo procesas gali būti sklandus ir duoti teigiamų rezultatų.

REKOMENDACIJOS

Siekiant sėkmingo ir efektyvaus vyresnio amžiaus asmenų gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimo siūloma:

1. socialinės globos įstaigų vadovams – palaikyti globos namų gyventojų organizuojamą įgalinimo procesą, motyvuojant, skatinant ir sudarant tinkamas įgalinimo sąlygas darbuotojams:

- ✓ užtikrinti pakankamą socialinių darbuotojų, kineziterapeutų, psichologų, slaugytojų, užimtumo specialistų, individualios priežiūros darbuotojų skaičių įstaigoje;
- ✓ surasti ir siūlyti darbuotojams mokymų temas apie vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą ;
- ✓ įstaigos aplinką pritaikyti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo procesui panaudojant modernią įrangą ir technines pagalbos priemones;
- ✓ palaikyti įstaigos darbuotojų ir gyventojų idėjas susijusias su vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo gerinimu.

2. Socialiniams darbuotojams siekti profesionalumo socialinio darbo srityje, užtikrinant vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą:

- ✓ ieškoti ir dalyvauti Jums aktualiuose mokymuose apie vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo naujoves;
- ✓ dalintis mokymuose įgytomis žiniomis, naujovėmis, metodais apie įgalinimą su įstaigos darbuotojais užtikrinant vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aktyvumą;
- ✓ metiniame veiklos vertinime kiekvienam darbuotojui iškelti užduotį susijusią su gyventojų įgalinimu (palaikant apsipirkimo, higienos įgūdžius; individualios/grupinės veiklos, renginiai, užsiėmimai ir kt.);
- ✓ išlaikyti pozityvius ryšius su gyventojų artimaisiais ir savanoriais aktyvinant įgalinimo procesą.

3. Individualios priežiūros darbuotojams/slaugytojo padėjėjams užtikrinant rezultatų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą:

- ✓ su kitais įstaigos darbuotojais ir gyventoju dalyvauti jo individualaus socialinės globos plano sudaryme;
- ✓ vykdyti gyventojų stebėseną siekiant efektyvaus asmens įgalinimo;
- ✓ skatinti gyventojus aktyviai dalyvauti: bendruomeniniuose ir visuomeniniuose renginiuose, individualiose ir grupinėse laisvalaikio veiklose, gyventojų taryboje;
- ✓ palaikyti ir skatinti įstaigos gyventojų kasdienius, darbinius, apsipirkimo, maisto ruošimo įgūdžius;
- ✓ bendradarbiauti su įstaigos socialiniais darbuotojais siekiant aktyvaus gyventojų įgalinimo;
- ✓ dalyvauti mokymuose apie vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą.

LITERATŪRA

1. Adomaitienė, J. ir Balčiūnienė, R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 1(8), 71 – 93. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/70982>
2. Adomaitytė - Subačienė, I. (2019). *Socialinio darbo kokybės konstravimas kliento įgalinimo perspektyvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius.
3. Ališauskienė, S. ir Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas teikiant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Taikomasis mokslo leidinys. Taikomoji knyga. Šiauliai.
4. Anckermann, S., Dominguez, M., Soto, N., Kjaerulf, F., Berliner, P. ir Naima-Mikkelsen, E. (2005). Psycho-social support to large numbers of traumatized people in post-conflict societies: an approach to community development in Guatemala. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 15(2), 136 – 152.
5. Andrijauskaitė, L. (2015). *Socialinių paslaugų sistema Lietuvoje viešojo valdymo modernizavimo kontekste*. Daktaro disertacija. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/0b947562-b68a-4d99-8012-abf1d11a6db7/content>
6. *Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas* (2006). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/19189370f9c611e5bf4ee4a6d3cdb874?jfwid=32ocqroa2>
7. Atkins, P. ir Frederico, M. (2017). Supporting implementation of innovative social work practice: What factors really matter?. *British Journal of Social Work*, 47(6), 1723 – 1744. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/320163798_Supporting_Implementation_of_Innovative_Social_Work_Practice_What_Factors_Really_Matter
8. Balcazar, F. E. ir Suarez-Balcazar, Y. (2017). Promoting Empowerment among Individuals with Disabilities. In M. A. Bond, C. B. Keys & I. Serrano-García (Eds.). *APA Handbook of Community Psychology*, Vol. 2, 571 – 585.
9. Balcazar, F.E., Keys, C.B. ir Vryhof, J.A. (2022). *Empowerment. Introduction to community psychology*. Prieiga per internetą: <https://press.rebus.community/introductiontocommunitypsychology/chapter/empowerment/>
10. Baquero, RVA. (2012). Empowerment: instrument of social emancipation? A conceptual discussion. *Rev Debates*, 15(775), 73–87. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4533936/#CR5>

11. Barr, P.J., Scholl, I., Bravo, P., Faber, M.J., Elwyn, G. ir McAllister, M. (2015). Assessment of Patient Empowerment – A Systematic Review of Measures. *PloS ONE*, 10(5), 1 – 24. Prieiga per internetą: <https://journals.plos.org/plosone/article/comments?id=10.1371/journal.pone.0126553>
12. Baur, V. E. ir Abma, T. A. (2011). Resident councils between lifeworld and system: Is there room for communicative action? *Journal of Aging Studies*, 25(4), 390 – 396. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0890406511000235?via%3Dihub>
13. Blonski H. (2003). *Senų žmonių baimės: priežastys, gydymas, praktiniai patarimai*. Vilnius: Alma littera.
14. Brown, A., Ang, A. ir Pebley, A.R. (2007). The Relationship Between Neighborhood Characteristics and Self-Rated Health for Adults With Chronic Conditions. *Am J Public Health*, 97(5), 26 – 32.
15. Cameron, A., Johnson, E. K., Willis, P. B., Lloyd, L. ir Smith, R. (2020). Exploring the role of volunteers in social care for older adults. *Quality in Ageing and Older Adults*, 21(2), 129 – 139.
16. Cattaneo, L. B. ir Chapman, A. R. (2010). The process of empowerment: A model for use in research and practice. *American Psychologist*, 65(7), 646 – 659.
17. Chang, S. H. (2009). Beliefs about self-care among nursing home staff and residents in Taiwan. *Geriatric Nursing*, 30(2), 90 – 98.
18. Charenkova, J. (2019). Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aspektai. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 23(1), 95 – 120.
19. Charenkova, J. (2022). Some aspects of empowerment of elderly nursing home residents. *Social Work: Experience And Methods*, 23(1), 108 – 109.
20. Charlesworth, A., Firth, A., Fisher, R., Gershlick, B., Gray, H., Roberts, A., Starling, A., Thorlby, R. ir Watt, T. (2017). *The social care funding gap: implications for local health care reform*. The Health Foundation. Prieiga per internetą: www.health.org.uk/publication/socialcare-funding-gap-implications-local-health-care-reform
21. Clegg, A., Young, J., Iliffe, S., Rikkert, M., Olde ir Rockwood, K. (2013). Frailty in elderly people. *The Lancet*, 381(9868), 752 – 762.
22. Coker, J. F., Martin, M. E., Simpson, R. M. ir Lafortune, L. (2019). Frailty: an in-depth qualitative study exploring the views of community care staff. *BMC Geriatr*, 19(1), 1 – 12.
23. Conger, J.A. ir Kanungo, R.N. (1988). The empowerment process: integrating theory and practice. *Acad. Manag. Rev.* 13(3), 471 – 482.
24. Cox, E.O. ir Parsons, R.J. (1994). *Empowerment Oriented Social Work Practice with the Elderly*. Books/Cole Pub. Co., Pacific Grove

25. Crawford Shearer, N.B. ir Reed, P.G. (2004). Empowerment: Reformulation of a Non-Rogerian Concept. *Nursing Science Quarterly*, 17(3), 253 – 259.
26. Čepėnaitė, A. D. (2008). Senyvo amžiaus žmonių socialinė aprėptis ir demokratinio pilietiškumo apraiškos. *Socialinis darbas*, 7(1), 46 – 56.
27. Daengthern, L., Thojampa, S. ir Kumpeera, K. (2020). Factors Affecting Quality of Life and Longevity in the Elderly People in Phrae City, Thailand. *Asian/Pacific Island Nursing Journal*, 5(2), 48 – 54. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/346301343_Factors_Affecting_Quality_of_Life_and_Longevity_in_the_Elderly_People_in_Phrae_City_Thailand#fullTextFileContent
28. Daly, M. ir Lewis, J. (2000). The concept of social care and the analysis of contemporary welfare state. *British Journal of Sociology*, 51(2), 281–98. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/227610935_The_Concept_of_Social_Care_and_the_Analysis_of_Contemporary_Welfare_States%27
29. Danilova, P.I, Golubeva, J.J. ir Koskinen, S. (2007). *Požiūrių į pagyvenusiu asmenų problemų sprendimą įvairovė*. Socialinis darbas.
30. Davison, TE., Busija, L. ir McCabe, MP. (2022). Assessing Residents' Perceptions of Their Relocation to Long-Term Care: Psychometric Validation of the View of Relocation Scale. *J Am Med Dir Assoc*, 23(1), 122 – 127.
31. Di Lorito, C., Birt, L., Poland, F., Csipke, E., Gove, D., Diaz-Ponce, A. ir Orrell, M. (2017). A synthesis of the evidence on peer research with potentially vulnerable adults: how this relates to dementia. *International journal of geriatric psychiatry*, 32(1), 58 – 67.
32. Dishman, RK., Washburn, RA. ir Heath, GW. (2004). Physical activity epidemiology. *Human Kinetics*, 6(3), 269 – 280.
33. Dong, Y. ir Dong, H. (2018). Design Empowerment for Older Adults. Human Aspects of IT for the Aged Population. *Acceptance, Communication and Participation*, Vol. 39(3), 601–611. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/325470185_Design_Empowerment_for_Older_Adults
34. *Druskininkų socialinių paslaugų centro socialinių paslaugų gavėjų įgalinimo koncepcija* (2018). Prieiga per internetą: <https://www.druskininkuspc.lt/wp-content/uploads/2018/09/Socialini%C5%B3-paslaug%C5%B3-gav%C4%97j%C5%B3-%C4%Afgalinimo-koncepcija.pdf?fbclid=IwAR1IYKU0vqT9htsO7AEEdedaa0EmkSXVrCD1DpcIf98jyw1yDayvn58quMY>

35. Dvarionas, D., Motiečienė, R., Ruškus, J., Mažeikienė, N., ir Naujanienė, R. (2014). Įgalinančių socialinių paslaugų modelis socialinės gerovės politikos kontekste. *Filosofija. Sociologija*, 25(2), 88 – 97.
36. Franco, M. R., Tong, A., Howard, K., Sherrington, C., Ferreira, P. H., Pinto, R. Z. ir Ferreira, M. L. (2015). Older people's perspectives on participation in physical activity: A systematic review and thematic synthesis of qualitative literature. *British Journal of Sports Medicine*, 49(19), 1268–1276. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1136/bjsports-2014-094015>
37. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*.
38. Gerulaitis, D. (2007). *Tėvų išitraukimo į vaiko ugdymo(-si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Šiauliai.
39. Gudžinskienė, V. (2011). Pensiono gyventojų ryšiai su giminėmis bei kitais pensiono gyventojais kaip vienišumo įveikos prielaida. *Socialinis ugdymas*, 15(26), 34 – 40.
40. Gudžinskienė, V. ir Burvytė, S. (2018). Experience of Mentoring through Acquisition of Positive Parenting Skills in Children's Daily Care Centres. *Pedagogika / Pedagogy*, 130(2), 165 – 183. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15823/p.2018.29>
41. Gutiérrez, L. M., DeLois, K. A. ir GlenMaye, L. (1995). Understanding empowerment practice: Building on practitioner-based knowledge. *Families in Society*, 76(9), 534 – 542.
42. Gvaldaitė, L. (2009). Įgalinimas socialiniame darbe. STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, Vol. 5, 42 – 53. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2009.0.5265>
43. Haber, D. (2019). *Health Promotion and Aging, 8th Edition*. Prieiga per internetą: https://books.google.gy/books?id=_EsSVOyEarMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false
44. Herriger, N. (2020). *Empowerment in der sozialen Arbeit: eine Einführung*. Kohlhammer Verlag.
45. Hovenga, N, Landeweer, E, Zuidema, S. and Leget, C. (2022). Family involvement in nursing homes: an interpretative synthesis of literature. *Nursing Ethics*, 29(6), 1530 – 1544. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9527362/>
46. Hsiu-Hui, L., Ching-Len, Y., Mei-Shu, L., Hui-Chien, C. ir Su-Hsien, C. (2022) Empowerment of frail institutionalized older people for self-care: from administrators' and staff caregivers' perspectives. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 17(1), 1 – 5. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8747523/>
47. Hur, M., H. (2006). Empowerment in terms of theoretical perspectives: Exploring a typology of the process and components across disciplines. *Journal of Community Psychology*, 34(5), 523 – 540.

48. Indrašienė, V. ir Garjonienė, D. (2007). Socialinių darbuotojų kompetencijų vertinimas atestacijos metu. *Socialinis darbas ir ugdymas*, 4 (15), 67 – 82.
49. Ivanauskienė, V. ir Varžinskienė, L. (2007). Socialinių darbuotojų profesinių vertybių raiška praktinėje veikloje. *Socialinis dsrbas*, 6 (1), 76 – 82.
50. Iwamasa, G. Y. ir Iwasaki, M. A. (2011). New multidimensional model of successful aging: perseptions of Japanese American older adult. *Journal of Cross – Cultural Gerontology*, 26(3), 261– 278.
51. Jankūnaitė, D. ir Naujanienė, R. (2012). Sėkmingos senatvės prielaidos: senyvo amžiaus asmenų perspektyva. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 10(2), 209 – 232. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/48045>
52. Jason, L. A., Glantsman, O., O'Brien, J. F. ir Ramian, K. N. (2019). Introduction to the field of Community Psychology. In L. A. Jason, O. Glantsman, J. F. O'Brien, & K. N. Ramian (Eds.), *Introduction to Community Psychology: Becoming an agent of change*. Prieiga per internetą: <https://press.rebus.community/introductiontocommunitypsychology/chapter/intro-to-community-psychology/>
53. Johnson, L.C. (2003). *Socialinio darbo praktika*. Bendrasis požiūris. Vilnius.
54. Jovaiša, T. R. ir Meištininkaitė, M. (2013). *Konsultavimo raiška socialiniame darbe*. Socialinio darbo tyrimai ir aktualijos, 2, 264 – 275.
55. Juozaitis, A. M. (2000). *Besimokantys suaugusieji. Prieš einant į suaugusiųjų auditoriją*. Vilnius.
56. Juozulynas, A., Savičiūtė, R., Jurgelėnas, A., Valeikienė, V. ir Stukas, R. (2013). Socialinės sveikatos būklė ir amžius. *Sveikatos mokslai*, 23(2), 38 – 42.
57. Kam, P. K. (2021). From the strengths perspective to an empowerment–participation–strengths model in social work practice. *British Journal of Social Work*, Vol. 51(4), 1425 –1444. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab049>
58. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius.
59. Kavaliauskienė, V. (2005). Socialinio darbo, kaip pagalbos žmogui profesijos, raidos aspektai. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 15, 230 – 239. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2005.15.9743>
60. Keys, C., McConnell, E., Motley, D., Liao, C. ir McAuliff, K. (2017). The what, the how, and the who of empowerment: Reflections on an intellectual history. In M. Bond, I. Serrano-Garcia, & C. Keys (Eds.). *APA Handbook of Community Psychology: Theoretical Foundations, Core Concepts, and Emerging Challenges*. American Psychological Association. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1037/14953-010>

61. Kranz, L. (2011). The Relationship Between Empowerment Care and Quality of Life Among Members of Assisted Living Facilities. *UW-L Journal of Undergraduate Research*, XIV, No. 5, 1 – 5. Prieiga per internetą: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.uwlax.edu/globalassets/offices-services/urc/jur-online/pdf/2011/kranz.psy.pdf>
62. Kreisberg, S. (1992). *Transforming power: domination, empowerment and education*. Albany: State University of New York Press.
63. Lee E. ir Lee J. (2011). Gender Differences in Predictors of Mental Health Among Older Adults in South Korea. *International Journal of Aging & Human Development*, 72(3), 207 – 223.
64. Lemme, B., H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas.
65. Levine, S. R. ir Crom M. A. (2003). *Būk lyderis*. Dale Carnegie pamokos. – Kaunas: Dajavita.
66. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-75, dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. A1-92 „Dėl socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos aprašo bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo (2015). TAR 2015-02-13 Nr. 2177. Prieiga per internetą: <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/dbeba490b34b11e48601d026d7145559>
67. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų katalogas, 2006 m. balandžio 5 d. sakymo Nr. A1 – 93. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453>
68. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 2 ir 30 straipsnių pakeitimo įstatymas 2012 m. birželio 29 d. Nr. XI-2171, Vilnius. Valstybės žinios, 2012-07-14, Nr. 83 - 4345 Prieiga per internetą: <https://e-seimasx.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.429543>
69. Lin, H.H., Yu, C.L., Liou, M.S., Chou, H.C. ir Chang, S.H. (2022). Empowerment of frail institutionalized older people for self-care: from administrators' and staff caregivers' perspectives. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1(17), 1–6.
70. Liobikienė T. N. ir Jackienė E. (2010). Socialinio darbo su individu ir grupe metodas. *Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai*, 64 – 85.
71. Lommi, M., Matarese, M., Alvaro, R., Piredda, M. ir De Marinis, M. G. (2015). The experiences of self-care in community-dwelling older people: A meta-synthesis. *International Journal of Nursing Studies*, 52(12), 1854 – 1867.
72. Lopez, S. H. (2014). Culture Change and Shit Work: Empowering and Overpowering the Frail Elderly in Long-Term Care. *American Behavioral Scientist*, 58(3), 435 – 452.

73. Malley, J. ir Fernández, J.L. (2012). Measuring quality in social care services: theory and practice. *London School of Economics and Political Science*, 81(4), 1 – 27. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8292.2010.00422.x>
74. Maton, K. (2008). Empowering community settings: Agents of individual development, community betterment and positive social change. *American Journal of Community Psychology*, 41, 4 – 21.
75. McCarthy, V. ir Holbrook, L. (2008). A Multidisciplinary Concept Analysis of Empowerment: Implications for Nursing. *The Journal of Theory Construction and Testing*, 12(2), 68 – 74.
76. McDonald, T. ir Shaw, D. (2019). Benchmarking life quality support interventions in long-term care using the Long-Term Care Quality of Life scale. *Nurs Health Sci*, 21(2), 239 – 244.
77. Meng, Q., Sun, F. (2019). The Impact Of Psychological Empowerment On Work Engagement Among University Faculty Members In China. *Psychol Res Behav Manag*, 18(12), 983 – 990.
78. Miežytė – Tījūšienė J. Ir Bulotaitė L. (2012). Pensinio amžiaus žmonių socialinis aktyvumas bei psichologinė savijauta. *Gerontologija*, 13(4), 199 – 205.
79. Mikulionienė, S. (2011). *Socialinė gerontologija*. Mykolo Romerio universitetas. Kaunas.
80. Miley, K. K., O'Mella, M. ir Dubois, B. (2013) *Generalist social work practice: an empowering approach*. 7th edn, London: Pearson.
81. Miltinienė, L. (2005). *Bendradarbiavimo modelio konstravimas tenkinant specialiuosius ugdymo poreikius*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Šiauliai.
82. Minimol, K. (2016). Risk assessment and strengths based case Management in Elderly Care– Scope of social work practice. *Artha Journal of Social Sciences*, 15(2), 121 – 133. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/325496645_Risk_Assessment_and_Strengths_Based_Case_Management_in_Elderly_Care-_Scope_of_Social_Work_Practice
83. Naujanienė, R. (2004). *Žmogaus adaptacija senstant*. Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos. Kaunas, VDU leidykla, 120 – 140.
84. Oechsl, K. (2019). Palliative Care in Patients with Hematological Malignancies. *Oncol Res Treat*, 42(1-2), 25 – 30.
85. Oficialiosios statistikos portalas (2022). *Gyventojų senėjimas*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2022/salies-gyventojai/gyventoju-senejimas>
86. Ogletree, B. T., Bartholomew, P., Kirksey, M. L., Guenigsman, A., Hambrecht, G., Price, J. ir Wofford, M. C. (2016). Communication training supporting an AAC user with Severe intellectual disability: Application of the communication partner instruction model. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 28(1), 135–152. Prieiga per internetą: <https://doi:10.1007/s10882-015-9444-2>

87. Olivia, K. R. (2017). *Exploring the empowerment of older adult creative groups using maker technology*. In: CHI Conference Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems, 166 – 171. ACM, New York.
88. Oraki, M., Mehdizadeh, A. ir Dortaj A. (2019). The Effectiveness of Self-care Empowerment Training on Life Expectancy, Happiness and Quality of Life of the Elderly in Iranian Elderly Care Centers in Dubai. *Salmand: Iranian Journal of Ageing*, 14(3), 320 – 331.
89. Oreg, S. (2003). Resistance to Change. *Journal of Applied Psychology*, 88(4), 680 – 693. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.4.680>
90. Orlova, U. L. (2013). *Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksniai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 14(2), 96 – 105. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/e57f/dbf263d7e95e0adf08d76f9df1266e33ad9d.pdf>
91. Panek, P. E. Hayslip, B. ir Pruett, J. H. (2014). How Do You Know You're Old? Gender Differences in Cues Triggering the Experience of Personal Aging. *Educational Gerontology*, 40(3), 157 – 171. Prieiga per internetą: <https://psycnet.apa.org/record/2013-43352-001>
92. Parrot, L. (2014). *Values & Ethics in Social Work Practice*. 3rd Edition. SAGE / Learning Matters.
93. Pattoni, L. (2012, May). Strengths-based approaches for working with individuals. *Glasgow: Iriss*. Prieiga per internetą: <https://www.iriss.org.uk/resources/insights/strengths-based-approaches-working-individuals>
94. Perez, L. S., Fraiz, T. O., Santos, P. C. H. P., Jimwnwz, J.M. ir Guvevara, A.G. (2018). *Proceedings of the 7th International Conference on Multidisciplinary Research*, 19, 527 – 534. Prieiga per internetą: <https://www.risti.xyz/issues/ristie19.pdf>
95. Peters, K. E., Gupta, S., Stoller, N. Ir Mueller, B. (2008). Implications of the Aging Process: Opportunities for Prevention in the Farming Community. *Journal of Agromedicine*, 13(2), 111 – 118.
96. Petrauskienė, A. (2010). *Socialinis darbas profesinė veikla, metodai ir klientai*. Vadovėlis. Vilnius.
97. Petronytė, S. (2018). Senyvo amžiaus asmenų savarankiškumo palaikymo būdai socialinės globos įstaigose. *Verslas, technologijos, biomedicina: inovacijų išvalgos : respublikinė mokslinė-praktinė studentų konferencija : straipsnių rinkinys. Klaipėda : Klaipėdos valstybinė kolegija*, Nr. 1(9), 340 – 345. Prieiga per internetą: https://www.kvk.lt/wp-content/uploads/2020/12/LEIDINYS_2018_VerslasTechnologijosBiomedicina_1.pdf
98. Rakauskienė, O., B. ir Servetkienė, V. (2011). *Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje*. Monografija. Vilnius.

99. Rapolienė, G. (2012). *Ar senatvė yra stigma? Senėjimo tapatumas Lietuvoje*. Daktaro disertacija: Socialiniai mokslai. Sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą:
https://www.researchgate.net/publication/330797208_AR_SENATVE_YRA_STIGMA_SENEJIMO_TAPATUMAS_LIETUVOJE
100. Ryan, R.M. ir Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68 – 78.
101. Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R., Motiečienė, R. ir Dvarionas, D. (2013). Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 12(2), 9 – 43.
102. Ruževičius J. (2013). Qualité de vie: notion globale et recherche en la matière. *International Business. Innovations, Psychology, Economics*, 4(2), 7 – 16.
103. Savicka, A. (2006). Darbas ir laisvalaikis: naujos jų tarpusavio ryšio sampratos paieškos. *Kultūrologija*, 13, 183 –204.
104. Selman, LE., Daveson, BA., Smith, M., Johnston, B., Ryan, K., Morrison, RS., Pannell, C., McQuillan, R., de Wolf-Linder, S., Pantilat, SZ., Klass, L., Meier, D., Normand, C. ir Higginson, IJ. (2017). How empowering is hospital care for older people with advanced disease? Barriers and facilitators from a cross-national ethnography in England, Ireland and the USA. *Age Ageing*, 46(2), 300 –309.
105. Slettebo, A. (2006). Empowerment in nursing homes: lessons for district nursing? *British Journal of Community Nursing*, 11(3), 115–118.
106. Smedema, SM., Chan, JY. ir Phillips, BN. (2014). Core self-evaluations and Snyder's hope theory in persons with spinal cord injuries. *Rehabilitation Psychology*, 59(4), 399 – 406.
<https://doi.org/10.1037/rep0000015>
107. *Socialinių paslaugų katalogas (2023). Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. Balandžio 5 d. Įsakymu Nr. A1-93 (LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2022 m. Birželio 30 d. Įsakymo Nr. A1-451 redakcija)*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr>
108. Spencer, G. (2014). Young people and health: Towards a new conceptual framework for understanding empowerment. *Health*, 18(1), 3 – 22.
109. Spirgienė, L. ir Macijauskienė, J. (2008). Pagyvenusių žmonių poreikių vertinimas stacionariose ilgalaikės globos institucijose naudojant InterRAI LTCF klausimyną: bandomojo tyrimo duomenys. *Gerontologija*, 9(3), 197 – 201.
110. Staniulevičienė, D. (2002). Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos. *Veikla ir gyvenimo būdas* (p. 194 – 201). Kaunas: VDU.

111. StCyr – Tribble, D., et al. (2008). Empowerment interventions, knowledge translation and exchange: perspectives of home care professionals, clients and caregivers. *BMC Health Services Research*, 8(177), 2 – 8. Prieiga per internetą: <https://bmchealthservres.biomedcentral.com/articles/10.1186/1472-6963-8-177>
112. Steptoe, A. ir Feldman, PJ. (2001). Neighborhood problems as sources of chronic stress: development of a measure of neighborhood problems, and associations with socioeconomic status and health. *Ann Behav Med*, 23(3), 177 – 85.
113. Stepukonis, F. ir Puodžienė, L. (2009). Aštuoniasdešimtmečių psichologijos ypatumai. *Gerontologija*, 10(4), 199 – 207.
114. Stolen, K. M. S. (2022). Volunteers do the fun stuff–Experiences from volunteer–professional caregiver cooperation in nursing homes. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 36(3), 803 – 814.
115. Stoner James, A. F, Edward Freeman, R. ir Gilbert Daniel, R. (2001). *Vadyba*. Vilnius
116. Su, B. (2008) Leisure Life of Elderly Residents in China: A Case Study of Difference between Rural and Urban Area. *Asian Social Science*, 4(11), 100 – 106.
117. Sultan, N. H. H. and Yahaya, F. H. (2018). Women Empowerment in Development: An Overview. *Proceedings of the 7th International Conference on Multidisciplinary Research*, 527 – 534.
118. Šinkūnienė, J. R. ir Katkonienė, A. (2010). Socialinių darbuotojų profesinės veiklos motyvacijos veiksniai. *Socialinis darbas*, 9(1), 64 – 73. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/26201>
119. Tulle, E., Lynch, R., Agu, L. ir Mercer, D. (2011). Later life in Llewelly. *Sociology for social workers*. 116 – 137, Cambridge: Masliden (Mass).
120. Tvarijonavičius, M. (2014). *Psichologinis darbuotojų įgalinimas: jo prielaidos ir vaidmuo organizacijoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, psichologija (06 S). Vilnius.
121. United Nations (2019). *World Population Prospects*. Highlights. New York. Prieiga per internetą: https://reliefweb.int/report/world/world-population-prospects-2019-highlights?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwncWvBhD_ARIsAEb2HW-9ncDyHiyFuEksGx2mPOaZxPZCn6oOoiogtug-PAKkkksMaTF1cRYaAtzkEALw_wcB
122. Uscila, R. (2006) Victimization of elderly people in Lithuanian villages and grange: a victimological analysis. *Gerontologija*, 7(1), 7 – 15.
123. Varnelienė, S. (2010). *Socializacijos svarba pagyvenusio žmogaus bendravimui*. Kaunas: LŽŪU.
124. Vaznonienė, G. (2011). *Subjektyvi gerovė ir socialinė atskirtis: pagyvenusių žmonių atvejis*. Daktaro disertacija. KTU.

125. Večkienė, N. P., Budėjienė, A., Ražanauskaitė V., Ramanauskienė, K. ir Valiulis, A. (2013). Socialinis darbas visuomenėje: teoriniai ir praktiniai tarpdisciplininio bendradarbiavimo aspektai. *Gerontologija*, 14(3), 171 – 183.
126. Venclovienė, M. (2015). Įgalinimo samprata ir veksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. *Filosofija. Sociologija*, 26(2), 113 – 121.
127. Videikienė, S. ir Šimanskienė, L. (2013). Pokyčių valdymo sėkmės veiksniai organizacijose. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 10, 339 – 356. Prieiga per internetą: <http://jmk.vvf.vgtu.lt/index.php/Verslas/2020/paper/viewFile/666/207>
128. Vyšniauskytė – Rimkienė, J. ir Liobikienė, T. N. (2012). *Gebėjimas socialinio darbo praktikoje (tėvystės ir vaikų socialinių gebėjimų lavinimas): mokomoji knyga*. Kaunas: VDU.
129. Wang, J., Wang, J., Cao, Y., Jia, S. ir Wu, B. (2018). Perceived empowerment, social support, and quality of life among Chinese older residents in long-term care facilities. *Journal of Aging and Health*, 3(10), 1 – 25.
130. WHO (2012). *The World Health Organization Quality of Life (WHOQOL)*. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/tools/whoqol>
131. WHO (2022). *Track 1: Community empowerment*. 7th Global Conference on Health Promotion: Track themes. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/seventh-global-conference/community-empowerment>
132. Wu, Y-T., Prina, A. M., Barnes, L. E., Matthews, F. E., Brayne, C. ir CFAS, M. (2015). Relocation at older age: results from the cognitive function and ageing study. *J Public Health*, 37(3), 480 – 7.
133. Zamanzadeh, V., Rahmani, A., Pakpour, V., Chenoweth, LL. ir Mohammadi, E. (2017). Psychosocial changes following transition to an aged care home: qualitative findings from Iran. *Int J Older People Nursing*, 12(2), 1 – 10.
134. Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius.
135. Žydžiūnaitė, V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu*. Monografija. Kaunas: Judex.
136. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Taikomųjų tyrimų metodologijos charakteristikos*. Vilnius.

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo temos pavadinimas: *Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimas*. Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto, socialinio darbo magistrantūros išstėtinių studijų magistro baigiamasis darbas. Darbo autorė – Rūta Patėjūnienė, darbo vadovė – prof. dr. Vida Gudžinskienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

Aktualumas. Bėgant metams gyventojų senėjimas vis sparčiau greitėja. Visuomenė linkusi nuvertinti vyresnio amžiaus asmenų galimybes išlikti savarankiškais, o tai labai trukdo vyresnio amžiaus žmonių funkcionavimui ir savirealizacijai, todėl įgalinimas jiems yra labai svarbus.

Problema. Įgalinimas socialinės globos įstaigose laikomas svarbiu aspektu, tačiau praktikoje darbuotojai susiduria su įvairiausiomis problemomis, trukdžiais, apsunkinančiais įgalinimą veiksniais, todėl svarbu visa tai atskleisti, kad socialiniams darbuotojams praktiškai įgalinant socialinių įstaigų gyventojus nekiltų sunkumų.

Tikslas – išanalizuoti socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimą teoriniu ir praktiniu aspektais. Tikslui pasiekti iškelti keturi uždaviniai: 1. Atlikti įgalinimo teorinę apžvalgą. 2. Atskleisti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo globos įstaigoje teorinius aspektus. 3. Išanalizuoti vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijas globos įstaigoje, išryškinant įgalinimo naudą, būdus, veiksnius bei metodus. 4. Nustatyti vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemas globos įstaigoje.

Darbe naudoti tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, pusiau struktūruotas interviu turinio (content) kokybinė analizė.

Tyrimo rezultatai: Tyrimu nustatyta, kad socialinės globos įstaigoje vyresnio amžiaus asmenų *įgalinimo apibūdinimas* apima du svarbius aspektus - paties gyventojų norą būti savarankišku ir darbuotojų teikiamą pagalbą įgalinant asmenis.

Tyrimu atskleista *įgalinimo nauda*: užtikrinami jų poreikiai išlikti savarankiškais, realizuojant save atliekant kasdienės veiklas, jaučiantis reikalingais ir laimingais, gerėjant emocinei ir fizinei sveikatai, turint galimybę rinktis „ko aš noriu“ ir žinoma būti įdomiu kitiems ir sau ne tik socialinės globos įstaigos ribose, bet ir visuomenėje. Tyrimas parodė, kad įgalinimui svarbios yra socialinio darbuotojo turimos kompetencijos įgalinimui, pozityvus socialinio darbuotojo bendravimas su gyventojais jų artimaisiais ir glaudus bendradarbiavimas su įvairiomis įstaigomis, institucijomis bei kolegomis; kiekvieno gyventojų individualius poreikius atliepiantis individualus socialinės globos plano sudarymas; sutelktas komandinis darbas siekiant efektyvaus įgalinimo tikslo bei gyventojų teigiamų pokyčių skatinimas kuris užtikrina ne tik gyventojų savarankiškumą kasdienėje veikloje, bet ir saugumo jausmą. Įgalinimo procesą sąlygojantys veiksniai: gyventojų fizinės ir psichinės sveikatos pablogėjimas, darbuotojų dirbančių su vyresnio amžiaus asmenimis trūkumas, gyventojų pagalbos nepriėmimas ir pasipriešinimas įgalinimui.

Tyrimo duomenys atskleidė teigiamus *įgalinimo veiksnius ir įgalinimo trukdžius*, paaiškėjo, kad gyventojai gyvenę miestelyje ar mieste, įgiję aukštąjį išsilavinimą, išsiugdę įvairius gebėjimus, o jų gyvenimo sąlygos buvo palankios įgalinimas globos įstaigoje vyksta be didelių sunkumų, sklandžiai ir su dideliu gyventojų noru išlikti savarankišku. Įgalinimo trukdžiai lemiantys įgalinimo procesą: gyventojų buvusi gyvenamoji vieta kaimiškoje vietovėje, neįgytas asmens aukštasis išsilavinimas, neišugdyti gebėjimai, nepalankiai susiklosčiusios gyvenimo sąlygos, gyventojų amžius.

Tyrimu nustatyta vyresnio amžiaus asmenų gyvinančių socialinės globos įstaigoje *įgalinimo būdai*: individualaus, grupinio, bendruomeninio ir visuomeninio lygmens. Be to tyrimu atskleista *socialiniam darbuotojui reikalingos žinios, gebėjimai ir kompetencijos įgalinant* vyresnio amžiaus asmenis. Tyrimu taip pat atskleista su kokiomis *įgalinimo problemomis* susiduria socialinis darbuotojas dirbdamas su vyresnio amžiaus asmenimis: gyventojų blogėjanti sveikatos būklė, gyventojų nenoras įgalinimui, išankstinės nuostatos apie įgalinimą, prieštaravimas naujoms idėjoms ir darbuotojų pasipriešinimas gyventojų įgalinimui.

Tyrimo duomenys atskleidė *įgalinimą apsunkinančius veiksnius*: socialinių darbuotojų ir kitų specialistų dirbančių su vyresnio amžiaus žmonėmis trūkumą įstaigoje; žinių bei mokymų trūkumą įgalinimo temomis; nepritaikyta, nemoderni įstaigos aplinka; nepakankami techninių pagalbos priemonių ištekliai; neigiamas įstaigos vadovo požiūris į įgalinimą.

Išvados: išanalizavus vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijas socialinės globos įstaigoje, atskleista, kad socialiniai darbuotojai supranta vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo naudą, nes užtikrinami gyventojų poreikiai. Sėkmingą įgalinimo procesą lemia socialinio darbuotojo turimos kompetencijos ir jų tobulinimas, gyventojų buvusi gyvenamoji vieta mieste, turimas aukštasis išsilavinimas, išugdyti įvairūs gebėjimai bei buvusios palankiai susiklosčiusios gyvenimo sąlygos. Neigiamą įgalinimo procesą lemia gyventojų fizinės ir psichinės sveikatos pablogėjimas, darbuotojų dirbančių su vyresnio amžiaus asmenimis trūkumas, gyventojų pagalbos nepriėmimas ir pasipriešinimas įgalinimui, buvusi gyvenamoji vieta kaime, neįgytas aukštasis išsilavinimas, neišugdyti gebėjimai, susiklosčiusios nepalankios gyvenimo sąlygos bei gyventojų amžius. Nustatyti vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimui naudojami individualaus, grupinio, bendruomeninio ir visuomeninio lygmens būdai. Nustačius problemas, kurios kyla įgalinant vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius socialinės globos įstaigoje, išaiškėjo sunkumai su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai įgalindami vyresnio amžiaus asmenis gyvenančius globos įstaigoje ir veiksniai, kurie apsunkina vyresnio amžiaus asmenų, gyvenančių socialinės globos įstaigoje įgalinimą.

Darbo struktūra: sąvokų žodynelis, įvadas, įgalinimo teorinę apžvalgą, vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo globos įstaigoje teoriniai aspektai, tyrimo metodika, tyrimo rezultatai ir jų analizė,

diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūra, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

Raktiniai žodžiai: įgalinimas, gyvenimo kokybė, socialinė globos įstaiga.

SUMMARY

Title of the thesis: The empowerment of older individuals in social care. The author of the thesis is Rūta Patėjūnienė, the supervisor of the thesis is Prof. Dr. Vida Gudžinskienė.

Relevance of the topic. The ageing of the population is accelerating with time. As a whole, society tends to underestimate the ability of elderly people to remain independent, which is a major obstacle to their functioning and *self-actualisation*. Therefore, empowerment is essential.

Problem statement. In social care settings, empowerment is considered to be an important aspect, but social workers encounter a wide range of problems, obstacles, and barriers to empowerment. Hence, it is crucial to address all of these in order to ensure that social workers do not encounter difficulties in empowering social care residents in practice.

The aim of this thesis is to analyse the empowerment of elderly people in social care from both a theoretical and practical perspective. To achieve this goal, the following objectives were set:

1. to provide a theoretical overview on empowerment;
2. to explore the theoretical aspects of empowerment of elderly people in residential care;
3. to examine the realities of empowerment of elderly people in residential care, highlighting the benefits, means, factors, and methods of empowerment;
4. to identify the issues related to the empowerment of elderly people in residential care.

The research methods employed in the paper include an analysis of scientific literature, semi-structured interviews, and qualitative content analysis.

Research results: the study found that the assessment of empowerment of older people in a social care institution encompasses two significant aspects, namely the resident's own desire to be autonomous, and the assistance provided by the staff in empowering the individual.

The study reveals the benefits of empowerment, including meeting their needs to remain independent, to fulfil themselves in everyday activities, to feel needed and happy, to improve their emotional and physical health. In addition to that having the opportunity to choose “what I desire” and, undoubtedly, being interesting to others and to themselves, not only within the care institution, but also within the community. Moreover, the study demonstrated that the competences of the social worker for empowerment are significant; the positive communication of the social worker with the residents' relatives and close cooperation with different institutions, bodies, and colleagues; the development of an individual social care plan that meets the individual needs of each resident; the focus on the teamwork to achieve the goal of empowerment; and the promotion of the residents' positive changes that not only guarantee their independence in their daily activities, but also their feeling of security. Factors contributing to the empowerment process: deterioration of residents' physical and mental health, a shortage of staff who work with elderly people, and residents' lack of acceptance and resistance towards empowerment.

The study identified positive empowerment factors and barriers to empowerment, and found that residents, who lived in a town or city, had completed higher education, had developed a range of skills, and had favourable conditions. As a result, they were empowered in a care home without major difficulties, smoothly and had a strong desire to maintain their independence. The factors that hinder empowerment are: the residents' former residence in a rural area, lack of higher education, inadequate skills, unfavourable life circumstances and age.

The study has identified four distinct categories of empowerment for elderly people living in social care: individual, group, community, and societal. The study also revealed the knowledge, skills, and competences required by social workers in order to empower elderly people. Furthermore, the study reveals the challenges social workers encounter when working with the elderly, including the deteriorating health of the populace, their reluctance to be empowered, prejudices regarding empowerment, opposition to novel concepts, and resistance from staff.

The research revealed the following factors that hinder empowerment: the absence of social workers and other professionals in the facility; lack of knowledge and training on empowerment; the unsuitable and unfashionable environment of the facility; inadequate resources of technical aids; and the negative attitude of the head of the facility towards empowerment.

Conclusions: analysing the actual situation of empowering elderly people in social assistance has revealed that social workers understand the benefits of empowering elderly people by ensuring that their requirements are met. The success of the empowerment process is determined by the social worker's competences and their development, the resident's former place of residence in the city, his/her higher education, the different skills developed and the favourable life conditions. However, the negative process of empowerment is attributable to the deterioration of the physical and mental well-being of the residents, the insufficient staffing, the residents' inability to accept assistance, and their resistance to empowerment. Additionally, the residents' former residence in a rural area, lack of higher education, basic competences, unfavourable circumstances, and the residents' age were all factors contributing to this. The methods employed to empower elderly people who reside in social care were identified at the individual, group, community, and societal levels. The identification of the difficulties that arise in the empowerment of elderly people living in a social care institution has revealed the challenges that social workers encounter in empowering older people living in residential care, as well as the factors that hinder the empowerment of elderly individuals who reside in residential care.

Structure of the thesis: glossary, introduction, theoretical overview of empowerment, theoretical aspects of empowerment of elderly persons in a care institution, methodology of the study, results of the study and their analysis, discussion, conclusions, recommendations, references, summary in English and Lithuanian languages, annexes.

Keywords: empowerment, quality of life, social care institution.

PRIEDAI

1 priedas. Interviu klausimynas socialiniams darbuotojams

Klausimų blokas	Klausimai	Klausimų pagrindimas
Vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo realijos globos įstaigoje	1. Kaip apibūdintumėte įgalinimą dirbant su vyresnio amžiaus asmenimis globos įstaigoje? 1.1. Papasakokite kokią įgalinimo naudą išvelgiate vyresnio amžiaus asmenims? 1.2. Kaip manote ar įgalinimas turi įtakos asmens gyvenimo kokybei? Pagrįskite savo atsakymą. 1.3. Kaip Jums sekasi įgalinti? Papasakokite prašau, kokius būdus/metodus pasitelkiate sėkmingam įgalinimui? Pasidalinkite pavyzdžiu iš praktikos kodėl įgalinti nepasiseka? 2. Jūsų nuomone, vyresnio amžiaus asmens turimi gebėjimai, gyvenimo sąlygos, gyvenamoji vieta, išsilavinimas ir kt. įtakoja jų įgalinimą? Papasakokite. 3. Kokius metodus/priemones įstaigoje naudojate įgalinant vyresnio amžiaus asmenis? Prašau papasakokite apie tai konkrečiai. 3.1. Per kokias veiklas įgalinate vyresnio amžiaus asmenims?	Įgalinimas socialinėje srityje nors yra populiarus sąvoka, tačiau kartu labai kompleksiška, nėra vienareikšmiškai aiškinama ir interpretuojama. Šiuo klausimu siekiama sužinoti, kaip socialiniai darbuotojai suvokia įgalinimą. Ališauskienė ir Miltenienė (2004) teigia, kad įgalinimas tai skatinimas, plėtojimas ir rėminimas individo ar grupės gebėjimų savarankiškai kontroliuoti savo gyvenimą ir likimą, taip pat pabrėžia, kad įgalinimo procese yra svarbūs kiekvieno asmens išgyvenimai, kadangi įgalinimas neturi pradžios ir pabaigos, nes tai nuolatinės žmogaus pastangos. Daengthern, Thojsampa ir Kumpeera (2020) teigia, kad įgalinant vyresnio amžiaus asmenis suaktyvinami jų gyvenimo pokyčiai. Įgalinimas pagerina jų savęs sampratą, leidžia suvokti savo vertybes ir toliau gerina jų potencialą, kad jie galėtų džiaugtis gero gyvenimo kokybe ir ilgu gyvenimu.
	4. Kokie Jūsų nuomone metodai ir priemonės įgalinant pasiteisino, o kokie ne? Ir kodėl? Atsakymą pagrįskite. 5. Kaip Jūs įgalinate vyresnio amžiaus asmenis: individualiai? Grupėje? Bendruomenėje? visuomenėje? Papasakokite apie tai plačiau pateikdami pavyzdžių, apie kiekvieną įgalinimo būdą.	Keys ir kt., (2017) teigia, kad norint visiškai išspręsti asmenų ar grupių bejėgiškumo problemą, pastangos įgalinti turi būti dedamos tame lygmenyje, kuriame asmuo gebės būti įgalintu. Įgalinimas yra daugiapakopė sąvoka, turinti įtakos asmenims, organizacijoms, bendruomenėms ir visuomenėms.
	6. Kokių gebėjimų, žinių ar kompetencijų, Jūsų nuomone, turi turėti socialinis darbuotojas sėkmingam vyresnio amžiaus	Kranz (2011) teigia, kad globos įstaigų gyventojų ir darbuotojų įgalinimas yra dvipusis procesas – viena pusė turi būti pasiryžusi dalytis galia ir

	asmens įgalinimui? Papasakokite iš savo patirties.	atsakomybė; antroji pusė turi būti pasirengusi ir norėti tai priimti. Globos įstaigų gyventojų įgalinimas dažnai lemia kokybiškesnių priežiūros paslaugų teikimą, geriau atitinkančias gyventojų poreikius ir skatinančias jų gyvenimo kontrolės jausmą. Globos įstaigų darbuotojų įgalinimas sukuria galimybes teikti kokybiškesnes priežiūros paslaugas, taip pat didina pasitenkinimą darbu.
	7. Iš savo patirties papasakokite, kokie yra sėkmingo įgalinimo pagrindiniai veiksniai ir nesėkmingo įgalinimo veiksniai? Pateikite bent po du pavyzdžius. 7.1. Kaip manote kas Jūsų įstaigoje atlieka įgalinimo kontrolę? Ar tai tik vieno socialinio darbuotojo atsakomybė? Jeigu ne vieno socialinio darbuotojo atsakomybė tai kaip manote, kokie darbuotojai dar dalyvauja/įtraukiami į įgalinimo procesą?	Hsiu-Hui, Ching-Len, Mei-Shu, Hui-Chien ir Su-Hsien (2020) Taivane atliko vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo proceso globos įstaigoje tyrimą, kurio metu išsiaiškino įgalinimo proceso aspektus. Kaip parodyta ketvirtame paveiksle, dauguma tiriamųjų manė, kad įgalinimo proceso tikslas yra grąžinti gyventojams atsakomybę už rūpinimąsi savimi. Manoma, kad du elementai yra labai svarbūs: profesionali parama ir komandinis darbas. Dėl šių dviejų elementų vyresnio amžiaus žmonės ilgalaikės priežiūros įstaigose gali padidinti savarankiškumą ir apsisprendimą.
Vyresnio amžiaus žmonių įgalinimo problemos globos įstaigoje	8. Papasakokite kaip Jūs skatinate vyresnio amžiaus asmenų įsitraukimą/dalyvavimą į įgalinimo procesą? 8.1. Kaip sekasi įtraukti? Su kokiomis problemomis susiduriate įtraukdami vyresnio amžiaus asmenis į įgalinimo procesą?	Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys globos įstaigose, yra silpnesni ir jiems reikia daugiau pagalbos nei vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys bendruomenėse. Silpnumas yra dažnas pažeidžiamumo aspektas, kuriam būdingi fizinių, pažintinių ir (arba) jutimo gebėjimų trūkumai. „Silpniems vyresnio amžiaus žmonėms gresia didesnė fizinės negalios, hospitalizavimo ir slaugos namuose rizika“ (Clegg ir kt., 2013, p. 760). Nors senėjimo procesą dažnai lydi silpnumas, kai vyresni žmonės gyvena globos įstaigoje, jo vystymąsi paspartina keli veiksniai. „Šie veiksniai apima „vietą, kurioje galima nedirbti“, savęs suvoktą nekompetenciją, personalo ir slaugytojo skatinamą priklausomybę ir šeimos ir slaugytojo palaikomą priklausomybę (Coker ir kt., 2019, p.2).
	9. Papasakokite prašau išsamiai kokios įgalinimo problemos dažniausiai kyla įgalinant vyresnio amžiaus asmenis?	

	10. Papasakokite su kokiais sunkumais/problemomis susiduriate įstaigoje įgalinant vyresnio amžiaus asmenis? Kas Jums sukelia tuos sunkumus? 11. Pavardinkite prašau, kokių tiksliai išteklių ir priemonių, Jūsų nuomone trūksta įstaigoje įgalinant vyresnio amžiaus asmenis?	Stepukonio (2009) nuomone žmogui senatvėje yra sunku prisitaikyti prie buvusių socialinių vaidmenų praradimo ir pereiti prie naujų vaidmenų, t. y. prisitaikyti prie naujos padėties, todėl su amžiumi didėjančiai senų žmonių daliai būtina pagalba ar nuolatinė globa ir priežiūra. Standartizacijos tikslas ne tik apsaugoti žmonių sveikatą ar sudarytas sąlygas laisvai prekybai ir paslaugoms, bet ir efektyvinti išteklių naudojimą, taip pat gerinti paslaugų kokybę (Ruževičius, 2006).
	12. Kokius pokyčius ar pasiūlymus galėtumėt pateikti, kad įgalinimo procesas globos įstaigoje vyktų efektyviau?	Socialinių darbuotojų nuomonė ypač svarbi siekiant gerinti įgalinimo procesą globos įstaigoje, kadangi jie daugiausia komunikuoja su vyresnio amžiaus žmonėmis. Dirbdami socialiniai darbuotojai išvelgia įgalinimo proceso efektyvinimo būdus ir priemones, kurias būtų galima taikyti.